

Palócföld

IRODALMI, MŰVÉSZETI, KÖZÉLETI FOLYÓIRAT

LXVI. évfolyam 2020/1.

KÉPZŐMŰVÉSZET

Gáspár Aladár

SZÉPIRODALOM

Abafáy-Deák Csillag, Petróczi Éva
Baranyi Ferenc, Jóna Dávid és mások

MIKSZÁTH-EMLÉKEZÉS

Gy. Szabó András

PALÓC KONYHA

TARTALOMJEGYZÉK

SZÉPIRODALOM

Szentjánosi Csaba versei	3
Baranyi Ferenc: Gyöngyhalász	4
Jóna Dávid: Gyöngyhalász	5
Szokolay Zoltán versei	10
Bábel Antónia: A nagy meccs	12
Gáspár Aladár versei	16
Petrőczy Éva: Nagymama keze	30
Istenes Tibor versei	32
Simek Valéria versei	45
Abafáy-Deák Csillag: Fej fej mellett	54
Szirmai Péter: Lenn, Tűzföldön	64
Uraky Noémi versei	74
Füleki Gábor versei	77
Radnai István: Három láb a kórteremből	79

EMLÉKEZÉS

Gy. Szabó András: Látásmód és megközelítés – Mikszáth Kálmán születésének 173. évfordulójára	6
--	---

KÉPZŐMŰVÉSZET

Kele Szabó Ágnes: „ <i>Ha azt kérdelem: miért, azt mondod: mert a tudat csak így működik.</i> ” – Interjú Gáspár Aladárral	19
--	----

HISTÓRIA

Erdős István: Pap, katonák, tolvajlások	34
Monostori Tibor: A Szent Korona őrzésétől a spanyol Habsburg Birodalom védelméig: ghymeszi Forgách Péter különleges karrierje	47

HELYTÖRTÉNET

Végh József: A helytörténész három szerencséje	57
--	----

PORTRÉ

Baráthi Ottó: Ötvenhat év Salgótarján lakóinak szolgálatában – Interjú dr. Peresi Klárával	68
--	----

NÉZŐPONT

Pásztor Éva: „ <i>A csillag-igazgató vén remete</i> ” – Egy roma festőművész és költő sorsának margójára	75
--	----

PALÓC KONYHA

Nagy Zsófia konyhája	83
----------------------	----

KUTATÓTERÜLET

Cserjés Katalin: A Hajnóczy Péter-hagyaték átvétele – A hagyaték-gondozó munka kezdetei	86
---	----

HAGYOMÁNY

Kúti István: Bányászhimnusz	94
-----------------------------	----

SZEMLE

Ádám Tamás: A hiány és a szépség költészete – Pohánka Erika: <i>Csendek partján</i>	98
Csongrády Béla: Az élet örökös ismeretszerzés – <i>Sokszínű tudomány</i> <i>Nógrádban</i>	101
Petrőczy Éva: „...Isten ímoka” – Fenyvesi Félix Lajos: <i>Halálpróba</i>	105

PÁLYÁZATI FELHÍVÁS

Zenthe Ferenc drámapályázat	109
-----------------------------	-----

SZENTJÁNOSI CSABA

Vívódásaink között

Jóna Dávid verstestvéremnek

Amiben az emberi
több, mint az isteni,
olyan, mint a dominó,
minden tétel, értelmezés
eldől, és jeltelenül
jelent a wittgensteini szó.

Ahol a kérdések olyanok,
mint rázkódó buszon
a kapaszkodók,
ott csak Isten kegyelmére
szorulnak egyaránt
a rosszak és a jók.

Fordított bűvésztrükk,
hogy a láthatatlant
láthatóvá tesszük,
de sajnos, így csak
kétkelésünk
hamis válaszát teremtik.

Mi hát az igazság akkor,
mikor céda, förtelmes lesz
a transzcendenst nélkülöző világ?
Barátom, ezt én sem tudom...
de ne esküdjünk, mert meggörbülünk,
mint az einsteini optikák.

Ok-okozat, következtetés,
Newtonon túlnyújtózó
fizika,
a szeretet: nem áru,
a hit: nem bélyeg,
és Isten legfőképp nem romantika.

Sokkal tudományosabb,
a plank-hossznál kisebb,
és mindennél nagyobb,
az a fény, ami az elméletek
részecskegyorsítóján is
Jézusból átragyog.

A fáradtaknak

Édesanyám azt mondja:
pihenjek többet,
én még feküdnék,
de árnyékom már fölkelt,

szemhéjam alatt egész nap
az éjszakát hordom,
míg karod folyóját látom
magam előtt lebegni folyton,

Édesapám, ha még itt lenne,
mondaná: „fiam, pihenj többet!”
de ő sem aludt soha...
átvitte a túlvilágra a csöndet.

BARANYI FERENC

Gyöngyhalász¹
Jóna Dávidnak ajánlva

Amíg kitart a levegő, merülj csak!
Nemcsak sírod - eged lehet a mélység!
Ne bénítson tovább, hogy egyedül vagy
s hallod a tenger súlyos szívverését.

Ne bánd, hogy körbenyálaznak az algák
s cápák dermesztő vicsorát se bánjad,
irányodat konokul tartva add át
magad a kincses végzet áramának.

Mert minden gyöngyért lét a tét: haláloed
vállalhatóbb, mint az, hogy báva képpel
s üres marokkal buksz fel a vizekből.

S ha gyöngykagylóidat meg nem találoed:
csitítsd az életöszönt, bárhogy érvel -
csakis tüdőöd szétrobbanása ment föl.

¹ 30 év különbséggel írott vers és rezonancia szonettformában. Összekacsintás két generáció között. Örömmel látjuk vendégül sok év után lapunkban Baranyi Ferenc költőt, a Palócföld egykori főszerkesztőjét, akit 2017-ben köszöntöttünk 80. születésnapján és barátunkat, Jóna Dávidot, az Art'húr Irodalmi Kávéház alapító-főszerkesztőjét. Baranyi Ferenc most az Art'húr szerkesztője. Így épül, kézfogásokból, „gyöngyhalászat”-ból, költemény-igazgyöngyökből az Art'húr és a Palócföld, hovatovább az irodalom kalárisa. (A Főszerk.)

JÓNA DÁVID

Gyöngyhalász
Baranyi Ferencnek ajánlva

Jó kilencven másodperc a víz alatt:
a gyöngy apró fizetsége a mélynek,
átkozottul súlyos titka rátapadt
a minden-tenger sötét legmélyének.

Visszatartott és közös lélegzetünk
kincset keres újra csak lenni a mélyben,
közben az életünkért mi is küzdünk,
ólomnehéz merülés, semmi fényben.

Belehalni minden apró gyöngyért, és
igazat, valódit szólni, nagy dolog,
ha vérzünk, cápauszonyok köröznak

aztán mégis felbukkanunk: kilégzés,
s maradnak a vízen hagyott lábnyomok,
örökre a verseinkhez kötöznek.

GY. SZABÓ ANDRÁS

Látásmód és megközelítés Mikszáth Kálmán születésének 173. évfordulójára¹

Mikszáth Kálmánhoz kötődő első és legszemélyesebb találkozásom a Palóc Múzeumhoz kapcsolódik. Általános iskolás koromban gyakori vendége voltam ennek a varázslatos épületnek, mely már kívülről, a Liget felől nézve is megragadott. A kiállított tárgyak közül különösen három tartotta fogva figyelmemet. Mindjárt az előtérben és a lépcsőfordulóban Lipthay báró híres és gyönyörű lepkegyűjteménye, aztán a kuruc kori fegyverek, pisztolyok és puskák, s végül az emeleti helyiségben egy vitrin üveglapja mögött három, kerek talpazatra erősített kis játékalatka, egy ló, egy bárányka és egy nyúl. Tologatható játékok voltak ezek, egy kisfiú játéka, aki négyéves korában távozott az élők sorából. Édesapja sosem heverte ki ezt a tragédiát, egész életét végigkísérte Jánoska emléke. Végrendeletében határozta meg, hogy az ő hamvai mellett kíván nyugodni.

Igy is lett. Ha elmegyek a budapesti Kerepesi-temetőbe, nevüket együtt látom a fekete obeliszken. Nem hiszem, hogy lehet ennél személyesebb és közvetlenebb találkozás egy olyan íróval, akit nem ismerhettem. Édesanyám olvasta fel a lélek labirintusát megrázó elbeszélést, aztán még a novella hatása alatt meg is néztük a kisfiú játékait, melyet az édesapa, Mikszáth Kálmán örökített meg talán legfájdalmasabb írásában.

Utcánkban, a Luther utcában a volt szolgabíró és az idős vívómester, már csak Szklabonya közelsége miatt is, úgy beszélt róla, hogy az ember szinte várta feltűnni köpcös alakját, kurta botját az evangélikus templom felől jövet. Kikezdhetsen személyiség, mindenki tanulhat tőle. A prózaírás legkülönbözőbb képviselői az ő örökségéből merítenek. A hagyományos, a történetmondásra nézve a lineáris eseménytárgyalást, az időrendiséget elsődleges kompozíciós elvként szem előtt tartó próza követői éppúgy benne látják elődjüket, mint a posztmodern iskola alkotói.

A legmodernebb író, akinek prózatechnikája messze megelőzte korának szövegalkotási gyakorlatát. Egy olyan író, aki a megértés és érteni

¹ Az emlékbeszéd 2020. január 15-én hangzott el Balassagyarmaton, a Vármegegyháza előtti Mikszáth-szobornál.

akarás gesztusában egyszerre több magyarázatot kínál az oksági összefüggések felfejtésére, aki nem elégszik meg a felülettel, a dolgok mögé néz, mert nagyon jól tudja, hogy a „dolog” önmagában még nem bír semmi hasznosítható jelentéssel. Vagy csak részben, de akkor még mindig alkalmatlan az egész megragadására. Kérdésfelvetéseinek egy része a posztmodern irodalmat leginkább foglalkoztató problémára irányul: megismerhető-e személyes tapasztalat révén a világ? Vagy ahány ember, annyiféle az érzékelt univerzum és annak visszaadása? Egyáltalán, lehetséges-e a világ „befogása” a nyelven keresztül? Ezt a kérdést persze már nem feszegeti, mert kora, a XIX. század még nem jut el ennek az ismeretelméleti, nyelvfilozófiai problémának a tudatosításáig, de érdeklődése, fogadjuk el, felvethetné ezt is.

Mikszáth közbeiktat, megszakítja az elbeszélés folyamatát, sokszor inkább sejtet, mint állít, önkényesen háttérbe tolja a fontos eseményeket, a kevésbé jelentőseket előtérbe hozza. Utolsó regényében, *A fekete városban* Rákóczi és szabadságharca kimarad a történetből, csak utalások szintjén hallunk valamit történelmünk egyik legnagyobb szabadságmozgalmáról, maga a cselekmény szinte kizárólag Lőcse város és Szepes vármegye alispánjának viszályáról szól. Véleményalkotásában, állásfoglalásában nem egyszer elbizonytalanítja olvasóit. Fabricius Anti, Lőcse város ifjú, becsváró és szerelmes szenátora egyszerre gyilkos és áldozat. Oidipuszként önmaga végzetét idézi elő, amikor leendő apósára mond halálos ítéletet. S vajon, valóban pogány-e a szó ősi, eredeti értelmében, mely jelentéshez a kérlelhetetlenség, sőt kegyetlenség fogalma is társul, a kőszívű apának tartott Filcsik, aki levonja haldokló leányáról a bundát, hogy aztán ráterítse egy útjába eső koldusasszonyra és annak gyerekére?

A *Különös házasság* első oldalain két sárospataki joggyakornok, Bernáth Zsiga és Buttler János – ez utóbbi a történet szenvedő hőse – ebédre való csirkét kerget az olaszröszkői kocsmá udvarán. Nagyon éhesek. Vadászatuk eredménytelen marad mindaddig, amíg egy fiúcska a kocsmá udvarán parittyájával bevégzi azt, amire a két jurista képtelen volt. Egyikük megkérdezi: – Hogy hívják ezt a gyereket? – Kossuth Lajoskának – hangzik a válasz. „– Ügyes fiú – jegyzé meg a kerek fejű egyszerűen – (Először hallotta ezt a nevet, de nem utoljára)”. A magyar történelem egyik legmeghatározóbb alakja ebben az egyetlen jelenetben kerül elénk a terjedelmes regényben. Mikszáth nem egy művében szembehelyezkedik a világ egyoldalú ábrázolásával, egyfajta relatív szemléletmód és megközelítés jellemzi tárgyához való viszonyát. Van úgy, hogy beszédes csendbe burkolózik, két- vagy többértelmű kijelentéseket tesz, melyeknek megfejtését

az olvasóra bízva, zárójeles észrevételeit gyakran nem oldja fel. Előfordul, hogy egy odavetett megjegyzéssel tájékoztat az érlelődő tragédia háttéréről, mint a *Két major regényében*, ebben az Ipoly-parti történetben, melyben a Feketemajor és a Veresmajor juhásza a Montague-k és Capuletek engesztelhetetlen dühével gyűlöli egymást, s gyerekeik is ennek a gyűlölködésnek lesznek áldozatai. A történetek balladaszerű homályba burkolásával, az értelmezés lehetőségeinek sokféleségével, az elhallgatással Mikszáth valóban megteremti azt az elbeszélőmódot, mely egy új szövegalkotás előképe, mintája lesz a későbbiekben.

Tudott kemény is lenni ez a szelíd ember. A legösszetettebb karakterű figurákon keresztül mond véleményt, bírálatot a régi erkölcs és értékrend nevében kora társadalmáról. A nedeci vár hermetikusan zárt világát a *Beszterce ostromában*, minden bolondériája, különködése ellenére is, „egy lélekben tiszta, erkölcsében szigorú” ember akarata alakítja ki, s Mikszáth, mikor Pongrácz grófról beszél, hajlik arra, hogy a szándékot részesítse előnyben, s annak abnormális megvalósulását a regény mesészerű elemeként tüntesse fel. Ezért is érezhetjük úgy, hogy a nedeci vár világa, Pongrácz gróffal a középpontban, minden anakronizmusával együtt több, mint a környezete. Hogy ez mennyire így van, arra jó példa a két évvel később megírt *Új Zrínyiász*, melyben egy igazi régi nemes, egy valódi történelmi személy, a szigetvári csata hőse, Zrínyi Miklós látogat el a millenniumát ünneplő országba, s mi lesz a sorsa? Elveszik, eltűnik a formáknak, a tartalom nélküli külsőségeknek élő világban. Pongrácz alakjában még ott vannak azok az erények, melyeket Mikszáth már nemigen talált meg korának embereiben. S keserű igazsága a műnek, hogy ezek az erények egy magát a XVII. századba visszaálmódó félbolond Pongrácz Istvánban élnek eleven erővel.

„Könyörtelen emberlátó” volt – írja róla Kosztolányi. Feszty Árpádné visszaemlékezéseiben egy késő éjszakába nyúló vacsorai beszélgetésről számol be, melyen Mikszáth is részt vett. A társaság nagy része szétszéledt, csak az író és néhány művészbárátja ül az asztal mellett. „*Mikszáth percről-percre elgondolkodóbbá, komolyabbá vált. Az előbb még nevető és nevetető vonások egyre élesebbek, gúnyosabbak, szinte marók lettek. Elkezdett beszélni. Először azokról, akiknek üres széke s pohara még ott állott, aztán tovább a monarchiában szereplő összes alakokról – fel egészen a Habsburg dinasztiaig. Az orvos kíváncsiságával, tudásszomjával boncolt, erényeiket és hibáikat a legnagyobb precízióval állapítva meg. Láttá mindegyiknek a hivatását. Elmondta mindegyiknek, mit kellene csinálnia. És (fogvacogva hallgattuk) kifejtette, okfejtette, hogyan, miért rohan a maga tragikus vesztébe ez az ország. Jósolt mindent, mi bekövetkezett, mindent.*

Habsburg ház összeomlását, háborút, nemzetiségek lázadását, és a legrettenetesebbet: a belső összeroppanást. Éles tollal, miniatűr pontossággal.”

És Mikszáth jóslata beigazolódik. Amit a „politikus vacsora” résztvevői oly hitetlenkedve hallgatnak, megtörtént, háború lett, melyet a Monarchia széthullása és a belső összeomlás követett. Jóslata beteljesülését már nem éli meg. Távolság a parlamenti harcoktól, kis Nógrád megyei birtokára, Horpácsra húzódik vissza. Saját regényének, a *Különös házasság* Buttler Jánosának útját választotta ő is, kimenekítette magát a világból.

Mikszáth az egyetemes magyar irodalom azon nagyságai közé tartozik, aki élete végéig megmaradt szülőföldje vonzásában. Témái nagy részét ez a tájegység ihlette, nyelvi fordulatai, gondolkodásmódja, de még világlátása is ennek a tájnak és lakóinak sajátos arculatát tükrözi. Palócország követe maradt haláláig. S itt nemcsak az azonnali elismerés felé röpítő két nagy novellafüzérre, a *Tót atyafiakra* és a *Jó palócokra* gondolunk, de minden olyan írására is, melyen nyomot hagy a palóc táj és lélek.

Minket, balassagyarmatiakat különösen megérintenek a *Felföldi emberek* ciklusban található elbeszélései. Az egyikben egy nagy gyékényes tót szekérről ír Mikszáth, mely minden hónapban egyszer megteszi az utat Liptószentmiklós és Pest között, majd fordul újra vissza. Hetekig tart az utazás. A kocsin egymást váltják az utasok, hol bent ülnek a szekérderékban, hol leszállnak és a jármű mellett gyalognak a pihentebbek, ha dombnak fölfelé tartanak éppen. Két mokány hegyi ló húzza a batárt, s ez a jó százharminc évvel ezelőtti jelenet, ennek a gyötrelmes vándorlásnak a megörökítése nekünk, kései olvasóknak azért oly üde és kedves, mert ezeken a dombokon és völgyeken, ezeken a településeken utazunk át ma is, mint zörgő, olajozatlan kerekével régen ez a tót szekér.

Vácról hazafelé tartva a „szent Katalin állás” alatt pihennek a lovak – olvasom –, aztán „Rétság fölött” baktat a két mokány ló, majd „Vadker-ten” állnak meg ismét egy rövid pihenőre. Balassagyarmatot nyilván érintik, s ha egy kis szerencséje van a szekér utasainak – ezt már én teszem hozzá –, még betekinhetnek a híres hétfői gyarmati vásár forgatagába. Ezt ugyan nem hagyhatják ki semmiképpen.

Így utaztat minket a nagy palóc ma is, ott szorongunk a gyékényes szekéren, olvassuk megunhatatlan könyveit, s ki-kibámulunk arra a tájra, melynek látványától elszakadni soha nem tudott.

SZOKOLAY ZOLTÁN

Már nem kéri

toporog Vörösmarty
a metróállomás kijáratánál
Szózatot tessék
senki nem vesz
de ő csak mondja rendületlenül

akkor is amikor
felszínre hozza a mozgólépcső
korunk kultúrkápját
akit persze meglep a látvány
mint kiugrott kispapot
a gyorsan múló gerjedelem
vékony mosollyal vet oda egy ötvenest
a fém lassuló pörgését még hallja
de a Szózatot már nem kéri

s a járda túlsó felén mobiljához kap
hogy a kéregetőt elvitesse

Pályakép

Teremt az ember éthoszt,
néhány pofont is szétozt,
s ahol útjának vége,
letakarja a béke.

SZOKOLAY ZOLTÁN

Költő

Az ég, ha vonzaná,
talán még megtanulna
zuhanni fölfelé,
de így, e térben megszorulva
nem próbálhat
moccanni sem.
Villogó távoli pontok
bocsátják rá célkeresztjüket,
vizslatják végleg elfojtott
szándékait: a meg sem írt,
az el se suttogott,
és talán eszébe sem jutott verseket.

Kr. u.

Hogy történt néhány farizeusváltás,
azt már beszéljük, s nem cáfolja senki.
Egyéb aligha. Ahhoz, hogy csodát láss,
kétezer évet vissza kéne menni.

Minden szereplőn új megváltó-jelmez,
úgy próbálják a jövőd elhitetni.
A sátánfattyak hada nem kegyelmez.
Sosem. Neki sem. A tanulság ma ennyi.

BÁBEL ANTÓNIA

A nagy meccs

Borzalmas fejfájásra ébredek. Lüktet az agyam, mintha belészorult volna egy diszkónyi dübörgő mélynyomó. A szemem, akár két parázsló széntójas, izzik az elmúlt heti tengernyi könnytől. Üti a taktust a fájdalom, s lassan ráeszmélek, hogy ugyanezt érzem az egész testemben. Újra „beleébredek” az életbe, amelyben semmi kedvem létezni. Belekapaszkodok a fekhelyem melletti üres kiságyba, s lassan ülök fel, mert a diszkóhoz két gyorsvonat is érkezik, amelyek egymást kergetve zakatolnak a fejemben. Azt hiszem, szombat van. Ha nem kínozna minden mozdulat, megfordulva látnám, hogy a férjem ott alszik a helyén. De nem kell odanéznem, tudom. Lassan ő is ébred, s közös traumánkat külön-külön gyúrva, emésztve csendbe burkoljuk a szívünket. Amint nehézkesen feláll, földre csörren a piros rózsafüzér, amely éjjel a párnája mellé hullott a kezéről, miután álomba imádkozta magát. Az angyalkáim melletti mécses teljesen elégett. A kis alumínium téglében nincs már paraffin, csak a közepén árválkodik a rövidke, fekete csonk. Feszít az anyatej, de elsőként magamra tekerem a hasköötmet, hogy a császármetszés sebe kevésbé fájjon. A telefonom 8:45-öt mutat, de mintha hajnal hat lenne, és én egy szemhunyasnyit sem aludtam volna.

Nincs megállás. Indulni kell, mint minden nap egy hete. Fejek, a fagyasztóból kenyeret pirítunk, amit azért sütöttem és tettem a mélyhűtőbe szülés előtt, hogy könnyebb legyen a gyermekágy. Most, ebben a pokolban aranyat ér minden falat. A friss pirítós és a kávé illata az egyetlen, ami korábbi, normális életünkbe „visszasimogat” egy kicsit. Próbálok össze-rendezeni a gondolataimat, próbálok nem egyfolytában arra gondolni, hogy kismama vagyok-e még egyáltalán? Hogy elhozta-e az éjjel a véget?

Napok óta látogatási időben mérem a perceket. Minden kórháztól távol töltött időben csak a gátját látom annak, hogy OTT legyek, amikor a csecsemőrészleg intenzív osztályának üvegajtóját kitarja a nővér, kezében egy kupac zöld, összehajtott ruhával. Minden másodlagos. Azonban ma már csak a délutáni látogatásra érünk oda, hiszen hétvégén délelőtt csak egyetlen óra jár.

Nincs megállás. Indulni kell. Hiába a végtelen fáradtság és a kimerültség. A szülői szív rejtekéből erőt merítünk, s dél körül már az autópályán száguldunk tíznapos kislányunk felé, a szívkörház negyedik emeletére.

Egész úton a nem fogadott telefonhívásokra és üzenetekre próbálunk reagálni, ami kissé visszatart attól, hogy elmerüljünk gondolataink perzselő tüzeiben. Elsuhannak a percek, akárcsak az út mellett elterülő, dróthálóval elkerített rétek, amelyeket lassan felváltanak a reklámtáblák és a budapesti épületek.

Rohanni akarok, de mégis maradnék. Rettegek a rossz hírtől, rettegek tőle, hogy szét kell szednem a kiságyat anélkül, hogy a kis gazdája benne feküdt volna, és nekünk újra kell építenünk az életünket.

Amint a kórház melletti utcára kanyarodunk, számunkra meghökkentő látvány fogad. Minden sarkon fekete ruhás, fedett arcú kommandósok zárják el az utat. Kérdően nézek a férjemre.

– Talán valami bűnözőt keresnek vagy lehet, hogy valami fejcső jön erre – majd kisvártatva hozzáteszi: – Vagy egy nagy drogfogásról van szó.

Sosem láttam még ilyet, csak filmekben. A helyzet az egész utcára kiterjed, sarkonként két-három marcona férfi tartja a helyszínt. Szerencsére akadály nélkül be tudunk fordulni a kórház utcájába. Közel kapunk parkolóhelyet. Sajgó anyai szívemnek jólesik a tudat, hogy már közel vagyok az én kincsemhez. Hajt a vágy, hogy ott legyek, hogy lásson, hogy tudja, mellette állok. Hajt a vágy, hogy lássam, él...

Furcsa világ a szív-kórház gyermekrészele. Itt ér össze a pokol és a menny. Borzalmas mélységek és felemelő magasságok váltják egymást őrületes intenzitással, amelybe beleszédül az ember. Hol letaglóz egy rossz hír, hol felszabadít egy jó, amit néhány órával később kíméletlenül átír egy újabb rossz elsöpörve minden reményt. Itt semmi sem biztos. Semmi... Hamar rájön erre a szülő, akinek a gyermeke itt fekszik. A bizonytalanság úgy lebeg a levegőben, akár a hajnali pára a folyó felett. Próbálunk egymásba kapaszkodni, erőt meríteni a sikertörténetekből, a felgyógyult gyermekek kifüggesztett fotóiból. A magunké mellett imádkozunk egymás gyerekeiért... Ez az egyetlen kötél, amelyet szorítunk a végsőkig. Mindannyiunk szemében ott remeg a félelem, az elkeseredettség. Többen vagyunk frissen szültek, akik hozzám hasonlóan a gyermekáldás csodája után beletaszítottak ebbe a kilátástalan harcba, amely ellentmondást nem tűrően döngöli az orrunk alá, hogy milyen kicsik és védtelenek vagyunk a világban, hogy egy pillanat alatt elveszíthetünk mindent...

A közös öltözőben először a nők cserélik le utcai ruhájukat a kórházban kapott zöld együttesekre. A kézfertőtlenítőnél mindig megvárom a férjemet. Ő a támaszom, amely nélkül már rég összeroppantam volna. A hite tartja az enyémet is, erejéből táplál, hogy el ne vesszek... Aztán zölden, sterilen belépünk a nyers valóság kegyetlen világába. Az intenzív

egyetlen hosszú folyosó, amelynek legvégén, egy elkülönített részben van a mi drága gyermekünk. Végig kell haladnunk az összes kis ápolt ágya mellett, hogy elérjünk hozzá. Reszketve fürkészem a nővérek és orvosok tekintetét, de „fennakadás” nélkül eljutunk a célunkig. Minden viszontlátás öröm és egyben mély fájdalom. Csövek lógnak az orrából, a nyakában művéna, amibe torkollik az infúziótoronyból eredő összes vezeték. Karjaiban is tűnyomok, a lábából is csövek vezetnek ki, amelyeket kötések borítanak. A mellkasán az EKG színes drótjai tekeregnek, s a nyitott inkubátor elején a katéter vezet ki pici pelenkájából indulva. Mintha szögesdrót-kígyók teke-regnének a szívem tájékán. Első dolgunk megnézni a lábát. Miközben nem látok változást az előző napi állapothoz képest, megérkezik az orvos.

– Tegnap az érsebész kipucolta a vérrögöket az érből, de sajnos nem látszik javulás – mutatja a sötétlila pici testrészt.

Végighallgatom őt, s bár magam is látom, hogy kisbabám apró lábacs-kája térd alatt nagyon rossz állapotban van, az olyan szavak, mint a „fertőzésveszély” vagy az „amputáció” egy láthatatlan pajzs által kívül tartva nem jutnak el a tudatomig. Egyszerűen ezek nem fordulhatnak elő. Egy életmentő szívműtét után nem veszíthetjük el azt a kis lábat!

Hamar megszokom a gépek folyamatos pittyegését és a monitorok villogzását. Gyermeünk mellett ülünk, aki apró gombszemével bágyadtan figyel, amint a nővéréről mesélünk neki, de néha felállunk, amikor feltörölnek vagy ha valamilyen kezelést kap. Férfem az ablakon bámul ki, amely arra az utcára néz, amelyről be lehet hajtani a kórházhoz.

– Rájöttem, mi van ma – mondja. – Azért állnak kint a kommandósok, mert focimeccs van.

Nem igazán értem, mi köze a fekete ruhásoknak a focihoz, de abban a pillanatban nem is érdekel.

Az intenzíven, hol úgy cammognak a percek, akár egy bénító lövedéktől kába elefánt, hol pedig úgy rohannak, mint egy pányváját tépett vadló. Hamar eljön a búcsú ideje. A bent töltött idő alatt teljesen lemerít az igyekezet, hogy erősnek mutassam magam. A távozás ugyanolyan kettős érzelmekkel vegyített, mint az érkezés. Nehéz elválni. Számtalanszor megszimogatjuk utoljára Jankát, jobbról is, balról is, aztán még egyszer visszamegyek, hogy elmondjam neki, mennyire szeretem... Végül felhú-zom a zenélős nyuszit, és Brahms csilingelő altatójára elindulunk kifelé. Amikor kilépek, a zöld ruhával együtt levetek egy keveset a terheimből is. Kissé fellélegzek, és átváltok „túlélő” üzemmódba. Az emeleti ablakon át kibámulok Budapest templomtornyaira és az égbe meredő darukra.

A kórházból kilépve az utca zaja végképp visszaránt a „való” világba. De hirtelen nem is tudom, melyik a valóságosabb. Az, ahonnan jövök, vagy ez itt, ahol fúj a tavaszi szél és furcsa mód áll a forgalom.

Már a kórház utcájának két vége is le van zárva. Az őrt állókon túl semelyik utcára nem lehet kihajtani. Hömpölygő emberáradat vonul mindkettőn a stadion felé. A távoliak békésnek tűnnek, azonban a közelebbieket ugyanazokat a mocskos mondatokat skandálják jól hallhatóan. Alig hiszek a fülemnek. A másik szurkolótábor nőnemű szülőjét emlegetik, némi obszcén körítéssel vegyítve. Teli torokból üvöltik újra és újra. Egyetlen hang sem szól a fociról, gólokról és drukkolásról. A kommandósok mozdulatlanul állnak, és biztosítják a terepet. Hirtelen egy másik furcsa világba csöppenek, ahol a belépőjegyért cserébe legálisan lehet gyűlölködni, és a jegyhez bónuszként még rendőri sorfal is jár. Az autó mellett állva elkerekedik a szemem: – Ez komoly? Azért van kivezényelve ez a rengeteg rendőr, mert focimeccs van?

A férjem felvilágosít róla, hogy ez bizony így van. Mi, békés emberek, azért rostokolunk az utcába zárva, mert a két szurkolótábort nem lehet közel engedni egymáshoz. Az iménti tompa bágyadtságomat felváltja a düh. Undorral tölt el a felismerés, hogy miközben a gyermekem sok más csecsemővel együtt néhány méterrel feljebb, a hőbörgő menettől közrefogva az életéért küzd, ezek a jónépek itt alig várják, hogy egymásnak eszenek! Aztán arra a rengeteg pénzre gondolok, amibe ez kerül... Férjem, mintha most is hallaná, amit gondolok, így szól:

– Ezt a pénzt inkább be kéne önteni ide a kórházba...

Nyilvánvalóan nem lehet a végtelenségig méltóságot meríteni a legenda 6:3-as mérkőzéséből, amely annak idején egy egész országnak adta vissza az önbecsülését. Sajnos, sem ma, sem a múltban nem az olyanoknak, akiknek a focimeccs nem a gólok örömérőjéről szól, de azért mégis... Esetleg ők, ezek a megvadult szurkolók is változhatnak valamiképp... Talán előnyükre szolgálna egy egyhetes benntartózkodás a szív-kórház csecsemőintenzív osztályán.

Nem akar fogyni a sor. Egyre csak jönnek és jönnek, és üvöltenek. Elképeszt az élmény. Nagy nehezen feloldják a zárat az egyik utcán és megindulnak az autók. Összevissza tekergünk, miután könnyebb utat találva végre hazafelé vesszük az irányt. Mindkettőnket mardos az éhség, gyötör a fáradtság és kínoz a kétely. Míg a drukkerok holnap újra felöltik legjobb énjüket és élük megszokott mindennapjaikat, mi tudjuk, hogy nekünk a holnap reggel sem hoz enyhülést. A mi nagy meccsünket még nem fújták le, s csak remélni tudjuk, hogy a végső gólt nem az ellenfél fogja rúgni.

GÁSPÁR ALADÁR

Csend

Csend, csend,
szótlan,
néma csend...
Mindegy, milyen,
csak mélyen átélhető
csendesség legyen.
Mindig ilyen áldott,
ártatlan közegbe vágyott.
Ha némaság övezte,
feléledt,
derűs lett,
látnok,
termékeny
gondolatra kész.
Hosszú csendet remélt hát,
ahol az egyik a másikkal,
ha már mellette él,
szótlanul összefér,
mert aki amazzt kíméli,
önmagát is félti, s
eközben a kusza részek
összhangzó egészbe érnek.
Ilyent akarni persze
önös befelé fordulás,

ábrándos remete-képzet.
Aki a világban forog,
azt pusztító ricsaj,
lázás lárma,
harsány hangoskodás fogadja.
A csendhez szokott fül,
ha nem idomul,
hallása sérülni fog,
végül megsemmisül.

Itt áll most zavartan,
süket némaságban,
a zaj elült hirtelen,
üresség maradt helyette
hangzás utáni semmi.

Hallgatna most már
zengő madárdalt,
lélekszépítő zenét,
harsány emberi szót,
akár még
ordító dáridót is.

De minden elcsendesült,
csend van kívül és belül.

GÁSPÁR ALADÁR

Áldozat

Bár még
áltatod magad,
tévedéseid koldusa vagy,
hit(el)ét vesztett,
mihaszna kérész-egyen,
alamizsnás,
mégis kevély,
kicsiny remete-lény.

Megkövült Szentek,
hamis Istenségek,
gőgös Hatalmak
honába minek
zarándokolsz hát?!

Kihűlt vágyakat
mért hordasz eléjük
szánalmas-szorgosan?!

Jobb lenne tán,
ha tépett tarisznyádból
kiraknád
az elévült ábrándokat,
hogy feláldozd
a józanság Emberének.

Várakozás

Micsoda csend
és milyen idegenség
szorong
e szobává szűkült térben,
ebben
a falak közé zárt,
sanyarú sötétben.
Csak egy ajtón át
dereng be résnyi fény,
mely szegényes asztalt
rajzol középre,
meg egy megbillent széket,
arctalan alakkal.

Van, ahogy tán volt is
eszmélése óta.
Vár hitetlenül
kóbor vigaszhozókra.

GÁSPÁR ALADÁR

Visszatérés

A látvány is kell, ha
már az emlékezés kevés...

A tájat szemeddel
megint bejárod,
a gyerekkor helyeit kutatva.
Emlékek vetülnek
egy-egy kis valóság-darabra,
csak hogy a rokon-részek
most egymástól elütnek.

Pedig minden az még,
mi volt is, már ami
megmaradt belőlük: a hegyív,
az útkanyar,
az öreg körtefa,
a kerek kút,
meg a régi ház is.

De most minden
másképp' önmagányi.

Magad vagy te is,
másként visszaérkező.

KELE SZABÓ ÁGNES

„Ha azt kérdelem: miért,
azt mondod: mert a tudat csak így működik.”

Interjú Gáspár Aladárral

Szüllőfalujába, Ságújfaluba 2019. október 5-én nyílt kiállításával tért vissza. Az alkalmat Nógrád megye egyetlen Szent László-temploma felavatásának 80. évfordulója jelentette. 10 évvel ezelőtt Gáspár Aladár festette a templom egyik freskóját boldog Meszlényi Zoltán vértanú püspökről, aki 1939-ben szentelte fel a templomot. Az újabb kerek évforduló megünneplésére, Kapás Attila plébános és Szentes Attila polgármester meghívására került sor egy kamarakiállításra a Faluházban.

Néhány évvel ezelőtt egykori munkahelyén, a Bolyai János Gimnáziumban mutatkozott be alkotásaival. Erre az alkalomra Dr. Szabó Istvánné kollégája, igazgatója mondta el gondolatait:

„Örömmel teszek eleget megtisztelő kérésednek, hogy mondjak véleményt a Bolyai Gimnáziumban rendezett kiállításodról és verseskötetedről, ha nem a művészettörténészek és irodalmárok szakmaiságával történő elemző értékelést vársz tőlem.

Azt gondolom, hogy minden művész-tanár vagy tanár-művész számára fontos lehet az alkotásait szemlélő, nem a szakember szemével néző, laikus ember véleménye is, a rezonanciát kiváltó értelmezés, élmény, életérzés, gondolat megfogalmazása.

Érdeklődő kíváncsisággal vártuk, hogy mióta nem találkoztunk, az elmúlt évtizedekben miként változtál. Ami a személyiségedet illeti, továbbra is rendkívül érzékeny, a külvilág iránt felelősen érdeklődő, az emberi kapcsolatok fontosságát szem előtt tartó, néha befelé forduló embert látok a műveid mögött. Képeid újszerű technikát mutatnak, a montázsyszerű kialakítás érdekes és meglepő. Nemcsak a sokféle emberi kapcsolatot jelenítik meg, hanem a közben létrejövő és kifejezésre jutó érzel-

mek is kitapinthatók. Az érzelmek intenzitása, a szellem és lélek mindenkori állapotára utal, gazdag képzelőerőt, érzékenységet és kalandvágyat tükrözve.

Verséidben is visszacsengenek ezek a gondolatok, melyek a szigorú önvizsgálódást, az önismeretre való törekvést, ugyanakkor az emberi létezés örök dilemmáit feszegetik. Ezért szólunk mindannyiunkhoz.”

A találkozás örömeivel, kíváncsiságával kérdezem a pályájáról, az alkotásról, a mindennapokról. A régi ismeretség okán tegeződünk.

A versesköteted címe: Úton. Ez a fizikai és szellemi utazásokat egyaránt jelenti?

Ságújfalusi mezítlábas, klottgatás gyerekként elindultam egyszer a nagyvilágba, évek hosszú során át vándoroltam, és Isten segítségével eljutottam az öregkoromig. Közben nyelveket beszélő, művelt, művész-értelmiségi, világfi lett belőlem. Születésünk pillanatától a halálunkig úton vagyunk. Ez az utazás először is a létezésünk fizikai, tehát térbeli és időbeli előrehaladását jelenti, mindazokat a történéseket, biológiai változásokat, amelyek körülöttünk, velünk, bennünk végbemennek. Eközben persze lelkileg, szellemileg is folyamatosan változunk. Kötetem ennek a fizikai-szellemi utazásnak a képi és verbális reakciója, dokumentálása.

A könyved egyfajta összegzésnek is tekinthető. Hogyan lehet szakaszolni, periódusokra bontani az eltelt éveket? Hogyan kapcsolódik a költői és a képzőművészeti önkifejezés egymáshoz?

Életünk élmények sorozata, létezésünk általuk tudatosan bennünk. A művész is csak a saját élményeire hagyatkozhat, ha a létigazságokat – mint emberi lényegyet – meg akarja jeleníteni, hogy ezek önmaga és mások számára is használhatók lehessenek. Küldetését, feladatát akkor teljesíti a legpontosabban, ha nem blöfföl, hanem a maga sorsélményei alapján valami egyetemes emberit mutat fel. Sokan vannak l’art pour l’art művészek is, akik élménytelenül is alkotni tudnak. Számomra az ő műveik, legyenek akármilyen szépek és jók, embertelenül, lélektelenül beszélnek. Lehet persze a l’art pour l’art, „ötletes” művekre is mindenféle esztétikai elméleteket kitalálni, és ezek jegyében egy egész életművet létrehozni. Kérdés, hogy ezek megfelelnek-e a művészet „ősi” rendeltetésének.

Hogy hogyan változott, szakaszolódott az idők során a művészi munkám, a műveim jellege, erre később majd említék néhány példát. Nálam a költői és a képzőművészeti önkifejezés is egy töről fakad, mindkettőt az élményeim keltette ihletett állapotok működtetik. Persze ahhoz, hogy ezekből művek születhessenek, mindkét művészeti ágak el kellett sajátítanom a kifejezőeszközeit.

Azt szokták mondani, hogy kiemelkedő művek szélsőséges élethelyzetekben születnek. Mit gondolsz erről az állításról? Igaz ez rád vonatkoztatva?

Hát hogyan, ez rám is igaz. Egész életem meg volt „áldva” szélsőséges élethelyzetekkel. Ha ezek nem lettek volna, művész se lett volna belőlem, s most talán egy jó műbútorasztalos, cukrász, dekorátor vagy más iparos lennék. A krízisállapotok inspiráltak, forralták bennem a kifejezésvágyat, az alkotói dacot. Meglehet, hogy nekem legfeljebb csak egyik-másik művem kiemelkedő, de remélem, hogy ezek egyike se sablonos, banális, közhelyes. Szemügyre véve a munkáimat, tökéletesen nyomon követhetők bennük a sorsfordulóim, a hitem hullámvásai, az illúzióvesztéseim, az ártó vagy éltető tudat- és érzelmi állapotaim, a csapongó szárnyalásaim, a félelmeim és a gúzsba-kötöttségeim. Például amikor a diákevek után tapasztalatlan, ifjú emberként kikerültem az ÉLET-be, szembekerülve egy sor nehézséggel, bizonytalansággal, rejtéllyel, elkezdtem konstruktív, félabsztrakt képeket festeni, mintha az így létrehozott képi rend dinamikus stabil világában szerettem volna menedékre lelni. Ekkor kezdtem el rendszeresen írni is. Verseimben a helyemet kerestem a világban, az életem értelmét, lehetőségeit kutattam. Vagy abban az időben, amikor az első családszakadásom után egy biztosnak hitt új társat találtam magamnak, telve illúziókkal, heves érzelmekkel, álomszerűen romantikus, figurális, már-már érzелgős képek sora került ki az ecsetem alól. Ráadásul az akkori befejezett képzőművészeti főiskolai tanulmányok alatt sajátítottam el a *látványosság* ábrázolásához szükséges rajztudást, képépítési és festéstechnikát is, amelyek ezeknek a képeknek az elkészítésére alkalmassá tettek. Ekkoriban írtam az elidegenedéssel, családvessztéssel, társas magánnyal, lelki sérülésekkel, szeretetvágygal foglalkozó verseimet is.

Ugyanígy meg lehet találni az expresszív-szürrealista, vagy az ún. síkplasztikus stíluskorszakom háttérében is az ihlető életélményeket, a váltás indítékait. A stíláris, technikai, tematikus váltásaim tehát soha nem előre elhatározottak voltak, azok kényszerűen, mindig maguktól jöttek. A belső állapotaim kerestek és találtak maguknak megfelelő kifejezési lehetőségeket. S ha az új formák jól működtek, mindaddig maradtak, amíg betöltöttek számomra esztétikai rendeltetésüket. Nem az történt tehát, hogy először körülnéztem, mik a *trendek*, hogy azokhoz igazodva olyanokat fessek, írjak, amelyekkel biztos szakmai vagy közönségsikert arathatok...

Az általam ismert festményeid többsége melankolikus. Ez mennyiben tükrözi a habitusodat?

Igen, sokan mondják, hogy melankolikus a művészi világom. Lehet, hogy a képeim és a verseim némelyikének hangulata tényleg melankolikus, én azonban nem vagyok búskomor alkat. Igaz, hogy van bennem némi hajlam a megrendülésre, de nem vagyok önmarcangoló, magamat sajnálgató, kesergő típus. Próbálom az emberi létet a maga összetettségében kezelni, jelenségeit bölcsen szemlélve elfogadni, ebben az összefüggésben azonban a saját életem valóságát nem akarom megalkuvón, gyáván elhazudni. Ezt a valóság fölé emelkedő, azt rálátásban szemlélő, de a magam igazságát is megtartó életszemléletet igyekszem a műveimben minél hitebben megjeleníteni. Lehet, hogy annak van igaza, aki egyszer azt mondta rólam, hogy én valójában egzisztencialista művész vagyok.

Gáspár Aladár: Atrocitás

Kik voltak azok a „mesterek”, akik a világlátásodra, művészetedre erőteljesen hatottak?

Ami azt illeti, nem sok ilyen „mesterem” volt. Nem azért, mintha én egészen eredeti szemléletű, invenciózus művésznek tartanám magam. Inkább arról van szó, hogy az előzetes hatások, egy kivétellel, nem nagyon tudatosultak bennem. Talán azért, mert a nagy elődök művészetéből erősen és tartósan senkié nem fogott meg. Kezdetben volt két irányítóm, akiktől a tanárképző főiskolai felvételhez szükséges rajztudást eltanultam: Iványi Ödön volt az egyik, és Czinke tanár úr a másik, akiknek a szakköreibe jártam gimnazista koromban. Aki igazán mesteremnek számított, az Blaskó János bácsi volt Egerben, az első komoly alkotói próbálkozásaim során. Ő kemény, ezért hatékony kritikusom volt. Hogy a művészi ambícióim elevenek maradtak, talán az ő biztatásának volt köszönhető. Aztán még Bráda Tibort kell megemlítenem, akinek az irányítása, vagy inkább nagyon erős hatása alatt dolgoztam a képzőművészeti főiskolán, és egy ideig még utána is. Sajnos, ez a hatás a művészi fejlődésem és karrierem építése szempontjából nem volt szerencsés. Bár Bráda mester kiválóan megtanított festeni, de mivel egyéb körülményektől is kényszerítve, egy ideig nem tudtam felhagyni az ő stílusának a követésével, ennek hatása megtörte a már korábban elindult egyéni művészi szemléletem fejlődését, és hátráltatta a művészeti életbe történő bekerülésemet is.

Sík-plasztikus képeket készítesz. Hogyan alakult ki ez a stílus, technika? Az expresszionista, szürrealista, romantikus kétdimenziós festmények után mi volt a váltás oka?

A 1990-es évek vége feléig festettem expresszív, szürrealis, figuratív képeket, ezekkel mérsékeltem az abban az időben nagyon felfokozott belső feszültségemet. Ám alapélményeim egyszer csak hirtelen megváltoztak. Egy újabb családszakadás után egyre inkább azt éreztem, hogy a megbízhatónak hitt emberi értékek korrodálódtak, a stabilnak tartott szellemi és érzelmi-lelki kapcsolatok fellazultak, a társadalom atomizálódott. Úgy éreztem, hogy már nincs biztos tudásom arról, mi micsoda, ki kicsoda. Sem szellemileg, sem érzelmileg, sem vizuálisan nem volt már stabil viszonyítási pontom, a „kézzelfogható” valóságelemek elmosódtak, darabokra estek körülöttem és bennem is. Ezen új élményeim és egyéb, véletlenszerűen felfedezett lehetőségek hatására olyan metaforikus, *sík-plasztikus* kollázsképeket kezdtem készíteni, amelyek motívumai feldarabolt, sokszor alig felismerhető formák, valóságtöredékek. A színes magazinokból vett képrészleteket az alapsíkból kiemelkedő plasztikus felületekre

applikálom. Ezáltal képeimen a síkszerű (illuzórikus) és a háromdimenziós (konkrét) részletek transzcendens térbeliséget képeznek, bizonyos távolságból nézve a kétféleség megkülönböztethetetlen, és ezek együttese a nézőpont változtatásával más és más vizuális benyomást kelt. Ez a képalkotási módszer lehetőségeket ad számomra a *töredékesség, a rész-egész viszonya, az el- és előtűnés esztétikája, a mindent átható, megváltoztató (képi) mozgás, az illúziók (le)leplezése és a dinamikus képszemlélet* problémáinak a vizsgálatára.

Miután ez az alkotói szemléletem (stílusom) kialakult, abban bíztam, hogy alkotómunkám hosszútávon belső megnyugvást eredményező létformája lesz. Be kell azonban látnom, hogy a nyugalmas állapot, az elégedettség és belső kiegyensúlyozottság egy permanensen változó állapotban levő művész számára nem tarthat sokáig. Folyton „a nagy mű” megalkotására készülök, mindig újat kutatni, felfedezni vágyom, mindig valami másfajta, jobbat, izgalmasabbat, igazabbat szeretnék alkotni, teremteni. Ezen kényszer következtében jutottam oda, hogy ma már *tér-plasztikus*, oszlop-, üveg- és tükrös „képeket” is készítek. Azt remélem, hogy ezek a műveim a nézők számára tovább gazdagítják, sokszorozzák a vizuális élményt, aktívabbá teszik őket a befogadáskor, miközben újabb és újabb tartalmakat fedezhetnek fel.

Érdekes, hogy ennek a *képi váltásnak* az időszakában az írhatnékom egy időre alábbhagyott, mert akkor nem találtam az új képzőművészeti alkotói szándékomnak megfelelő irodalmi formát és tematikát. Amikor aztán újra írni kezdtem, azt vettem észre, hogy a térben és időben rétegezetlen, egyképes, egyidejű, mérsékelt metaforikus verseim másfajta utakat nyitnak, izgalmas kifejezési lehetőséget nyújtanak a képeimhez képest. Mert ezek a verseim rímeseek ugyan, nincs kötött, szabályos rímképletük, nagy szerephez jut bennük az alliterációra épülő hangzás, a filozofáló, meditatív gondolatiság. Ezek a poétikus eszközök a felismerés és rádöbbenés erejével képesek érzelmileg, szellemileg rendbehozni.

A témaválasztásod megtervezetten tudatos vagy inkább intuitív?

Soha nem terveztem előre egyetlen művem sem. Vagy jöttek maguktól, vagy üresen maradt a helyük az életművemben. Hál' Istennek inkább jöttek többedmagukkal, néha nem is győztem ezeket megvalósítani. Szinte mindig készen előre láttam őket elalvás vagy teljes ébredés előtt. Azt hiszem, ezt intuíciónak lehet mondani. Ha nem így keletkeztek volna, akkor legfeljebb csak spekulációval, s akkor hiányozna belőlük a *valós* énem. Így viszont tudom, hogy létüknek jogosultsága van, mert önként akartak a világra jönni. Lehet, hogy így műveimnek nincs világmegváltó mitoló-

giájuk, legfeljebb a „történelmi” köznapokból kiemelt kisember életének *egyéni mítosza* jelenik meg ezekben.

Mi a véleményed a sikerről? Mennyire tartod magadat emberileg és művészileg sikeresnek?

Többször is átgondoltam már, hogy az életemmel mennyire lehetek elégedett, elismerésre méltó-e a teljesítményem, művészetemnek van-e jelentősége, és lesz-e értékes szellemi hagyatékom. De mind emberileg, mind művészileg csak *vegyesen* tudtam megítélni magam, az önértékelésemnek mindig ellentmondásos volt a végeredménye. Hál’ Istennek sokszor lehettem elégedett az életemmel, mert gyakran éreztem jól magam a hétköznapokban, hosszabb-rövidebb ideig boldog voltam a bőrömben: a diákévek, a családi életem egyes szakaszai, a művészi és érzéki élményeim, az okos, tehetséges fiaim, gyakran a tanítás és a művészi alkotómunka is sok-sok örömet okoztak számomra. De olykor feldúlt is volt, feszült és diszharmonikus a közérzetem, például a félelmekkel és kemény munkával töltött gyerekkoromban, az olykor kudarcos éveim idején, a kényszerűen a nyakamba szakadt, értelmetlen köz- és magáncélú feladatok elvégzésekor, vagy amikor egy-egy komolyabb betegséget át kellett élnem.

Ha a többezer tanítványomra gondolok, akiknek valamelyest gyarapítottam a vizuális-esztétikai kultúráját, máris jónak tarthatom a teljesítményemet. Ha viszont arra, hogy a tehetségemet sikeresebben is kamatoztathattam volna, nem lehetek elégedett magammal. Sem a képzőművészeti, sem a irodalmi életművem nem lett olyan gazdag, teljes, amilyen lehetett volna, ha módszeresebben és többet alkotok. A megélhetésemet biztosító tanítás is, a más irányú kötelességek és csábítások, olykor a kényelmeskedés elrabolták azt az időmet, amit intenzív alkotómunkára kellett volna fordítanom. Nem lettem hát a művészet történetének jelentős, meghatározó hatású képzőművésze és költője, de szerénytelenség nélkül mondhatom, hogy alkotásaimmal valami nyomot mégis hagytam, hagyok magam után. Volt több jelentős hazai és külföldi egyéni kiállításom, sok országos tárlat résztvevője voltam, amelyek katalógusai szerepeltetik munkáim reprodukcióit, néhány szakmai kiadvány is foglalkozott munkásságommal. Tagja vagyok országos művészeti szervezeteknek is, és ha a hazai irodalmi körökben nem is nagyon, a képzőművészeti életben ismernek, számba vesznek. Képeim ott vannak több itthoni és európai magángyűjteményben és egy-két múzeumban is. Két munkám is látható középületekben. Írásaim olvashatók (voltak) kötetekben, antológiákban

és néhány irodalmi-közületi folyóiratban is. Hát bizony, a művészi siker nagyon ellentmondásos dolog.

Minden alkotó igényli a közönség visszajelzéseit. Várod, elváród az észrevételeket, megjegyzéseket? Érdekel, hogyan értelmezik mások a munkáidat? Hogyan viszonyulsz a kritikához?

Számomra fontos a visszajelzés, hiszen egy művésznek, amellet, hogy elsősorban magának, magáért alkot, számolni kell azzal is, hogy műveivel másoknak mit tud mondani, hogy a művei hogyan hatnak, funkcionálnak. Hát persze, hogy kíváncsi vagyok rá, mások miként értelmezik, amit elképzeltem, megvalósítottam. Ami azt illeti, jó a képeim fogadtatása. Érdekes, hogy újszerű (sík-plasztikus) kifejezőeszközeim iránt a nézők elég nyitottak. Olyan persze sosem lesz, hogy alkotásaim mindenkinek pont azt fogják jelenteni, amit nekem. Hiszen minden ember másfajta lény, ez nyilvánvaló. A kritikára vonatkozóan ez némileg másként igaz. A kritikus, a szponzort, a kurátort, a zsűrizőt néhány, a művön kívüli szempont is vezérli. Szerencsés esetben csak az ízlése más, mint a tied, de sokszor a maga karrierje vagy az érdekei is befolyásolják a véleményét. A legtöbb esztétának tetszenek a plasztikus műveim, vannak azért néhányan, akik nehezebben boldogulnak ezekkel. De hát mi lenne egy művészből, a művészetéből, ha állandóan az éppen érvényes trendeknek, a hatalmon levő szakemberek elvárásainak akarna megfelelni? Az írásaimról általában jókat mondanak az olvasók. Komoly szakmai kritikát azonban még csak keveset kaptam ezekről.

Javítgatod, módosítod, érleled az alkotásaidat vagy egyszeri lendülettel születnek?

Igen. Amilyen „lendülettel születnek”, olyan sok, hosszas gond van velük azután. Ez azért van, mert más az anyagtalán látomás, és megint más annak eltárgyasulása. Az anyag, a technika mindig könyörtelen parancsoló. Hiszen egy vizuális mű, akármilyen jó is arról az elképzelés, mégiscsak a szem számára készül. Ha a szem nem tudja azt elfogadni, a hatás elveszett. Szerencsés esetben az ihlet és annak megjelenítése között nem túl nagy a tökéletes láthatási távolság. Én sajnos ragaszkodó típus vagyok, hamar „belenézem” magamat a készülő képeimbe, és elemi „hibákat” sem veszek azokon észre. Így aztán hosszabb-rövidebb ideig félreteszem, pihentem ezeket, hogy utána újra friss szemmel lássam őket.

Az írásaimmal is hasonló a helyzet. Van például, amikor sikerül egy verset úgy leírnom, hogy azon utána már nem sokat kell módosítanom. De legtöbbször egy-egy szót vagy szókapcsolatot többször cserélgetek, néha az egész írás szerkezetét is megváltoztatom. Ha valamit a fülem

nem tud elfogadni, az sem hagy nyugton. Ráadásul elég szószátyár vagyok, és a leírtakat olykor meg kell kurtítanom. Sokszor meg is döbbenek, hogy lehetek ilyen pazarló az időmmel. Néha még pánikba is esek, hogyan tölthetek el annyi időt a már meglevő munkáim tökéletesítésével, ami miatt aztán nem tudom majd a még csak megfogantat világra segíteni.

Gáspár Aladár: A brutalitás anatómiája

Mi tudható a készülő prózakötetéről? Szűknek érzed a verselés kereteit vagy a nagyobb terjedelem lehetősége miatt váltottál prózára?

Jó néhány prózám „kész” van már. Eleddig még csak novellákat írtam. Próbálok megfelelni e műfaj tartalmi, formai kritériumainak. Azért írok prózát is, mert ez alkalmasint több lehetőséget ad egy-egy izgalmas mozzanat ábrázolására. Igyekszem sűríteni, a személyesség és gondolati egység megtartása mellett rálátni a történetekre, hogy azok ne élménybeszámolók, hanem „drámai” helyzetet bemutató „kicsi valóságok” legyenek. Mindemellett a jól hangzó nyelvi eszközök „stílusos” használatára is törekszem. Több novellám is megjelent már, és van néhány talonban is. Ha elegendő, jól kezelhető mennyiség összejön egy kisebb novelláskötethez, keresni fogom a kiadás lehetőségeit.

Egyszer azt mondtad, hogy minden alkotó ember magányos, de a valahová tartozás mindenki számára fontos. Neked melyek a meghatározó kapcsolódási pontjaid?

Alapvetően mindnyájan magányosak vagyunk, mert csak magunkban tudjuk megélni a saját életünket, másokkal együtt ugyan, mégis mások ellenében. Az énünk állapotaival, szükségleteivel és annak harmonizálási lehetőségeivel ugyanis senki sem lehet úgy tisztában, mint mi magunk. Ráadásul senkitől se várhatjuk el, hogy a gondjainkban, bajainkban mélyebben azonosuljon velünk. A társas kapcsolatainkban történik arra próbálkozás, hogy ezt az ellentmondást feloldjuk, de ez maradéktalanul sosem sikerülhet, mert nem szívesen mondunk le magunkról. Ha igen, akkor előbb-utóbb azt vesszük észre, hogy nem vagyunk életképesek. Az *élni és élni hagyni* életelv megvalósulására az esély mindig is kevés volt. Pedig ez az egyetlen út a békés társas életre. A művész meg azért különösen magányos, mert nemcsak az életét, de a művészete problémáit is magában, magának kell megoldania. Nem könnyű a művész társas élete (sem). Valószínűleg ezért kényszerülnek közülük sokan magukban lenni. Én még mindig találtam a magam számára ideális művésztársakat: kifinomultan intelligens, nyílt, empatikus, szelíd, kiszámítható, jóságos embereket, akik persze mind hittek magukban, épp ezért nem akartak társaik fölé kerülni.

Ha azt mondom: sík,
Ha azt mondom: tér,
Ha azt mondom: színek,
Ha azt mondom: lendület,
Ha azt mondom: ihlet,
Ha azt mondom: múzsa,

azt mondog: végtelenség, időtlenség,
azt mondog: elmozdulás, időbeliség,
azt mondog: zsongás, zene,
azt mondog: ne törjön meg soha,
azt mondog: művészi lételem,
azt mondog: csak volna sok belőlük.

Ha azt kérdelem: szöveg vagy kép,
Ha azt kérdelem: hogyan,
Ha azt kérdelem: miért,

azt mondog: mind a kettő,
azt mondog: egymást támogatva,
azt mondog: mert a tudat csak így
működik.

Gáspár Aladár: Egy katona a fronton a boldog békeidőkre gondol

PETRŐCZI ÉVA

Nagymama keze

két Margit emlékére

Három hűséges nemzedék
fiókjaiban lappangott Gyomán
ez a kép, felidézve azt a pillanatot,
amikor 1933 távoli nyarán
Tardos ügyvédék kertjében
összejött az ifjú Fischer Annie-val
megkoszorúzott, és jócskán
zenebolond társaság.
Igen. A nemrég
baráti kézzel retusált,
nyúzott-tört fotográfia
mára kész zenetörténeti ritkaság.

De nekem mégis mást jelent:
kinccsel felér a látvány,
hisz ezen a Barta Margit (Majsi!)
őrizte képen láthattam meg először
nagymamám, Vaniss Margit
eddig csak legendákból ismert ifjú ujjait,
ezt a nagyapám, Péter vállán
könnyedén repdeső, gyakorta
billentyűkre szálló, tíz,
szépséges, hófehér lepkét.

A gyerekkori esték
(épp öten laktunk egy szobában,
a *burzsuj* zongoráról meg szó se essék!)
álom-hozója lett ez a két,
régén még lepke-szép kéz,
igaz, akkor már
sötétbarna foltokkal pettyezetten,
és időjósító fájdalom-göbökkel.
Bár itt körözne,
csak egyszer, fölöttem.

ISTENES TIBOR

Szerető táj

Szeretőt játszott a tér,
Elfeküdt előttem buján.
Vonaglása hegyeket gyűrt,
Én meg csak nevettem kéjes baján.

Felhők közé nyújtottam ágyam,
Vártam a kellő pillanatot,
Feltörő vágyak testremegése
Irányítja az áramlatot.

Ecset siklik, a vászon szívja
A festék minden gondolatát,
A tájat látom keretbe zárva,
A fraktál küldi a másolatát.

A vászon, a táj és a kép ugyanaz,
Lélekrajzaink vetülnek lágyan,
Táncra hívnak a színek között,
S felébredünk a harmóniában.

A tér az enyém és én a téré,
Szabadságunk határtalan,
Szerelem vágyai ölelik a tájat,
Festménnyé válunk lázasan.

ISTENES TIBOR

Maradnak utánam

Maradnak utánam a szétszórt zoknik,
Cseppent tintapacák,
Maradnak utánam a kihullt loknik,
A rég megunt frizurák.

Maradnak utánam a hangos csendek,
Sípolt lélegzetek,
Maradnak utánam a vélt rendek,
Kopott széljegyzetek.

Maradnak utánam az eltűnt percek,
Homokórán a rés,
Maradnak utánam a hamis tercek,
Ernyedt kezekből elengedés.

Maradnak utánam a jövőképek,
A semmibe haladás,
Maradnak utánam a nyugvó tények,
Az örök elszakadás...

morzsák

tegnapi szendvicsen
mai vágyak
kirakatbabákon illúziók
magukra hagyott
kihűlt ágyak
karokba vésett infúziók
tisztá ablakon
koszos függöny
kiszáradt morzsák az asztalon
húsz évvel ezelőtt küldött sürgöny
a szobában a legszebb tartalom
elegáns hangulat a por alatti képen
beszáradt körömlakk a tükör előtt
várja hogy forduljon az időkeréken
a múlt s jelen mi összenőtt

ERDŐS ISTVÁN

Pap, katonák, tolvajlások

PAP: Majd huszonöt esztendeje vagyok a falu plébánosa, és vagy két évtizede már kedves csúfnéven emlegetnek itt Kövér Csütörtöknek, mulatós papnak. A szőlőhegyen, az én borházamban minden csütörtökön mulatság van, és ha épp egy úrnak, hölgynek csütörtökre esik névnapja, születésnapja, akkor dupla örömmel szól a tánchoz való muzsika, mert ez kövér csütörtök. Hát, innen az én gúnynevem, ahogy már az egész vármegyében ismernek. A furcsa név ellenére hiszek benne, hogy tisztelnek és félnek tőlem a népek, mert hírhedt a szigorúságom, az igazságosságom, és a látó-pap hírem miatt olyannak vélnék, aki látomásaiban magával az Úristennel beszél. A látó-pap hírnevem onnan ered, hogy esztendőkkal ezelőtt az én szavamra megdördült az ég, villámok csapkodtak reánk. Azon a régi csütörtökön a gróf, a környék nagyura is velünk mulatott, és én szóvá tettem neki templomunk rettenetes állapotát, hogy beázik, omladoznak a falak, düledeznek az orgonához vezető lépcsők. Segítsen a gróf úr, hogy rendbe tegyük a templomot. De őneki hiába beszéltem, hiába mutattam le a hegyről a völgybe, a templomra, ő csak széttárta a karját: hol van már a gabona-konjunktúra ideje? Rég volt... Most nincs pénz! Türelemmel kell várakozni jobb időkre... Na, hát akkor, gróf úr – mutattam szigorúan megint a templomra, akkor csapjon bele az istennyi-la! A mulató népség csodát látott, mert hirtelen nagy fényesség lett, és ahogy én térdre estem ijedtemben, félelmemben, rögvest megdördült az ég, zápor szakadt ránk, és villám csapott a mi templomunkba. Porig égett. A közelben elszállásolt katonákat hiába parancsolták ki a tűzoltásra, mentésre, azok oly ügyetlenséggel tették a dolgukat, hogy templomi bútoraink, zászlóink, kegytárgyaink nagyobb része is elpusztult... Úgy imádkoztam azon az estén az én istenemhez, hogy azért könyörögtem, régi hasonló, fegyvert tiltó imáimat erősítve, ne legyenek a földön katonák... Ne építsenek a határunkba csillagászati sok pénzért lovardát, ahol majd a huszárokat képezik ki a jövődő harcokra...

KATONA: A huszárezredemben nem győztek csudálkozni rajta, hogy a Helytartótanács, a vármegye urai, az én főtisztjeim épp egy felhadna-

gyot neveztek ki a lovardaépítés parancsnokának, és épp engemet, a rossz hírű tisztet. A mulatós-dorbézolót! De azt senki se tagadhatta, hogy én értek legjobban a lovakhoz... Tán épp a legjobb huszár is én vagyok... Öregapám, régi háborúk vitéz őrnagya, aki leginkább csak átkozni szokott gyarapodó adósságaimért, most nagyon büszke rám...

PAP: A szomszéd falu népe többségében evangélikus, ahogyan az én falum szintisza katolikus volna, ha 10-12 zsidó család nem élne köztünk a felekezeti színesség olyan tanúiként, akik épp mostanában készülnek saját templomot, zsinagógát építeni. A szomszéd falu papja egy esztendeje meghalt, és az özvegye éppen a napokban üzent értem, hogy szívesen venné, ha meglátogatnám, mert egy igen kényes, titokzatos ügyben kívánná a segítségem kérni. Pap lévén – szerinte – tudnom kell, valóban létezhet-e mennyből jött ember? Ezen nem kellett tűnődnöm, annál inkább azon, hogy vajon ebben az evangélikus faluban miért él tucatnyi igen különös nevű család? A falu egyik kovácsa Csemeri, a másik meg Barika Károly. A falu nótáriusát Tejföl Károlynak hívják. A harangozó Fülemüle Ferenc. Két család is van a zsellérsoron, ahol a családfőt Petrezselyemnek nevezik. A csizmadia neve Cérna Kristóf. A falu csordását Kukorica Péternek hívják... Nem különös?

KATONA: Az én nemes őseimnek éppúgy szent volt az a kard, amely most bársony dísz fölött a szobám falán lóg, mint nekem őrnagy koromban. (Petőfi csak jó pár év múlva tudósít róla, hogy rozsdá marja azt a kardot.) Ez a kard lógott az oldalamon, mikor nemes társaimmal együtt vonulva Győrnél fenyegettük a franciák császárárt, Napóleont. Micsoda büszkeséggel, hazafiúi mámorossággal ültem a lovamon gazdagon zsinórozott, zöldbársony huszáruniformisban. Bárcsak az én egyetlen fiam tisztelni tudná ma az apák egykori hősiességét, hazafiságát! (Petőfi ugyancsak jó pár év múlva javasolja majd gúnyosan, hogy tán emlékmű is kellene a sok hős lábnak, amely ott úgy futott...) Huszár az én fiam is, de felhadnagyi rangjához méltatlanul inkább a kártyának, dorbézolásnak szenteli az életét, mint a szolgálatnak. Hazafiság? Csak azt emlegeti folyton, hogy adjak pénzt neki, mert a rongyos 250 forintos évi fizetéséből nem futja semmire... Ráadásul folyvást botrányokba keveredik. Nyáron a Forróka fürdő orvosát pofozta fel, ősszel egy nagy névnap mulatságon, ahol az egész vármegye előkelősége jelen volt, úgy párbajozott részegségében egy cigány sihederrel, hogy annak a muzsikuss gyerekek a nagybőgős vonója volt csak a kezében a fiam kardjával szemben. Szerencsére a falu hatalmas termetű

kövér papja átkarolván a fiamat, más tiszturak segítségét kérve megakadályozták a vérontást.

PAP: A katonaság egy része kaszányában él, de igen sok katonát beszállásolnak a falu nyomorúságosan szűkös, szegény házaiba. Elgondolható, mennyi baj, tragédia származik az efféle együttlakásokból. Szó nincs róla, hogy vitéz katonáink jó erkölcsűek, istenfélők lennének. Sőt! Még a tisztek is gyakorta úgy vélik, hogy a mundér, a díszes egyenruha viselőjének mindent szabad, amit más embereknek nem. Gróf urunk őszi névnapi ünnepségén, a dorbézolós, nagy mulatás éjszakáján a vármegye majd minden meghívott nemes ura betegre itta magát, de a huszártisztek elképesztő önteltséggel még náluk is többet engedtek meg maguknak. Egy felhadnagy kardjával kényszerítette a muzsikáló cigánybandát egy eperfa alá vonulni, és ottan úgy húzni a tánchoz való nótákat, hogy a banda vén cimbalmosa cimbalommal a nyakában felmászik a fára. Felmászott, próbált kapaszkodni is a szerencsétlen, de már a második nótánál lezuhant a fáról. Keze, lába eltört, vérző arccal rimázkodott kegyelemért. A banda primása csak sópáncodott, de fia, a klarinettás gyerek-ember váratlanul kikapta a nagybőgős kezéből a súlyos vonót, és azzal hatalmasat csapott a részeg felhadnagy homlokára. A vérző katonatiszt kardot rántott, hogy lekasabolja a muzsikus gyereket. Többedmagammal nagy nehezen megakadályoztuk a további vérontást... A mulatság gyászos véget ért, a gróf szekerén a cigánybanda hazaindulhatott, és a huszár felhadnagy átkozódva esküdött bosszút...

KATONA: Egykori katonaként úgy érzem, hogy az erkölcsök romlásával, züllésével van a baj, amit éppen azok idéznek elő, akiknek e hazában tisztességből, hűségből példát kéne mutatniuk. Még ki se hevertük a Berzevitzy nevű áltudós Napóleonnal alkudozó alkotmánytervezetének hírét, meg az ország rossz állapotáról, a jobbágyok nyomorúságáról írt hamis tudósítását, máris itt volt bizonyos Stefi gróf lázító irományainak híre. A *Hitel* könyv hazafiatlan okfejtése. Győrnél, egykoron Napóleonnal együtt ott volt a nagy francia író, Stendhal. Ő így írt a mi hazánkról: gyönyörű vidék a hunok földje... dús vetések, pompás szőlők, jó borok... szép csinált utak, és oldalukon nagy pompával, fehérén virágzó gesztenyefák... bájos és fölséges! Kell ennél mutatósabb leírás? Az a baj, hogy a falunk papja nem énvelem ért egyet a haza, a falu, a katonaság dolgaiban, de ő is Stefi grófot isteníti. Mit szeret a nép ezen a kövér papon?

Igaz, annak is gyorsan híre ment, hogyan mentette meg ez a pap a szomszéd falu lelkészének özvegyét egy gonosz, hírhedt rabló fosztogatásától. A Lajtorja nevű lator hónapokon át azzal a beszéddel kopogott be a paplakba, hogy ő egy égből jött ember, akivel a halott pap üzeni tud a mennyek kapujából, ahol bűnei miatt várakoznia kell. Fagyoskodik, küldessék el néki az ilyen és ilyen irhabunda, hogy ne fázzon... Elküldetik. Sok minden mást is elvisz a menyország kapujához a rabló, aki alaposan kitanulja a halott pap egykori titkait, és egyszer azzal a kéréssel lepi meg a papnét, hogy ilyen meg ilyen titkos rejtekhelyről keresse elő az eltitkolt száz forintokat, és a pénz fele most rögvest küldessék el... A papné megtalálta a dugott pénzt, és ekkor kért segítséget a mi papunktól. Kövér Csütörtök ment segíteni, és a rablót legközelebb, ahogy a pénzért ment volna, nem a papné fogadta, de egy hatalmas termetű, erős pap ragadta meg a grabancát a mennyből jött embernek. Pap vagyok, mondta Kövér Csütörtök Lajtorjának, és kétségtelen az illetékeségem mennyei dolgokban... Élek is a hatalmasammal, amíg a pandúrok ide nem érnek a paplakhoz... Hát, efféle csodatételek miatt szeretik, becsülik a népek ezt a papot, akit én viszont pokolba kívánnék...

KATONA: Alig múltam 17 esztendő, egy elátkozott őszön bajra bajt, fenyegetésre gyilkos fenyegetést zúdított rám a sors. Először egy huszártiszt ígérte meg, hogy rögvest lekaszabol, ahogy rám talál a rongyos cigány putrinkban, aztán jött valami még rosszabb, amikor közbirtokos nemes urak egész serege esküdött verbosszút, mondván, hogy a cigányoknak még az írmagját is kiirtják az egész környéken, mert egy közülük való gonosz, gyilkoló vénember kocsmái verekedésben meghalt egy multság éjszakáján... Nem mondom, hogy ártatlan lettem volna mindezekben, mert hajnalban az őjrönggő gyilkolását megakadályozni akarván éppen én vágtam fejbe a nemes urat a klarinettámmal, hogy attól a földre rogyván a kocsmá népe agyonverje. El kellett menekülni a faluból az egész családnak, minden cigánynak. Pusztá földön hálтам, düledező borházakban, csőszkunyhókban bujkáltam heteken át. Aztán megszöktem onnan, és Gömör megyéig, Rozsnyó városáig meg sem álltam. A város főterén, az Aranyrózsa fogadó előtt muzsika szólt, verbunkos táncot jártak a legények. Beálltam közéjük, és 17 évemet eltagadva azt állítottam, hogy én már elmúltam húszéves, de semmiféle úti levelem nincsen... Besoroztak. Mert hát láb hat hüvely volt az én magasságom, nemcsak hogy elfogadtak húszévesnek, de a toborzókat vizsgáló sorozókapitány azt mondta rólam

társainak, hogy még testőr is lehetek, amilyen szép szál legényke vagyok. Megkaptam a kétforintnyi foglalópénzemet, a rongyos, szakadt mundéromat, és bakancsos katona lettem. Fél esztendő se telt el a vérbosszú-ígéret óta, és én századommal Bécs városától meneteltem Milánó kaszárnýja felé. Sose tudtam meg évtizedes katonáskodásom alatt, hogy az engem lekasabolással fenyegető huszártiszt már Mexikó felé hajózik Fiuméből, mikor én Milánóba érek, mivel elsikkasztván a lovardaépítés sok száz forintját, menekülni kényszerül a törvény elől, a börtön elől... Milánóban egy ősrégi kolostorban volt a laktanyánk. Dermesztő hideg falak közt kezdődött az új életem, de még a rideg-hideg falaknál is ijesztőbb lett nékem a bajtársaim ridegsége, kegyetlen ellenszenve. Arcomra volt írva, hogy cigány vagyok, úgy bántak velem, mintha leprás volnék. A kávéházban velem senki se koccintott egy jó pohár borral, és sose ülhettem le malmozni, kártyázni társaimmal. Húzódjj arrébb, more, folyton így morogtak rám...

PAP: Igen, sokat tűnődtem azon gróf urunk emlékezetes névnapi mulatása után, hogy vajon egy újabb esztendőben mi lehetett a sorsa annak a rokonszenves értelmesnek látszó muzsikus legénykének, aki a banda bőgősenek súlyos vonójával kezében merészelt szembeszállni a laktanya hírhedten részeges felhadnagyával? Nem restelltem elszekerezni a cigánybanda falujába, hogy megkérdezzem ott az iskola tanítóját, vajon hány osztályt járt ki az a fiúgyerek? A faluban nem volt iskola, a közbirtokos urak úgy vélekedtek ott, hogy nincs rá szükség, mert a gyerekeik úgyis megöröklik a birtokokat, akkor ugyan minek járnának iskolába? Egy-két gyerek a közeli nagyobb község iskolájába járt, oda is elmentem érdeklődni. A cigánysorról valaki? Ugyan! A muzsikus fiú bizony egyetlen napot sem járt iskolába...

KATONA: Egykori fényes őrnagy rangomhoz méltatlan vádakkal illetnek engem saját falumban, saját nemesi birtokomon. Azt merészelik hírelni, hogy én sok pénzzel, régi bajtársaim segítő menekítésével támogatam volna huszártiszt fiam szökését az elkerülhetetlen számonkérések elől. Semmit se tudtam én róla, hogy gyereke a fiumei kikötőbe tart, hogy onnan hajózzon más földrész felé, Mexikóba. Pénzt meg hogyan is adhattam volna néki, mikor nekem sincs. Ősi birtokom, nemesi fundusom roskadozik a jelzőloghitelek, régi kölcsönök terheitől.

KATONA: Kínlódó, szenvedő katonaéletem volt Milánó városában egy esztendő elmúltával is, pedig akkor hol voltunk még a lövészárkok iszonyatától, az ágyúdörgéstől, a mindennapos éhezéstől. A durva, kí-

méltelen kiképzéstől se szenvedtem annyit, mint a mindennapos megáláztatástól. Semmi ember volnék, akin csak átnézni lehet? De hiszen én tízéves koromtól muzsikus vagyok, az is csak érhet valamit. Vettem az ócskapiacon egy törött, szakadt hegedűt, és megreparáltam, felhúroztam. Minden szabad estémben kocsmákba jártam hegedülni. Krajcárokat kerestem csak, de elég lett ahhoz a sok krajcár, hogy egy éven át minden zsoldomat megtakarítsam. Az ezüstpénzt kis bőrzacs-kóba gyűjtöttem, és esztendő múltán odaálltam a legszigorúbb, legkíméletlenebb strázsamester elé. Itt egy zacskó ezüstpénz, ezen az áron tessék engem tanítani. Írni, olvasni, számolni és németül jól beszélni. Pont téged, te füstös képű cigány, kacagott a káplár, de az ezüstpénzek tekintélyes súlya meggyőzte. Elvállalta. Egy évig tanított. Akkor én Krizs kapitány büszkesége lettem, eldicsekedhettem velem Benedek ezredesnél, lám az ő századában van egy bakancsos baka, aki tud írni, olvasni, számolni. Fél esztendő múltán a zubbonyom hajtókájára egy parányi fehér-ezüst csillag került, örvezető lettem. De nem a rang volt az igazi öröm, hanem az, hogy egy csapásra én lettem a század legnépszerűbb embere, mindenki barátja. Borozásban a kantinban, a malmozók asztalánál legfontosabb bajtárs lettem, mert egyedül én tudtam levelet írni haza, az otthoniaknak. Anyáknak, szeretőknek, keresztapáknak, régi barátoknak. A külvárosi kiskocsmákban eleinte csak a nótáimat, muzsikámat szerették, de hamarosan engem is megkedveltek, mulatótársuknak tekintettek. De kár, hogy a bécsi császár katonája vagy – mondták –, és hamarosan meg kell ölnünk, rád kell lőnünk, mert igencsak hamar eljön a mi háborúnk ideje a szabad Itáliáért. S az idő hamar el is jött. Milánó lángokba borult. Radecky marsall úgy döntött, hogy minden regimentjével kivonul a városból, mert a gyilkoló utcai harcoknak sok-sok ezer áldozata lett volna az igen rosszul felszerelt lázadók köréből. Volt olyan katona, akinek színházi lomtárból zsákmányolt lándzsa volt a fegyvere. A milánói barátaimnak lehetett győzelmet ünnepelni, szabad lesz Lombardia, Itália. De az igazi háború csak ezután kezdődött. Az ágyúdörgés, a lövészárkok, az éhezés háborúja. Csak bizonytalan, kósza hírekből tudtuk, hogy magyar földön is háborúznak Bécs ellen a lázadók...

PAP: Ugyan hogyan volnék az én kedves falumban, ha hónapokon át tucatjával kellett temetnem katonaruhába bújtatott magyar gyerek-embereket? Túl öreg lennék már ahhoz, hogy vigasztaló, jó pap legyek? Hogy okosan prédikáljak a haza szeretetéről? A családok majdani reményeiről? Megküldetett nékem egy paptársam, egy magyar költő iro-

mányának másolata a messzi Gömör vármegyéből... Csak véle keseredhettem. Efféle gyászfekete sorokat olvashattam: ...pap vagyok, az isten meg német, az egekben ma német politika folyik... Még keserűbb panasz így: cifra urak és hölgyek ez országban elegen mondják, hogy a magyar most már legyen német. Vagy emígy: a Duna-parton én vért köptem... Pest német Babilon...

KATONA: Lassan már senki se tudja a falumban, hogy én egykor a haza vitéz őrnagya voltam, és nemesi felkelés hadának élén lovagoltam parancsnoktársammal. Már birtokos nemes társaim is úgy néznek rám, mintha nem is közülük való lennék. A helyzetemet csak nehezíti, hogy legjobb barátomat, a vármegye tekintélyes főadószedőjét, a vármegye ládájának őrizőjét megvádolták. Megvádolták, hogy 1809 és 1839 között, harminc év számadásaiban 43 ezer forint hiány mutatkozik. Engem faggatnak: hol a főadószedő barátod... Én csak azt tudom, hogy minden vagyonát zár alá vették a barátomnak, és hogy a vizsgálat idejére valami Boldva-menti faluba költözött a rokonságához... Nékem azt mondta, hogy ő nem sikkasztott egy krajcárt se, mindennek az oka a devalváció, a pénzromlás, és majd ő bebizonyítja igazát...

KATONA: Ha háború van, egy bakancsos katonának a harc minden poklát el kell viselnie. A lövészárkok földbe ásott lyuk, gödör. Ha esik ránk az eső, nincs védelem, víz és sár talpunk alatt, meg a nyakunkban. Éjszaka jéggé dermed kezünk, lábunk. Csak ködösen látni a távolban az ellenséges lövészárkot, vajon mikor zúdul onnan ágyútűz, gránáteső reánk? Mikor süti ránk puskáját onnan egy-egy mesterlövész? Mindezek mellett még ott a nyomasztó éhezés. A bécsi palotákban lakó főtiszték, hadügyi hivatalnokok trükkös módszerekkel ellopják, elcsalják a katonák élelmezésére szánt tömérdek pénzt. Épp csak ki nem mondják, hogyha nincs mit ennetek, hát lopjatok magatoknak ételmet az ellenséges falvakból. De hát ott állomásozik az ellenség, és mindenütt erős őrségeket állítanak. Némi szerencsénkre leginkább képzetlen katonák vannak az ellenséges sereg rögtönzött táboráiban, mégis igen veszélyes az elszántságuk. Ez valódi ellenséggé teszi őket. Most egy nagybaccska falu közelében vannak az állásaik, az őrszemeik, a mi táborunk meg a közeli erdőben van. Onnan kell indulnunk éjszaka ételmet lopni. A kertekből krumplit, zöldségeket, a baromfiólakból tyúkot, kacsát, libát kéne zsákjainkba gyömöszölni. Mind a hatunk arcán ördögárlarc van, mint kísértetek, úgy lopakodunk a sikeres zsákmányolás felé. Igencsak gazdagnak ígérkezik már a zsákmány, amikor egy

Őrszem felfigyel ránk, és már nyúl is puskája után, hogy riassza a tábort. Mind ott pusztulnánk, ha elsüti a fegyvert. Én vagyok hozzá legközelebb. Nehéz zsákomat egy bajtársam vállára lódítom, és gyorsan ölembe kapom a diák-katonát. Kezem a szájára tapasztom, így már alig hallatszik kiáltása. Bajtársak, segítség, engem visz az ördög. Valóban az erdőbe rohanok véle, és örülök, hogy megmenekültünk, nem ébredt fel az ellenséges tábor. Bizony ezen az éjszakán alapoztam meg butácska hírneveimet, hogy én volnék Benedek ezredes legsikeresebb kémje. Az erdőbe hurcolt diák-katona ugyanis tökéletes fülnek bizonyult, mindent tudott az ellenséges állásokról, a stratégiai tervezetekről. Benedek ezredes sátorában úgy dalolt nekünk ez a katona, mint egy dalos madárka...

PAP: Gróf urunk igencsak gonoszkodó szavakkal kért meg rá, hogy mostan én úgy imádkozzak a jó Istenhez az ő egészségének megjavulásáért, mint akinek ki tudja, miféle praktikák nyomán bejárása volna az Úristen fogadóóráira... Gróf urunk azzal tölti napjait, hogy a Forróka fürdő forró iszapjában vagy forró gyógyvizében üldögel, és kemény italozással segítené száműzni testéből a fájdalmakat...

KATONA: Kisebb-nagyobb győzelmeink után, a sikerek örömeire Benedek ezredes úgy határozott, hogy ezredzenekart alakít ki. Az volna a cél, hogy egy szépen muzsikáló zenekar fényes egyenruhában legyen ott a lombardiai városok főterén vasárnap délután. Szóljon a muzsika, hallgassák ezt a népek, és kezdjék végre megszeretni Bécs katonáit. A zenekar megszervezésével az ezredes engem bízott meg. Csináljak egy jó kompániát, és legyek a társulat karmestere. Boldogan nekiláttam az új feladatomnak, otthagyhattam végre a lövészárkokat. Már rég túl voltunk Milánó visszafoglalásán, amikor először eszembe juttatta a jó Isten a lelkem mélyén rejtőzködő régi vágyat: ha Milánóban tudok egy zenekart vezetni, vajon miért ne tudnék az én hazámban, magyar földön egy cigánybandát megcsinálni, irányítani. Magyar cigányprímásnak lenni! Úgy hozta a sors, hogy néhány év múltán, Prága, Vác, Losonc nehéz kerülőútjai után Budán, majd Pesten kötöttem ki. Én voltam az obsitos. Fáradhatatlanul gyakoroltam, néha fél éjszakákon át küszködtem, hogy szebben szóljon az a száraz fa... S egyszer csak arra ébredhettem, hogy máris igen-igen megszerették a polgárok, az urak az én 15 tagú, szépen muzsikáló bandámat.

PAP: Hosszú, szenvedésekkel teli hónapok után magához szólította a jó Isten a mi gróf urunkat... Végakarata szerint pompázatos-nagy teme-

tést kell megszerveznem néki, amire majd évekig emlékezni fognak az emberek. A grófi kastély hatalmas udvarkertjének közepén az évszázados vén eperfa alatt álljon a ravatal, és az ország leghíresebb cigányzenekara muzsikálja el ott a gróf legkedvesebb nótáit...

KATONA: Vénségemre örülhetek, hogy jó egészséget adott nekem az Isten, mikor még a gróf urunk is végóráit éli súlyos betegségek miatt. Az is igen nagy öröm nekem, az egykori őrnagynak, hogy a bécsi császár most már megint magyar király is, aki sok-sok zavargás, lázadozás után hajlandó kibékülni a magyarokkal. Isten óvja a mi királyunkat! Éljen soká! Csak megint egy Napóleonnal van bajom énnékem, a harmadikkal, a franciák mostani császárával. Királyunk édes testvéréből, Miksa főhercegből ez a Napoleon mexikói császárt csinált, akit néhány esztendő uralkodás után kivégeztek a mexikói lázongók. Micsoda iszonyatos tragédia ez! Engem, ugye, személyesen is érint a dolog, mert egyetlen gyermekem sok-sok éve ottan katonáskodik. Azt se tudom ugyan, hogy él-e, hal-e, de az bizonyos, hogy egy Habsburg főherceg, egy mexikói császár agyonlövése nem lehet jó hír az ő számára se...

KATONA: Egy Pál-napi ünnepségen humorista-író barátom, Bernát Gazsi Hegyi Arankát, Jókai Móricot, Sárközi Ferkót, Blaha Lujzikát szólította körém, hogy mi együtt a mulatságban is tudjuk, hogy emlékezni kell. Emlékezni Vojtina Mátyásra, aki harcolt a szabadságháborúban, és az ágyúdörgéstől remegő ifjú bajtársait ilyen csodálatos verssorokkal biztatta: ...egy kis halál nem tesz semmit, őseinknek szintén volt... Hát nem nagy költőt veszítettünk el Vojtinával? Ahogy a kacagás elhalt, Jókai Móric komolyra fordította a szót. A művészet igaz csodáját Lujzika teremti meg, estéről estére, amint énekel a Népszínház színpadán. Segítségére van ebben a nótaszerző cigányprímás, aki mutatós, szerethető zenét komponál. Lujzika éneklése, a magyar nóta aranyat ér abban a nehéz küzdelemben, amit azért folytatnánk, hogy a németté lett Budát, Pestet visszavarázsoljuk magyarrá. Ennél nagyobb dicséretet soha, sehol nem érdemeltek ki az én nótáim, az én primásságom. Pedig Lipcsétől, Béctől Londonig és Szentpétervárig elég sokan dicsérgettek. Ha orosz földre készültem, akkor a cárra fia, Konstantin nagyherceg intézte az utazásomat, ha meg Londonba, Viktória királynő udvarába, akkor Edward, a trónörökös gondoskodott rólam, a bandámról. De én most éppen szülőföldemre, Nógrádba készülök muzsikálni, egy faluba, ahol egy híres gróft temetnek. Ottan kell

majd nekem megjelenni a koporsó mellett a bandámmal az úr utolsó kívánsága szerint...

PAP: Tudtam én, hogyne tudtam volna, hogy a gróf, a főurunk temetésére érkező pesti cigánybanda prímása nem először fog ott járni a grófi kastély tágas udvarában, ahol majd az évszázados eperfa alatt lesz gyertyákkal körbevéve a pompázatos ravatal. Harminc esztendőnél is több idő elszállt már azóta, hogy a gróf egy névnapi ünnepe ezen udvaron majdhogynem egy gyerekember muzsikusz halálával végződött. A 16 esztendőös cigány fiú mintha klarinettás lett volna édesatyja bandájában? Egy részeg huszártiszt akarta őt kardjával lekasabolni. Vajon akkor, azon az iszonyatos hajnalon miért éreztem én különös rokonszenvet egy ismeretlen fiúcska iránt? Miért láttam a tekintetéből, az elszántságából, hogy intelligens, értékes emberke? Holott, mint később kiderült, soha, egyetlen napot se járt iskolába...

KATONA: Tudtam én, hogyne tudtam volna, hogy én már egyszer jártam ott azon a nógrádi grófi birtokon, ahol éppen most temetésen kell muzsikálnom. Mintha egy igen-igen erős, kövér pap mentette volna meg akkor, ott az életemet. Évtizedek múltán most ez a kövér falusi pap fogadott, és pontosan ugyanolyan volt, mint az én gyerekkoromban, pedig kétségtelenül vagy 30–35 esztendőt kellett volna öregednie. Láthatóan ő is emlékezett rám, de nyoma sem volt mégsem egy csepp vendégszeretetnek vagy szívélyességnek sem a szavaiban. Azzal kezdte, hogy az én díszruhámról azonnal szedjem le a féltucatnyi fényes kitüntetésem, ha a temetésen muzsikálni akarok... A gróf, akit mostan temetni fognak, nem szerette a bécsi császárt, és ahogyan ő, úgy az egész családja, familiája gyűlöli, megveti Ferenc Józsefet. Ha kibékült Magyarországgal, ha nem. Nem lehet ezen a temetésen az általa adományozott fényes katonai kitüntetésekkel odaállni a koporsó mellé. Nem vitázhattam a pappal, de én nem vettem le ünnepi dolmányomról a király, az orosz cár kitüntetéseit, hanem a temetésen csak egyetlen hófehér ingben álltam a muzsikuszbandám élére.

PAP: Megértette ez a muzsikusz, az egykori lombardiai háborúk hőse, hogy én földön túli nagy-nagy indulattal gyűlölöm a háborút. A jó Isten hű papi szolgálatom ellenében majd megbocsátja tán nekem ezt a gyűlöletet. Az úr teremtménye, az ember nem háborúzni, gyilkolni született a földre. Mégis, hogy nemzetünk koszorús költőjét idézzem, az emberiség története vérfolyam... S a vérfolyam partjainál ott virít századokon át az emberi kapzsiság, aljasság, csalárdság, tolvajlás. Tró-

ja! A Római Birodalom iszonyatos gazságai! A honfoglaló magyarok úgynevezett kalandozásai! A korai magyar királyok hitszegései, testvérháborúi. A keresztes hadak zsidógyilkolásai. A török, a tatár! A válásháborúk ártatlan áldozatainak sokasága! Mindez miért? Miért? S nehogy hihető legyen a csalfa remény, hogy a jövő századok a békesség világát hozzák. Nem! Gyötrelmes látomásaimból én látni vélem a jövőnket. A fegyverek fenyegetése, az esztelen hadi készülődés nemcsak megmarad, de jól látható nemtelen versengéssé aljasul. Hadi gépezetek sokasága jár a földeken, és később még a levegőben is. Irdatlan pusztításra képesek. Mint a mesék tűzokádó sárkányai, úgy fűjják a lángokat, és újmódi bombák képesek romba dönteni minden emberi lakhelyet. Még egy templomot is. Nem jut eszébe sem szegénynek, sem gazdagnak, hogy ezek a hadi szerkezetek töméntelen sok pénzbe kerülnek. A fegyverek árának mértékét nem tudhatom pontosan, csak sejtelveim vannak, hogy kevés volna hozzá az ország egyévi gabona-termése. A hatalmas pénzeknek ezer helye volna: iskolák, ispotályok düledeznek, egyik-másik szinte a vármegye szégyene. De mindez nem számít, és még olyan országok is fegyverek új nemzedékeire költik pénzüket vagy kölcsönpénzüket, ahol az emberek éheznek a nagy szegénységben, és a gyermekek mezítláb járnak. A csodaszámba menő fegyverek piacain egyetlen évtized alatt milliárdok cserélnek gazdát, és a fegyverbeszerző ügyes emberek rendszerint még milliókat el is lopnak az üzletkötések során. Megállíthatatlan lenne ez a terjedő őrület? Egész az apokalipszisig folytatódik? Én közel nyolcvan esztendőös falusi pap vagyok, kétségtelenül súlyos egyéniség, de az imáim éppúgy semmit nem érnek, mint indulataim. Nem sokat számít, mit prédikálok fiatal életek védelmében... De mégis... Hinni kéne valami egészséges változásban... Folyton társakat keresnék magam mellé a békességért szólni, prédikálni... Vagy akár a békességért énekelni? Muzsikálni?

KATONA: Én nem tudok prédikálni. Hiába is beszelnék róla, hogy uniformisban én is gyűlöltem a lövészárkokat... Én csak muzsikálni tudok... Igen jó, ha szép muzsikára, egymásba kapaszkodva táncolnak az emberek...

SIMEK VALÉRIA

Otthon

A kútnál állsz, a teknő
hideg habot hullámozó
vize issza a gőzölgő
ruhák párolgását.
Az ereszről jégcsapok
nyúlnak elvékonyult
ujjaikkal a télbe.
S Te kezded
nedves kötényed száraz
faltjait keresed.
Megtörölöd szemed sarkán
a kibuggyant fájdalom
apró gyöngyeit.
A kerítésen dermedten
feszülő ruhák tartják
görnyedt hátukat a szélnek.

A forrásnál

A forrás vizébe buborékokat
fújt üveged szája.
Fölötte a hűvösárnyú fa
zöld ruháját meg-
lengette a szél
a melegben.
Te a levágott rendek
vastag sorait nézted.
Hőségtől gyöngyöző
homlokodon egy árny-levél
játszogatott.
Tarisznyádból a szakajtót
földre tetted, s kibontottad
a déli harangszót
a falu felől.

Nagyanyám

Szoknyád ráncai közé bújtam,
mint az úton futó szél:
megpihenni. Kampósbotod
felkopogta az éj kutya-
vonyító ködös leheletét.
Kiszáradt ajtód résein
besurrant a holdvilág.
Földre teregetett papíron
lépegetett a holnap álom
mész-illatú fehérségben.

SIMEK VALÉRIA

Múlt

Hallgatással vert idő.
Magasból szétfolyt tintafolt...
Letörölhetetlen múlt,
kék tóként itt ragyog.

Körötte jegenyék
csurgatják szoprán
magasságuk az alt mélybe.
Árnyékuk ráég az út tűzére.

Suttogás

Vetkőzik a látóhatár,
pihenni készül. Apró
mocorgás a fűben, bokámnál.
Megnyúlt árnyamon gurul
végig a dió. Kapkodva
takargató szél barnuló
ráncait simítja a fákön.
Ébrenlét és álom között
lebeg a változó hangulatú
elmúlás, száján suttogással.

Ünnep

Naggyá nő a nyár, jön-megy,
intézkedik s naponként
átfogalmaz: kölyök-bozótot,
patakbeszédet, virágok
vizesését. Fenyőillatú
dombok kontyában az
esti éneket.

MONOSTORI TIBOR

A Szent Korona őrzésétől a spanyol Habsburg Birodalom védelméig: ghymesi Forgách Péter különleges karrierje*

A Nógrád megyéhez és Palócföldhöz a középkor óta ezer szállal kötődő Forgách család 16–17. században élt, Péter nevű tagja eddig alig volt ismert a történelem iránt érdeklődők előtt. Az utóbbi évek kutatásai alapján egy rendkívül fordultatos életút bontakozik ki előttünk, és pályája továbbra is tele van rejtélyekkel. Csak két példa: Péter volt a magyar Szent Korona egyik őre, amikor annak keresztje elferdülhetett. A harmincéves háborúban pedig Nyugat-Európában rettegték könnyűlovas csapatait. Ghymesi Forgách Péter életének eredtünk nyomába.

Földbirtokos, királyi tanácsos, huszárezredes

Ismeretlenségére és a kutatás nehézségére jellemző, hogy az 1580 körül, Forgách András fiaként született és 1646/47 környékén elhunyt családtagtól mindössze két levelet találtunk eddig magyarországi levéltárakban. Mindkettő a családi birtokon, Komjáton kelt a halála előtti években, az egyiket Forgách Ádámnak, Nógrád vármegye főispánjának írta. A falu ma a gimesi vártól háromnegyed óra, Nyitra városától 20 perc alatt érhető el autóval, déli irányban, a szlovák-magyar határ (Komárom) 50 perc.

Péter már csak azért sem tartozik az ismert alakok közé, mert előkelő felmenők és rokonok után és közé született. Egy korábbi Péter a 15. szá-

* A tanulmány illusztrációja: Forgách Péter portréja a koronával (Forrás: Nemzeti Portrétár <http://opac3.npt.monguz.hu/online-collection/-/results/init>)

zad elején nyitrai főispán volt, számos udvari tisztséget töltött be, például a királyné főajtónállóját, és több hadjáratban vitézkedett. Sikeresen pereskedett azért, hogy tulajdont szerezzen Gímes várában és engedélyt kapott arra, hogy Komjátban erődítményt emelhessen. Adott a család később, már a koronaőr életében esztergomi érseket (Ferenc), főispánok sorát és nádort (Zsigmond) is.

A mindmáig legteljesebb életrajzocska ghymesi Forgách Péterről egy mindössze tízsoros vázlat a család történetét feldolgozó monográfiában, amely maga is több mint 110 éves.¹ Sem születésének, sem halálának időpontját nem tudjuk, de még csak az évét sem biztosan. A 17. század első évtizedeiben birtokait igazgatta. Katolizált, az 1620-as évek közepétől királyi tanácsos. Élénk közéleti tevékenységet folytatott, részt vett országgyűléseken, de az 1630-as évektől leginkább mint egy horvát-magyar huszárezred parancsnoka ismert. 1640-ben az Oszmán Birodalom seregei ellen kiállított Nyitra vármegyei csapatok kapitánya. Feleségétől, Újfalussy Katalintól több gyermeke született.

Mit tudhatott Péter a Szent Korona keresztjének elferdüléséről?

Az általunk talált újabb történeti adatok legnagyobb része az összeurópai harmincéves háborúban (1618–1648) betöltött szerepével kapcsolatos. A bécsi Állami Levéltár iratai és forráskiadványok² segítségével felvázolható katonai előmenetelének jónéhány esztendeje. Kezdetben mint alvezredet tudjuk nyomon követni a császári főszeregben, éppen unokatestvére, Forgách Miklós felső-magyarországi végvidéki és kerületi főkapitány alatt. Utóbbi 1635. évi halála után ő vette át a helyét. Feladata volt a seregek toborzása és hadba állítása is. Ekkoriban a császári sereg több, mint 10 horvát-magyar lovasezredet foglalt magában, és fontos szerepet játszottak a háború különböző színterein.³

Forgách Péter 1630-tól haláláig volt koronaőr, a róla készült festményen is az ereklével, valószínűleg kamarási kulccsal a kezében látható

¹ Bártfai Szabó László 1910. *A Hunt-Pazman nemzetségbeli Forgách család története*. Esztergom. 483. o.

² A háború csehországi kitettsége és számos hadvezér birtokai miatt a legtöbb forrás ottani levéltárakban maradt fenn, ezek közül a *Documenta Bohemica Bellum Tricennale illustrantia* sorozata több kötetnyit adott ki.

³ Bővebben lásd: Czigány István 2004. *Reform vagy kudarc? Kísérletek a magyarországi katonaság beillesztésére a Habsburg Birodalom haderejébe. 1600–1700*. Balassi Kiadó, Budapest. 79–85. o.

(1625-től volt királyi kamarás). 1638. február 14-én is viselte tehát a tisztséget, amikor (jelenlegi tudásunk szerint) a korona keresztje elferdülhetett. A kulcsok összecszerelése miatt a spanyol Habsburg infánsnő, Mária Anna magyar királynéva koronázása előtt nagy erővel fel kellett törni a ládát és ekkor történhetett a sérülés. Tizennégy pántot kellett lefeszítenie a lakatosoknak, és így a koronát közvetlenül tartalmazó tok is komoly ütéseket kapott. Olyan nagyokat, hogy késsel kellett belőle a koronát kifeszegetni. A kereszt mai dőlésszöge ugyan későbbi, 19–20. századi javítások eredményeként alakult ki, de biztosan tudható, hogy már a 18. század végén ferde volt, ezt pedig ez az eset okozhatta.⁴

Az elfoglalt Forgách-fiú azonban, úgy tudjuk, az eseményen nem volt jelen. Ugyan tisztségéből fakadóan bizonyosan értesült a balesetről, egyelőre nem találtuk nyomát annak, hogy erről írásban említést tett volna. Könnyen lehet, hogy nem is tett, mivel az 1638. évi balesetet titokban tartották, és arról egészen a 21. század elejéig nem értesült a közvélemény. Az esemény híre azonban valószínűleg nem jutott el azonnal hozzá: az állandóan úton lévő Péter nyomára ugyanis azokban a hónapokban egy egészen váratlan helyen bukkantunk: spanyol szolgálatban, Spanyol-Németalföldön (a terület a mai Belgium és Luxemburg területével nem megegyező, de jelentős részben lefedi azokat). Különös módon a rá vonatkozó legtöbb új forrást is erre a missziójára vonatkozóan találtuk szerette Európában: Franciaország burgund területein, Belgiumban, Ausztriában, Spanyolországban és Csehországban.

A spanyol Habsburg világbirodalom szolgálatában

A sors különös fíntorának tűnhet, hogy Péter, aki ismereteink szerint nem volt jelen a spanyol infánsnő magyar királynéva koronázásán 1638-ban, ekkor éppen Mária Anna testvére, a hispán uralkodó IV. Fülöp németalföldi területein tartózkodott, vagy onnan tért hazafelé. Ám mindez egyáltalán nem volt véletlen.

A spanyol Habsburg világbirodalom, amelynek területén már a korban elterjedt szólás szerint sohasem nyugodott le a nap, az 1630-as években még mindig a legerősebb katonai és politikai hatalom volt Európában. Nyomasztó túlsúlyt képviselt a dinasztiaán belül a bécsi testvérággal szemben, noha már évtizedek óta roskadoztak agyaglábai. Többfrontos hábo-

⁴ Pálffy Géza 2007. 'A Szent Korona és a koronáláda balesete 1638-ban'. In: Csörsz Rumen István–Szabó G. Zoltán (szerk.), „*Nem sülyed az emberiség!*” *Album amicorum Szörényi László LX. születésnapjára*, Budapest. 1431–1444. o.

rút vívott Itáliában, Németalföldön, Franciaországban és az Újvilágban, és több tízezres sereget tartott fenn a Német-római Birodalom területén, közvetlen szolgálatában vagy közvetve, a császári seregen keresztül pénzelve azokat.

A Madrid és Bécs közötti szoros érdekszövetséget családi házasságokkal, titkos szerződésekkel, a külpolitika összehangolásával igyekeztek a felek – számos súlyos vita és érdekellentét közepette is – megtartani. A gyarmatokról származó ezüst vert pénz formájában gyorsan eljutott keletre is, és a spanyol udvari kultúra, katolikus öntudat és birodalmi szellem behálózta a közép-európai Habsburg Monarchia, elsősorban a mai Ausztria és Csehország területeit; spanyol nagykövetséget, a döntéshozók körében pedig bécsi politikai pártot és kliensrendszert létrehozva. Ide érthetünk magyar királyságbeli politikusokat is, akik részben ide számítandók, mint például Pázmány Péter esztergomi érsek, aki spanyol évdíjat, vagy Esterházy Miklós nádor, aki a spanyol királytól Aranygyapjas Rendet kapott, mindketten az 1620-as és 30-as évek fordulóján.⁵

Madrid nemcsak folyamatosan támogatta az osztrák testvérágat, de igénybe vette az erőforrásait is. 1637 áprilisában alapos, éveken át tartó mérlegelés és előkészítés után mintegy kétezer, a forrásokban mindig „horvát” vagy „magyar” jelzőkkel illetett lovas katonát szerződtetett és mozgatott át Németalföldre. A csapatoknak Európa akkor egyik legnagyobb állandó hadseregében, a spanyol-németalföldi, korabeli európai szóhasználatban Flandriai Seregben kellett esküt tenniük, és lépniük IV. Fülöp szolgálatába. Teendő pedig volt bőven: a terület a két nagy európai Habsburg-ellenség, a holland Egyesült Tartományok és Franciaország közé volt szorítva. Ezután (fokozatosan fogyatkozó létszámban) legalább az 1640-es évek közepéig, sőt több adat szerint az 1650-es évek második feléig hadban maradtak. Az egyik, a spanyol-németalföldi főtisztok parancsnoksága alá szerződő ezredes pedig Forgách Péter volt.⁶

Ez igen radikális lépés volt Madrid részéről. Korábban megelégedtek azzal, hogy a Német-római Birodalom központi területén toborzott vagy fizetett (német, itáliai gyalogos vagy épp könnyűlovas) seregeket, átadva

⁵ Bővebben minderről: Monostori Tibor 2009. A Magyar Királyság helye az Ausztriai Ház országai között az európai spanyol hegemonia korában (1558–1648). In: *Századok* 143/5. 1023–1062. o.

⁶ Monostori Tibor 2019. Egy magyar arisztokrata Spanyol-Németalföldön a Flandriai Hadsereg szolgálatában. Forgách Péter koronaőr lovasezredének szerződtetése 1637-ben. *Lymbus – Magyarságtudományi forrásközlmények*. Budapest. 157–174. o.

őket császári szolgálatba. Most azonban közvetlenül átvette ezeket a csapatokat a császártól. Mindez egyenes következménye volt a már említett, komoly viszályoktól terhes kapcsolatnak a két Habsburg-ág között. A Spanyol Monarchia követei rendkívül elégedetlenek voltak azzal, ahogy a császár és tanácsosai a segélyeket felhasználták. Utóbbiak viszont teljesíthetetlennek tartották a spanyolok követeléseit és féltették a Német-római Birodalom egyensúlyát, mind katonailag, mind politikailag, hiszen köztudott volt a birodalmi rendek többségének ellenérzése Spanyolország hadseregeinek birodalmi jelenléte és állomásoztatása (és a mögötte álló érdekérvényesítési törekvések) miatt.

Minden mindennel összefüggött az európai Habsburg-országokban, és ezt jól mutatja a következő példa. 1638 februárjában, a balul sikerült koronáláda-nyitáson ott tartózkodott Trauttmansdorff gróf is mint főudvarmester, sőt ő hozta a kulcsokat, amelyekről kiderült, hogy összecserelték őket. Trauttmansdorff nemcsak egy száraz udvari címet viselt: ő volt III. Ferdinánd császár és magyar király első minisztere, a Titkos Tanács elnöke, a mindenkori császári bel- és külpolitika egyik legfőbb irányítója. Pálffy Zsófia személyében magyar nemeslányt vett feleségül, és maga is kapott spanyol évdíjat és elnyerte az Aranygyapjas Rendet. Ugyanez a Trauttmansdorff volt az, akivel a spanyol nagykövetek 1637 első hónapjaiban tárgyalásokat folytattak többek között Forgách Péter lovasezredének szerződteséről is.

Forgách mellett egy német ezredes, Ludwig Perwast horvát-magyar seregét is szerződte a spanyol fél. Castañeda márki nagykövet, királyi tanácsos parancsára készítették a szöveget, az irat a brüsszeli Nemzeti Levéltárban maradt fenn. Brüsszel volt a székhelye Spanyol-Németalföld központi politikai és hadi tanácsainak, és Habsburg-udvarának. Az irat részletezte többek között a csapatok méretét, a hadimustrák feltételeit, a zsoldfizetés módját.

A szerződés igen időtállóan bizonyult, és bár Forgách az eddigi adatok szerint csupán pár évet töltött el a nyugati frontokon (ezen a területen még folynak az alap kutatások), az már bizonyos, hogy még legalább egy évtizedig maradtak horvát-magyar lovasszázadok spanyol zsoldban Németalföldön – erről frissen feltárt spanyolországi és belgiumi források is beszámolnak.

A burgundiai küldetés

Legalább ilyen érdekes az, ahogy Forgách Péter felhívta magára a figyelmet 1637 előtt. Erről franciaországi dokumentumok tudósítanak. Mégpedig Burgundiából, az egykori Burgund Grófság területéről, amely akkoriban még a Spanyol Monarchiához tartozott. A Habsburg-dinasztia számára rendkívüli fontossággal bírt a burgund hercegi cím, és a középkori Burgund Hercegség megszűnése és területeinek felosztása után kialakuló burgundi birodalmi kerület a spanyol uralkodó fennhatósága alatt, a Német-római Birodalom részeként élt tovább. Történeti okokból Németalföldet is ide sorolták.

A harmincéves háború során itt alakult ki az egyik francia-spanyol háborús front, és Forgáchot ekkor (1636-ban) vezényelték ide csapataival, ekkor még a császári sereg részeként. A spanyol fél kérte az osztrák ág segítségét, amely csapatoknak egy megállapodás értelmében egyébként is Franciaország határára kellett volna menniük. Franciaország támadta meg hadba lépése után egy évvel a Burgund Grófság fővárosát, Dole-t és ostromolta meg sikertelenül május és augusztus között. Forgách jelenlétéről elbeszélő források és a besançoni levéltárak is beszámolnak. A városi tanács iratai szerint július elején érkezett a városba „Fourcasse”, máshol „Forgass”, „Forcasch” vagy „Forcas” (a francia nyelvű regesztában és más átírásokban „Forkatz”) Flandriából, ahova valószínűleg az 1635. május 30-i prágai békét követően felszabadult császári seregek részeként, éppen a spanyol követek által finanszírozott kifizetésekkel párhuzamos toborzásokat követően került oda.

Dole ostromakor Forgách Péter több hőstettet végrehajtott csapataival, ideértve egy portyázást Franciaországban, amelyről az események egyik illusztris burgundi krónikása, Jean Boyvin jogtudós, polihisztor (később a dole-i parlament elnöke) is beszámolt.⁷

Regénybe illő, nem túl derűs eseményekről is beszámolnak Besançon város levéltárában a városi tanács iratai. Ezekben számos, a város életét felforgató eseményt ismerhetünk meg a Forgáchék bevetése előtti hetekre vonatkozóan.⁸ „Stéphano Carpoletto”-t, Forgách egyik testőrét egy helyi szőlősgazda rabolta ki július 9-én. Egy héttel később néhány horvát vagy magyar katona megpróbált megerőszakolni egy fiatal lányt és megölt

⁷ Jean Boyvin 1637. *Le siège de la ville de Dole, capitale de la Franche-Comté de Bourgogne et son heureuse délivrance*. Dole, Antoine Binart. 218, 225–226, 298. o.

⁸ *Archives Municipales de Besançon, Conseil Municipal* iratcsoportjai között.

egy szőlősgazdát. Forgách börtönbe vetette őket, de két katona megpróbálta kiszabadítani őket. A harmincéves háború hadseregeire jellemző túlkapások a források egyöntetű tanúsága szerint rendszeresek voltak Forgách csapataiban is.

Az 1640-es években már újra a Magyar Királyság területén harcolt. 1642. évi, Forgách Ádámmal írt levelét igen betegesen jegyzi. Élete utolsó éveiben visszavonulva élehetett.

A koronaőri tiszttét így csak alkalmilag ellátó⁹ Forgách esetében tehát egy rendkívül mozgalmas nyugat- és közép-európai katonai életút bontakozik ki az európai forrásokból, ahol a magyarországi, csehországi és ausztriai levéltárak mellett nélkülözhetetlenek a franciaországiak és belgiumiak is. Forgách Péterről találtunk eddig magyar, spanyol, francia, német és olasz nyelvű iratokat is. A megkezdett alaposabb kutatások során várhatóan további adatok kerülnek elő majd ez ideig alig ismert életéről.

⁹ Ez azért nem jelentett komolyabb problémát, mert koronaőr társa, Pálffy János (1625–1645) pozsonyi ispánként általában Pozsonyban tartózkodott.

ABAFÁY-DEÁK CSILLAG

Fej fej mellett

Azt olvastam a facebookon, hogy ha minden nap húsz percen át lefelé lógatom a fejem az ágy végéből, így serkentem fejbőröm vérellátását, akkor megáll a hajhullás és nem leszek kopasz. Lógattam. Minden áldott nap. Azóta mintha jobban, illetve gyorsabban kopaszodnék. Az nem biztos, hogy ez ettől a lógatástól van, sajnos nincs összehasonlítási alapom, hogy megállapíthassam, mi történt volna, ha nem teszek semmit.

Elhatároztam, nem törődöm többet ezzel, nem számolom meg a kihullott hajszálakat, nem gyűjtöm gondosan össze a mosdókagylóról, a fürdőszoba padlójáról, és szálanként még a szőnyegről se, amit korábban szintén megtettem, de miután lett egy kutyám, keveredtek a szőrök, és amikor összekefélttem naponta kétszer, sehogy se tudtam szétválasztani a hajszálaimat a kutya hasonló színű szőrzetétől. Arra is gondoltam, vegyek egy fehér szőrű kutyát, mert az őszülés, egyelőre úgy láttam, nem fenyeget, ha csak bele nem űrülök ebbe a kopaszodási stresszbe, és akkor könnyen megkülönböztethetem a hajszálamat a szőrtől. De nem akarok új kutyát, és megőszülni se fogok időnap előtt, bár lehet, hogy nem is állna rosszul, Ricsárdgír is hogy arat még mindig a fehér hajával. Miközben tele van a világ kopaszra nyírt macsókkal. Az se akarok lenni. Nem akarok a hajammal foglalkozni, csak a nőket nézem, csak az ő hajuk érdekel.

Nem szeretem a szőke nőket. Persze hogy nem szeretem, ha már eleve nem érdekelnek. Túl vannak értékelve, miközben mindenütt őket látni, nagy részük festett hajú, de az se érdekel. A vörös se, az még feltűnőbb, egy gesztenyebarna, dús hajú, az igen, miközben eszembe se jut, hogy ilyen volt nemrégiben az én hajam is.

Hajnit szilveszter éjjelén a detoxikálóban ismertem meg. Egyikünk se volt lerészegedve, én a 18 éves unokaöcsémet hoztam ki onnan, Hajni kisírt szemekkel az anyját kereste, aki ilyenkor mindig leissza magát, mióta elhúzott a férje. Hajni nem találta ott az anyját, a hírtől lerogyott a padra és zokogott. Adtam neki egy csomag zsebkendőt és felajánlottam, haza-viszem, ha gyalog van, addig legalább az unokaöcsém még jobban összeszedi magát. Bemutakoztam, Jónás vagyok, a nő csak két szipogás közt annyit mondott: Hajni. Akkor Hajnalka, kérdeztem szellemeskedve, bi-

zony nemsokára reggel lesz. Rázta a fejét és azt mondta újból: Hajni. Akkor figyeltem fel arra, hogy szerepel a nevében a haj szó és eddig meg se néztem őt ilyen szempontból. Sűrű sötétszőke haja, olyan apródfrizuraszerű, mint amilyen az enyém volt, mielőtt el nem kezdett vészesen hullani.

Hajni nehezen tápászkodott fel a padról, az unokaöcsém fejét megsimogatta, és elindult. Nem tudtam, ez mit jelent, velünk jön-e. Előtte ment, kissé bizonytalan léptekkel, de még így is szép tartása volt. Bélelt jeans dzseki, fekete nadrág, magas sarkú bokacsizma, hatalmas sál, ami valósággal úszott utána, és néha letekeredett a nyakáról. Én ilyenkor felkaptam a földről a sál végét, nem engedtem el, és úgy néztünk ki, mintha pórázon vezetném a nőt. De ő vezetett minket, mintha tudná, hol van a kocsink. Már én se tudtam, hol hagytam, lefoglalt a nő látványa, néha hátranézett, zöld szemében nagyon enyhe kancsalság, ami nem csúfította el, sőt érdekesebbé és kicsit kacérrá tette. Mentem utána, mint egy kiskutyá, magam után húzva unokaöcsémet.

Nem emlékszem, hogy kerültünk be a kocsimba, egyszer csak azt láttam, ott ül mellettem egy ismeretlen nő, méghozzá szőke hajú, amit ki nem állhatok. Most se szólt egy szót se, én meg nem azt kérdeztem meg, hol lakik, merre menjünk, hanem azt, nem szeretné-e megfesteni a haját, mondjuk gesztenyebarnára. Elpirult, mintha azt mondtam volna neki, vetközz le! Megrázta a fejét és kifelé nézett az ablakon. A gyerek a hátsó ülésen kuncogott.

Jó ötlet volt az emberbaráti hazakísérődsi. Így nem okozott gondot, hogy másnap felvegyem Hajnival a kapcsolatot, ott ácsorogjak a háza körül, míg fel nem bukkan. Csodálkoztam magamon, hogy így kimutatom, mennyire érdekel, de ezt is, mint a hajhullást, próbáltam kivenni a fejemből. Mégis újból eszembe jutott a hajkoronám elvesztése, mivel Hajni nem szerette, ha babrálok a hajával vagy hozzáérek. Mondtam neki, pusztán irigységből teszem, visszagondolok a régi szép időkre, amikor nekem is ilyen, sőt még ilyenebb hajam volt, és azt hittem, ez a legfontosabb a világon. Rám nézett a zöld szemével, ami kicsit elsötétedett, majd annyit mondott, az, az a legfontosabb. Megismételtem megismerkedésünk ciki kérdését, nem lehetne esetleg egy kicsit sötétebbre festeni? Sötétebbre? Még jobban elsötétült a pillantása. Én rögtön találtam egy magyarázatot, hogy miért festené a haját, amikor a vegyszer ártalmas, a festést pár hét múltán ismételni kell. Nem is hoztam fel többet ezt a kényes kérdést, ha ránéztem, igyekeztem nem a haját figyelni.

Közeledett a születésnapja, az első, amit együtt ülünk meg. Törtem a fejem valami eredeti ajándékon, de semmi se jutott az eszembe. A régi

noteszemet keresgéltem a polcon, amikor a könyvek mögül előbukkant egy doboz. Kinyitottam. Összegyűjtött hosszú, gesztenyebarna hajszálaim lapultak benne. Felvettem egy nagyobb tincset, a homlokomra helyeztem és majdnem elkapott a sírás. Ekkor villant be az ötlet. Papucsban rohantam a parókakészítőhöz, aki csóválta a fejét, amikor meglátta a doboz tartalmát. Nem akart rendelést fölvenni, megjegyezte, ma az igazi haj Indiából jön, olcsó és jó, ezenkívül szintetikus hajjal is dolgoznak, az nagyon olcsó, itt a dobozban meg ez az összevisszaság. Nekem ez nagyon fontos, mondtam, a barátnőmnek szeretném ajándékozni. Maga egy fordított Sámson, mondta a parókakészítő, pszeudosámson, fűzte hozzá és mosolygott. Fogalmam se volt, mi az a pseudo, és ki fia borja ez a Sámson, de nem is érdekelt, csak az, hogy elkészüljön a paróka.

Virágot se vettem, ez a szuper paróka úgyis mindent visz. Hát nem vitt. Illetve én vittem oda, de Hajni legszívesebben egyből a kukába dobta volna, és ez a szelíd teremtés, akivel eddig egy kis veszekedésem se volt, kifakadt magából, reszketett a hangja, alig tudta kifejezni magát. Próbáltam viccesen kezelni a dolgot, legalább próbáld fel, aztán majd meglátjuk. Erőszakkal a fejére helyeztem, de sehogy se akart rálapulni. Pedig nem tűnt eddig nagy fejűnek.

Kemény fejű csaj vagy, szóltam. Egész testében reszketett, felkapta a parókát és beszaladt a fürdőszobába. Engesztelni akartam, beléptem kopogás nélkül a fürdőszobába. Amit elsőnek megláttam, a sötétszőke, sűrű haj. Csak fej nem tartozott hozzá. Ott feküdt a vécéartály fedelén, mint egy kibelezett állat. Hajni a tükör előtt állt és az én hajamat tartotta a kezében, mintha próbálni akarná. Hátulról láttam és a tükörben is, de alig ismertem fel. Majdnem teljesen tar volt a koponyája, csak néhány szeszinű hajszál meredezett a fejbőrén. Akaratlanul is a fejemhez kaptam, ott is ugyanez az érzés. Hajni felvisított és rám ordított, nem tudom, mit. Kiszaladtam a fürdőből, kiszaladtam a szobából, kiszaladtam a lakásból és aztán a házból is. Úgy éreztem, az eddigi életemből is kiszaladtam. A kapu nem csapódott be mögöttem, felmentem a lépcsőn, és csendben nyitottam ki a bejárati ajtót, ami nem volt bezárva. A fürdőszoba ajtaja nyitva volt, senki sehol. Kicsit megnyugodtam, akkor semmi nagy baj nem lehet. Benyitottam a hálószobába, az ágyon feküdt Hajni, de lábtól. Fejét lefelé lógatta az ágy szélén. Nem szóltam semmit, csak mellé feküdtem és én is lefelé lógtam a fejem. Hajni hűvös keze megtapintotta a fejem búbját. Úgy éreztem, valamennyi hajszálam visszanőtt, amit az utóbbi években elvesztettem.

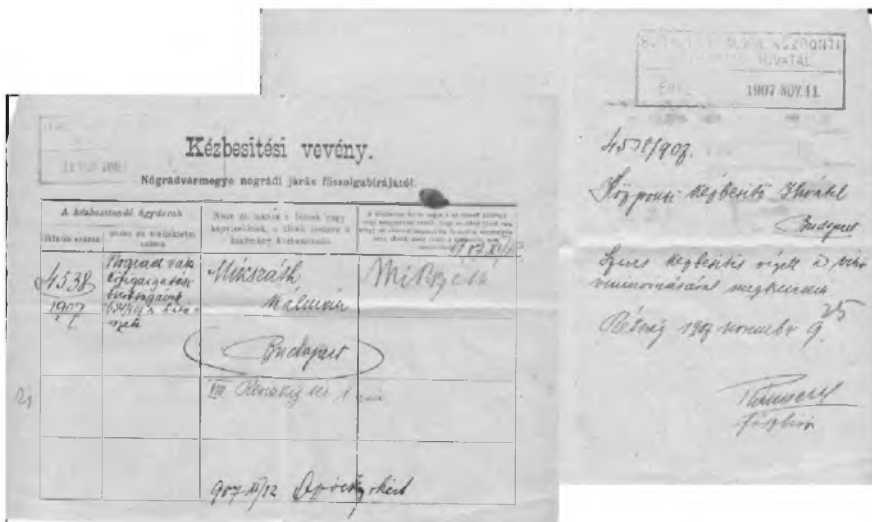
VÉGH JÓZSEF

A helytörténész három szerencséje

Tapasztalatból mondhatom, hogy a helytörténeti munka hosszas, évekig, olykor évtizedekig tartó szorgalmas adatgyűjtés. Ez időnként elvezet addig, hogy a munka gyümölcseként napvilágot lát egy kötetben a gyűjtőmunka eredménye. A soknapos levéltári kutatás, az adatközlők felkeresése, a lehetséges összes forrás számbavétele mellett azért az sem árt, ha időnként szerencséje is van az embernek.

Mikszáth Kálmán könyve

Egy budapesti utam során a kényszerű várakozást úgy próbáltam hasznosan eltölteni, hogy betértem egy antikváriumba. Nem kerestem semmi konkrét könyvet, csak böklásztam a polcok között. Időnként leemeltem egy-egy kötetet és belelapoztam. Végül a kezembe akadt egy apró kötet, Mikszáth Kálmán regénye, a Szent Péter esernyője. Bár évszám nincs a kötetben, a Lampel Róbert (Wodianer F. és Fiai) császári és királyi udvari könyvkereskedés gondozásában, a Légrády Testvérek nyomdájában még Mikszáth életében napvilágot látott kötet első kiadásnak számít. Nem is volt nagyon magas az ára. Elhatároztam, hogy megvásárolom, már csak azért is, hogy legyen kézzel fogható eredménye a búvárkodásomnak. Már indultam is a pénztár felé, amikor egy cédula kiesett a könyvből. Ez volt ám az igazi meglepetés! Egy postai feladóvevény, amelyet Rákóczi István rétsági főszolgabíró küldött 1907. november 9-én Mikszáthnak a központi kézbesítő hivatalon keresztül Budapestre. A küldő főszolgabíró, Rákóczi István, később alispánként jelentős szerepet játszott a balassagyarmati csehkiverés során. A Nógrád Vármegye Közigazgatási Bizottságától származó ügydarabot november 12-én kézbesítették az írónak a Budapest VIII. kerület Reviczky tér 1. szám alá. Rajta az aláírás, mely szerint az író átvette a küldeményt. A személyes irat miatt biztosak lehetünk abban is, hogy a könyv egykoron Mikszáth könyvespolcán lakozott.

A könnyű címlapja

Göncz Árpád alakulatának zászlószalagja

1991-ben a nógrádi várban avattak fel egy márványtáblát annak emlékeztetére, hogy Széchenyi István valamikor arra járt. Az ünnepség díszvendége Göncz Árpád köztársasági elnök volt. A hivatalos programrész után a vendég egy kis körsétát tett a váron. Ekkor látta meg a távolban a hegyek lábához simuló Diósjenőt, és félhangosan megjegyezte: addig jöttünk el a háborúban ökrös szekerekkel. Videós-ként épp mellette álltam, s az elhangzott fél mondatra azonnal felfigyeltem.

*Piroska János, Nógrád község
polgármestere körbevezette
a köztársasági elnököket a
nógrádi váron*

Hamarosan levelet is írtam, kérve az elnök urat arra, hogy írja le diósjenői látogatása emlékeit. A diósjenői hegyekben a hátráló német-magyar csapatok fel akarták tartóztatni az előrenyomuló szovjet alakulatokat, ám azok hirtelen támadása mégis meglepte őket. A visszavonulás során több csapategység is érintette településünket. Az egyik zászlóaljnak tagja volt a fiatal Göncz Árpád is.

A legnagyobb örömömre meg is érkezett a válasz.

ikt. sz.: 683/GÁ/94

A MAGYAR KÖZTÁRSASÁG ELNÖKE

Végh József úrnak, Szentgyörgyi Kör

2643 Diósjenő Zrínyi út 20.

Kedves Barátom!

Nagyon-nagyon rég volt már, mikor kiképzetlen újoncként Belpátfalváról Diósjenőig vonultam a 25. hegyivadász pótzászlóalj közkeatonájaként, vállamon egy első világ-háborús szerb karabéllyal, aminek a závarját csizmasarokkal lehetett csak kinyitni, s a fejemen kajla parasztkalappal, mert sapka már nem jutott nekünk. Mire Belpátfalváról kerülőúton Diósjenőre értünk, a zászlóalj valamennyi „még jelenlévő” hadfia három-négy ökrösszekeret „vezényelt” egymaga; s én ezen az úton tanultam meg sárban caplatva aludni. Merem állítani Önnek, hogy mi voltunk a világ utolsó ökörizált alakulata. Hadi kiküldetésünk fontosságát bizonyította, hogy a szekereinken tetves és rongyos gatyát szállítottunk, mert az nem volt még kiselejtíve. Ezen kívül síléceteket, tisztességes bakancsot és sínadrágot is, de a bakancsom talpát madzaggal kötöttem fel, hogy le ne szakadjon. Diósjenőre érve, löccsel zavartunk ki néhány németet egy házból, hogy be tudjuk kötni az ökröket az istállóba. Ezt kifejezetten nem vették jónéven. Utána néhányad magammal útnak indítottak Várpalotára, ami rövid katonai pályafutásom végét jelentette, mert onnét már a magyar diákok Szabadságfrontjának Táncsics zászlóaljába vezetett az utam. Utólagos értesüleim szerint a pótzászlóalj felszerelését a mi távozásunk után elégették, a tetves gatyákkal együtt, nehogy orosz kézre kerüljön. Diósjenőn, ha jól emlékszem két napomat bizonyos Anna néninél töltöttem, aki csodálatos, famozsárban tört mákkal főzött nekünk mákoslaskát, aminél jobbat életemben ritkán ettem, de az is lehet, hogy olyan éhes nem voltam még soha. A puskámat még módomból volt kipróbálni: egy nyulat céloztam vele, s majdnem egy németet találtam el, amit ő igen csak rossz néven vett. Ez hadi pályafutásom dicsőséges történetének rövid összefoglalása és az idők hűsége tükrére. Megsérülhöm még sikerült, de csak azután, hogy „privatizáltam” a hadsereget; Rákoshelyen lőtték át a lábamat a tábori csendőrök.

Mint hogy nem tudok napot és pontos adatokat mondani, nem hiszem, hogy ezekkel az adalékokkal a helytörténet sokra menne. Nekem azonban emlékezetes élményeim a háború legvégéről, és aki kortársam, az valószínű rekonstruálni tudja ennnyiből is, egy kimúló félben lévő korszak utolsó napjait. Ennyivel tudok hozzájárulni Diósjenő történetéhez: számomra Diósjenő, Anna néni háza, s az a lehetőség, hogy lucskos, átázott bakancsomat a tűzhegyen meg tudjam szárítani, s végre dunna alatt aludjam, egyszerűen felejthetetlen emlék. Anna néni azt hiszem már nem él, s ha él, aligha emlékszik rám, de Isten áldja meg az emlékét is.

Azt hiszem, hogy a faluban élő öregek sokkal többet tudnak elmondani erről az időről, mint én, hiszen a szovjet hadsereg ágyúrobaja Diósjenőig kísért végig bennünket az úton, és gondolom, utánunk egy-két nappal már ők következtek. De az már más történet. Ha az öregeket kérdezi, még sok hiteles adalékkal egészíthetik ki a mi rövid diósjenői „vendégzereplésünket”. Hát ennyivel állt módomban segítségére lennem.

Budapest, 1994. április 11.

*Meleg barátsággal köszönti:
Göncz Árpád*

Ha ma élne Hajduk Anna néni, bizonyára büszke lenne rá, hogy kit láttott vendégül az Arany János út 15. szám alatti házában.

A történet önmagában eddig is kerek. Egy aprócska folytatása azonban mégis van. A köztársasági elnöktől kapott levél megérkezését követő éjszakán – talán az örömtől felfokozott hangulat miatt – nem jött álom a szememre. Hirtelen az eszembe ötlött, hogy a helytörténeti gyűjteményem része egy második világháborús zászló. Pontosabban szólva egy szalag, melyet a zászlórúdra a zászló mellé lehet kötni. Azon nyomban felkeltem, s nem nyugodtam addig, míg elő nem kerestem. Legnagyobb megdöbbenésemre a Göncz Árpád említette 25. hegyivadász-zászlóalj zászlószalagja volt! Az aranszállal rojtozott, kissé megkopott piros-fehér-zöld szalag felirata sárgával van behímezve: A M. KIR. 25. H. H.V.ZLJ-NAK – AMANSZ SZOLYVAI CSOPORTJA. A jeles ereklét még édesapámnak adta valaki, mondván, a tanító úr bizonyára megőrzi majd. Íme, megtörtént a csoda: egy tiszteletben tartott emlék igazi kuriózzummá válik, mihelyst megtudunk valamit a történetéről.

Göncz Árpád századának zászlószalagja

Katonanaplók

Talán hivatkozás nélkül mondhatom, hogy Nyugat-Nógrádban köztudott a helytörténeti emlékek iránti érdeklődésem. Ennek köszönhető, hogy több esetben előfordult, hogy megkerestek egy-egy – olykor családi vonatkozású – dokumentummal, mondván a gyerekek nem érdeklődnek ilyen iránt, s így inkább reám bizzák – lemásolásra vagy megőrzésre – eddig nagy becsben tartott emlékeiket.

Igy került hozzám – különböző korokból származó – öt katonanapló. A naplók feldolgozása, megszerkesztése, valamint magyarázó lábjegyzetekkel való ellátása és kísérő tanulmány írása után ez esetben is összeállt egy kötet, amely *Bakanapló* címmel meg is jelent. Az első naplót az 1878-ban kezdődő boszniai háborúban vetette papírra a nógrádi származású Povazsán Mihály. A diósjenői Hornos Gergely tolla nyomán az első világháború általa megélt eseményeivel ismerkedhet meg a kedves olvasó. A harmadik rész a második világháborúhoz kötődik. A diósjenői Csabuda József és Vincze Sándor, valamint a nógrádi Macskás János katonakori feljegyzéseit, verseit, nótáit tartalmazza. Ők azok a falusi írástudó emberek, akik közül a legjobb vőfélyek, halotti búcsúztatók kerültek ki, s akik a katonaelet idején – ha kellett – mások helyett is megírták a levelet a távoli szülőfaluba vagy akár a rég látott kedvesnek. A kötet olvasása során megismerkedhetünk az érintett korok katonáinak életével, örömeivel, bánataival, háborús megpróbáltatásaik borzalmaival, a békeidő katonai feladataival. Az összezárt férfiak szórakoztatására olykor pajzán versek is születtek tolluk nyomán, de ezek az írások többnyire a szerelemről, az otthon utáni vágyakozásról szólnak. A személyesen megélt történetek során egy hiteles képe rajzolódik ki általuk a katonaságról, a háború borzalmairól, s a katonaelet ritka örömeiről.

Átkelés. Samasznál.

Bricskán a törökök készülnek ér-
ősen, tudván hogy az átkelés itt le-
hetetlen. Mert ide gyűlték a faluk-
városokból. Hogy paprika's legyen
a magyar katonából, ők kimutatják
hogy mily jó szivük lesznek, a partot
megvágták nekünk segítségnek.
Mert látván hogy erről készülünk a
hidhoz, nagy fenyő szálakat állítanak
egymáshoz mint hidat csináló a
témpt megteszik, azonban magunkat
samasznál veszik egy éjjel nagy csen-
desen két hajó megjelen és néman
katonákkal tele átmenyen. Nagy csen-
desen megyek vajjon mi lesz velünk?
Követve a török nem lő a körbe

SZIRMAI PÉTER

Lenn, Tűzföldön

Már egy órája ültem az idős, indián arcú nővel szemben, de nem jutottunk előbbre. Késő délelőtt volt már. Apró szobája egyetlen ablakán keskeny pászmában hatolt be a kékes, sarkvidéki fény, szűk, kis területet világítva meg a szemközti falon. A szoba többi részében félhomály uralkodott. A sarokban vetetlen ágy, mellette kopottas komód. Ő egy ősrégi karfás fotelben ült. Testén színét vesztett, régi otthonka. Lába hatalmas, kopott, bundás papucsban. Az ablakkal szemben, a falon, olcsó, barna keretes óra szeletelte az időt.

Kértem, hogy meséljen a múltról, gyerekkoráról, de nem szólt. Keze a székek karfáján.

– Honnan is jött? – kérdezte.

Megköszörülte a torkát.

Mondtam, hogy Európából, régi hazájából.

Megmoccant a széken. A keze a karfán maradt.

– Tudja, ez itt a világ vége – mondta. – Így is nevezzük: El fin del mundo¹. Elszakadtunk mindentől. Nem tartozunk a kontinenshez.

Megingattam a fejemet. Aztán azt kérdeztem:

– Hányan laknak a szigeten?

Kicsit várt a válasszal, de a szája mozgott, mintha kimondás előtt megőrölte volna a szavakat.

– Rajtam kívül még egy-két család – mondta. – Az egyikkel állok kapcsolatban. Ők hoznak nekem reggelenként ennivalót. De végül is: én itt egyedül vagyok.

Hallgattunk. Nem akartam megbontani a csendet. Aztán ő szólt:

– Egyedül vagyok, de velem vannak azok is, akik elmentek, és akik már nem élnek.

Bólogattam.

– Róluk szeretnék hallani – mondtam.

Tekintete az ablakon át a messzi égbe kapaszkodott, felfedve hályogos, szürkés-kék szemét.

¹ A világ vége.

– Sokan eltűntek és sokan mentek el. Nehéz itt az élet.

Várt egy kicsit, aztán folytatta.

– A mellettem lévő telek most üres. Utoljára egy ír család lakott ott. Csak az írek bírják ki itt a szélsőséges időjárást. De ezek az írek is elmentek.

– Mikor volt ez? – kérdeztem.

– Úgy tíz, de lehet, hogy már húsz éve ennek.

Hallgattam, ahogy a hullámok nekiverődnek a sziklának. Arra gondoltam, ezer év múlva már nem lesz ott szikla, nem lesz ott semmi sem.

Néztem csontba metszett arcát, az orra tövétől induló mély ráncokat.

– Hány éves? – kérdeztem.

Tekintetét elvette a fényt adó ablakról, és a hang forrását kereste. Csak körülbelül találta meg, hogy merrefelé ülök.

– Nem tudom – mondta. – Akik velem egyidősek voltak, már régen meghaltak.

Hallgattam.

– És mi a legrégebbi emléke? – kérdeztem.

Felhúzta a szemöldökét, tágra nyitotta a szemét. Hallgatott. Aztán azt mondta:

– A kaliforniai aranyláz idején nagy volt a nyüzsgés erre felé. Még kislány voltam akkor. Rengeteg hajó süllyedt el itt az öbölben. A töredezett part, a rengeteg szikla miatt nehéz navigálni. Kiszámíthatatlan az időjárás, valójában itt nincsenek évszakok. Az óceán ural mindent. Ő hozza a szelet, az esőt, a jeget, mindent.

Megint a hullámverésre lettem figyelmes.

– Később – mondta –, amikor északon megépült a nagy csatorna, na, utána már nem jött erre felé senki sem.

– A Panama-csatorna? – kérdeztem.

Biccentett.

Hümmögtem.

– Azért mégis, időnként voltak itt lakók... – mondtam.

– Na, igen. De csak azok jöttek ide, akiket üldöztek a hazájukban, és másutt nem fogadták be őket.

Hallottam, hogy a szél vízcseppeket ver az ablaknak.

– Szakad az eső – mondtam.

Alig láthatóan megbiccentette a fejét.

– Amióta élek, mindig esett az eső.

Az asztalon tapogatva megkereste a cigarettás dobozt. Egy szálat vett ki belőle, a szájába illesztette. Segítettem meggyújtani neki. Jólesően fújta a plafon felé a füstöt.

– Köszönöm – mondta. – Csak akkor cigarettázom, ha jön hozzám valaki.

Aztán hosszú csend következett, lassú mozdulatok. Ez a lassúság, monotonitás szinte félálomba ringatott. Lehet, hogy tíz perc, de lehet, hogy egy óra is csöndben telt el. Aztán éreztem, hogy kérdezni kell.

– És akik ide költöztek, mivel foglalkoztak?

– Állattartással – mondta. – Juhval, szarvasmarhával. Lekerítették a földet, nagy estanciákat² hoztak létre. Ott éltek, egy vagy két család. Mostoha körülmények között, mindentől elzárva.

– Akkor nem is volt itt falu vagy város?

Szippantott a cigarettából. Intett a fejével.

– Soha. Ezek évtizedeken át éltek itt, aztán meghaltak. De jöttek újak, akik ugyanezt tették.

Néztem az ujjai között felfelé tekerődő füstöt.

– És a maga családja? – kérdeztem.

– Apám, anyám olyan régen meghaltak, hogy nem is emlékszem rájuk pontosan. Az aranyláz végén talán, de lehet, hogy a századfordulókor.

Arcán nem látszottak érzelmek. Olyan volt, mint egy szobor.

– Gyerekei vannak?

– Vannak, de elmentek. Réges-régen. Azt mondták, északra mennek, nem vihetnek magukkal. Soha nem látogattak meg. Nem tudok róluk.

Nagyot nyeltem. Gombócot éreztem a torkomban.

– És a férje?

– Ő is elment, még a gyerekek előtt. Nem bírta itt. Városi életre vágyott.

– Miért nem vitte magával?

– Erre már nem emlékszem. Azt hiszem, nem indokolta.

Hosszan hallgattunk. Az eső verte az ablaküveget.

– Emlékszik még valamire az óhazából? – kérdeztem.

Megingatta a fejét.

– Kicsi gyerekként kerültem ide...

– És az édesanyja nem mesélt Magyarországról?

A szája szélén megrándult egy izom.

– Mesélte, hogy szép hely..., hogy ott nem esik *mindig* az eső. Nem fúj *mindig* a jeges szél.

Keze megmozdult a szék karfáján, hosszú hamu esett a földre, a felszálló füst meglibbent.

² Birtok.

– De apám nem engedte, hogy erről beszéljünk – így ő. – Azt mondta, hogy mi most már spanyolok vagyunk, argentinok.

Dühösen elnyomta a csikket a hamutálban.

– Miért jött el ide? – vágta fel a száját a kérdés.

– A munkám miatt... Geográfus vagyok. És mondták, hogy itt él egy magyar asszony. Ezért.

– Nem mehetek már vissza... Ne fájdítsa a szívemet!

Megfogtam a kezét. Öreg, vékony, csontos keze volt.

– Nem akar bejönni a városba? Öregek otthonába...?

Kurtán felnevetett. Elhúzta a kezét.

– És maga szerint ki finanszírozza mindezt?

Szája feszült, mint a szíj. Hallgattunk.

– Na, látja! – mondta.

Felálltam.

– Egy hét múlva visszajövök. Addig találok valamilyen megoldást – mondtam.

Rám emelte világítalan szemét. Mosolyogva bólogatott, mintha méregett volna.

A tűzhelyről elpakoltam a mosatlant, gyorsan előblítettem. Táskámból kis tasakot kerestem elő, főztem neki egy csésze levest. Odaültem vele szemben, és kanalanként megettettem. Éreztem, hogy jólesett neki.

Összeszedtem a holmimat, elkészöntem. A helikopterhez menet arcomba fújta az esőt a szél.

Egy hét múlva, ahogy ígértem, visszatértem hozzá. Későn érkeztem. Feje hátra vetve, szeme tágra nyitva, lecsúszva ült a székében.

*Gáspár Aladár:
Élet-balál fa*

BARÁTHI OTTÓ

Ötvenhat év Salgótarján lakóinak szolgálatában
Szakorvos, helytörténész, író és jótevő is egy személyben

Még ma is legalább tíz évet letagadhatna életkorából dr. Peresi Klára, akit 1962-ben a Debreceni Orvostudományi Egyetemen avattak doktorrá. A Salgótarjánban körzeti, illetve családorvosként ezrek által nagyra becsült és szeretett, jótékony cselekedeteiről is ismert, kedves és szimpatikus főorvosasszony vendégeként a jó ízléssel berendezett otthonában beszélgettem.

A személyiség kialakulásában a családnak és a környezetnek döntő szerepe van. Kérem, beszéljen származásáról, szüleiéről, szellemi örökségéről.

Ősi szittya-hun-palóc nemesi család kései leszármazottja vagyok. Apai ágon Paczali László fia, András 1431-ben Zsigmond magyar király és német-római császártól Milánóban kapott címeres nemesi levelet, mint az uralkodó peres ügyeit intéző prokurátor. Innen a későbbi neve: Peresi, aki a néhai székely ispán, Csáki György fia, Ferenc családjához tartozott. A Zsigmond király parancsára Németországban és Lombardiában több ügyben teljesített szolgálatáért kapott nemesi levélen egy fiait tápláló pelikán látható.

Anyai ági elődünk Huszár néven a Bars megyei Garamszentkeresztről származik, innen terjedt el a család Esztergom, Nógrád és Pest megyében. A vakmerő egykori huszár (innen a családnév) vitézségéért Mátyás királytól kapott címeres nemesi levelet. A címerpajzson fehér lovon ülő, kék ruhás magyar huszár kardjával visszavág az őt üldöző ellenségnek.

A Surányi anyai ősrünk az 1400-as évek közepén a Cserhátban – a mai Cserhátsurányban – volt földbirtokos. A nemesi levél hat vármegye iratanyagával együtt Erdély Habsburgok elleni háborújában, Fülek várának ostroma alatt elégett. A földbirtok az évszázadok során elaprózódott, a szertágazó család pedig az 1800-as évek közepére elszegényedett.

Én magam Mátranovák-Bányatelepen születtem. Édesapám a Nógrádi Szénbányák egyik üzemének főaknásza volt, 1958-ban ment rokkantnyugdíjba. Édesanyám feladata a gyermeknevelés volt, háztartásbeliként az ott honunkról gondoskodott. (Egy palóc mondás szerint nem ember az, aki nem tudja eltartani a családját.) Édesapámtól a munka és a sport szeretetét, a teherbíró képességet, az akaraterőt örökölttem. Édesanyámtól – aki megértő anya, egyben a barátnőm is volt, és mindig az önállóságra nevelt – a kíváncsiságot, a segítőkészséget, embertársaim tiszteletét és megbecsülését, a jobbra vágyást, a jó íráskészséget is örökölttem. Katolikus neveltetésem, erős Isten-hitem minden nehézségen átsegített, helytállásra bír.

Emlékeim szerint csodálatos természeti és kulturális szimbiózisban élünk Novák-Bányatelepen, ami más és jóval több volt, mint azt ma gondolná bárki is. A Salgótarjáni Kőszénbánya Rt. 1905-ben megvásárolta a mátranovái bányatelkeket a szénjoggal együtt. 1906-ban megkezdte a bányaművelést és egyben a bányatelep építését, szinte városi életkörülményeket és polgári életmódot biztosítva a rövidesen ezer főre nőtt lakosságnak. Ma már talán hihetetlennek tűnik, hogy egykor virágzó bányatelep működött itt. Csak példaként: 1906-ban villamos centrálé létesült, 1907-ben vízvezeték-hálózat épült, nyomós közutakat, úthálózatot létesítettek. 1908-ban iskola épült, 1909-ben már 40 ágyas kórház működött. 1923-ban központi bányairoda kezdte meg a működését korszerű telefonközponttal. 1924-ben postahivatal nyílt. 1920-tól óvoda, vājár-, bány- és iparostanonc-képző indult. 1921-ben épült meg a szecessziós stílusú kaszinó épülete színházteremmel, könyvtárral. Itt volt a vasút végállomása, de fejlett volt a bányatelep szolgáltatóipara is; magazin, pékség, tejcsarnok működött, borbély és cipész is dolgozott itt. A kulturális élet is fejlett volt: 1916-tól fúvószenekar, színjátszó kör, olvasókör létesült. A sportolni vágyókat labdarúgó-, teke- és teniszpálya szolgálta. Az rt. iskolájában magas szintű oktatás folyt, ami megalapozta, hogy később 80, innen elszármazott fiatal végzett főiskolát vagy egyetemet. A bányatelep 1972-től – a bánya bezárását követően – rohamos hanyatlásnak indult. Az itt élő emberek elöregedtek, a fiatalok elvándoroltak, miközben – ki tudja honnan – szociális problémával küzdő új lakók érkeztek.

Felillantáná saját iskolái főbb értékeit, maradandó emlékeit?

Már a bányatelepi általános iskolában is jó tanítóim voltak, szerettem iskolába járni, az alapokat, az írást, olvasást, számtant könnyen sajátítottam el, mindvégig jó tanuló voltam. Ez időkből datálódik a könyv és az olvasás szeretete is. 1950-ig laktunk Mátranovákon, onnan Tiribesre kerültünk, ahol bányai szolgálati lakásban, szintén kulturált környezetben éltünk. Nagybátonyban már csak a nyolcadik osztályt végeztem, ami után felvettek a salgótarjáni Madách Imre Gimnáziumba. Az Ágasvár alatti, tiribesi lakásunktól naponta hat kilométert gyalogoltam a bátonyi vasútállomásra, ahonnan vonattal jártam be Tarjánba, de megérte, mert nagyon megszerettem a gimnáziumot és a tanáraimat is. Különösen vonzott a magyar nyelv és irodalom, de a latin és a történelem is.

Amikor elsősök voltunk, egy időre beszüntették a latin oktatását, beiktatták helyette az ókori történelmet, amit Vinczellér tanár úr tanított. Nekem köszönhetően Egyiptom, Mezopotámia, a görögök és a rómaiak történelme is mély nyomot hagyott bennem, de az egyetemes világtörténelmet is megkedveltem. Végül 7 tantárgyból – közte szerencsémre latinból is – érettségiztem. Először irodalomtanárnak és régésznek is készültem, aztán mégis Debrecenbe jelentkeztem az orvosi egyetemre.

Ez hogyan történt, mi vagy ki motiválta az orvosi hivatás iránt?

Egy távoli orvos rokonunk nyomán határoztam el, hogy orvos leszek. Ami motivált, az a mélyen érzett empátia és segítőkészség volt. Harmadikos gimnazista voltam, amikor végleg eldőlt, hogy orvos akarok lenni. A jó érettségim után azonnal felvettek a debreceni egyetemre. Annak, hogy nem Pestre jelentkeztem, az volt az oka, hogy tartottam a pesti életformától. Ugyanis korábban mi már édesanyámmal gyakran fölutaztunk Budapestre vásárolni, időnként ott is laktunk négy-öt napig egy Novákról Budára költözött házaspárnál, akik szállást adtak éjszakára. Napközben pedig jártuk az állatkertet, az Angol Parkot, a templomokat, múzeumokat, a kulturális nevezetességeket. Pesten tanulni és élni mégsem akartam, féltem a főváros forgatagától is. Debrecenben még alig egy hónapja jártunk az egyetemre, amikor – 1956 októberében – kitört a forradalom. Hazautazott mindenki, de én már Salgótarjánba is nehezen jutottam el, ahonnan meg – mivel a vonat nem járt – gyalog indultunk útnak egy ismeretlen nővel a vasút sínpárjai között Bátonyba. Egyszer csak valahonnan ránk lőttek, de a puskagolyók mellett csapódtak a zúzott kövek közé.

Amikor később visszatérhettünk az egyetemre, az eltörölt orosz helyett angolt tanultunk, amit én nem igazán kedveltem, később inkább németül tanultam. Az egyetemen először belgyógyász akartam lenni, de amikor szí-

gorlatoztam, azt ajánlotta a professzor, hogy maradjak benn az egyetemi klinikán, legyek ideggyógyász. Csakhogy én nem akartam ideggyógyász lenni. Hatodévből négy nagy orvosi tárgyból kellett szigorlatozni, úgymint: belgyógyászat, szülészet-nőgyógyászat, gyermekgyógyászat, sebészet. Ez mind három-három hónapos gyakorlat volt, ami után vissza kellett menni az egyetemre, gyakorlati és elméleti vizsgára. Szolnokon voltam gyakorlaton, ahol belgyógyász-orvosi állást ajánlottak, de azt sem vállaltam. Már korábban megígértem a szüleimnek, hogy hazajövök Salgótarjánba.

A diplomám megszerzése után – „népgazdasági érdekből” – két évig a megyei KÖJÁL-nál kellett dolgoznom, majd ezt követően 1964. november 1-jén kerültem a 6-os számú körzetbe, ahová a Rokkantttelep és a Vásártér lakói tartoztak. Kezdetben nagyon nehéz volt a dolgom, sok ember kíváncsiságból jött el – gyógyszer felíratni, vérnyomást mérni – leginkább csak azért, hogy megnézzék, milyen orvos az, aki nő. Ehhez képest elég rövid idő alatt elfogadtak, sikerült megtalálnom a helyes hangot pácienseimmel. Akkoriban 5600-an tartoztak a körzetembe, és mivel hat évig nem volt gyermekorvos, a kicsiket is én láttam el. Bölcsődébe, óvodába jártam, üzemekben rendeltem, rengeteget helyettesítettem. Később könnyebb lett a helyzetem, a 70-es években már „csak” 3000 felnőtt ember egészségéért feleltem. Ők zömmel ipari munkások, bányászok, hivatalnokok és adminisztrátorok voltak. A húsz cigány családdal sem volt nagyobb gondom. Felnőtt tagjai rendszeresen dolgoztak, beilleszkedtek a helyi társadalomba. Hogy tiszteltek és meg is kedveltek már ekkor a betegeim, mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy azok, akik a körzetmódosítások során máshová kerültek – száznál is többen – visszakérték magukat hozzám. Emlékszem jó néhány ilyen konkrét esetre.

Főállása mellett másodállásban és mellékfoglalkozásban is dolgozott.

Igen, ezt elsősorban a három orvosi szakvizsgám tette lehetővé. Így több országos és nemzetközi szakmai programban is részt vettem, például 1980–1982 között a KGST szűrési-gondozási modellkísérletben. Öt évig a Nógrád Megyei Pályaválasztási Intézet orvosa voltam, nyolc évig felülvizsgáló főorvosként tevékenykedtem. Tíz éven át – a nyugdíjazásomig – a SOTE Családorvosi Tanszékének megyei oktatóorvosi teendőit is elláttam. Negyedévenként kellett elvégezni a körzet közegészségügyi egységeinek higiénés ellenőrzését. Elsősegélynyújtó tanfolyamokat, légógyakorlatokat vezettem, felvilágosító előadásokat tartottam, elláttam a városi ügyeletet, gyakran a helyettesítéseket. Elmondhatom: egész orvosi pályám alatt a város egészségügyének, az itt lakó emberek egészségének őrzésén és jobbításán fáradoztam.

Mi volt a legnehezebb és mi volt a legszebb a körzeti orvosi munkájában, felnőtt háziorvosi gyógyító tevékenységében?

A kezdetekben – ahogy említettem – volt olyan időszak, amikor rengetegen tartoztak a körzetembe, és amikor elvileg szinte egy perc sem jutott egy betegre. Én azonban akkor sem engedtem el alapos vizsgálat nélkül senkit. Ez volt a legnehezebb. A többi könnyebb, főleg azért, mert hivatásként, szívvel-lélekkel csináltam. Tudtam, fontos a pácienseimnek, hogy meghallgassák őket, hiszen már ettől is megkönnyebbülhetnek. Még akkor is, ha tudják, helyettük senki nem oldhatja meg a munkahelyi vagy a családi problémákat. Ehhez a meghallgatni tudáshoz empátia, emberszeretet és lelkiismeretesség kell. Amikor a napi betegforgalom ötven körülire csökkent, már többet tudtam foglalkozni a páciensekkel. Ez nagyon szép és felemelő időszak volt. A körzeti orvos munkájának értékét az orvos személyisége, jelleme, hivatásszeretete határozza meg. A visszajelzésekből tudom, én ezekből a „tárgyakból” jól vizsgáztam. Egyébként 32 évig voltam körzeti orvos, majd hosszú éveken át hetente kétszer a magánrendelőmben fogadtam betegeimet. Véglegesen csak 2019 januárjában vonultam vissza az orvosi praxisomtól.

Alighogy visszakerült a debreceni egyetemről Salgótarjánba, már gyakorló orvos volt, amikor férjhez ment.

Igen, ez így volt, de a rövid ismeretség után kötött gyermektelen házasságunk az én kezdeményezésemre válással végződött. Ezek után újra függetlennek és szabadnak éreztem magam, szinte szárnyaltam. Sikeresen le tettem az említett szakvizsgákat, pluszmunkákat vállaltam, karitatív tevékenységet végeztem, sokat utaztam és így tovább.

Éppen kérdezni is akartam, mikor, kit, kiket és hogyan támogattott?

Erről is csak akkor beszélek, ha kérdeznek róla, mert nem kérkedem vele. 1993-ban adománnyal segítettem a Bányamúzeumot. 1994-ben szülőhelyem tehetséges fiataljainak megsegítésére „Peresi Alapítvány a Mát-ranovái Bányász-leszármazottakért” címen hoztam létre egy alapot, amelyből sok diák részesült támogatásban. Az alapítvány célja volt, hogy a jól képzett felsőfokú végzettségű tanulókat visszahozza a megyébe, hogy itt kamatoztassák tudásukat. 1995-ben a körzetemben lévő II. Rákóczi Ferenc Általános Iskola tanulói erkölcsi nevelését támogatandó alapítottam a „Gizella-díjat”. Ezt követően a bátonyterenyi II. János Pál Pápa Katolikus Általános Iskola részére „Hit, remény, szeretet-díj”-at alapítottam, amit a ballagási ünnepségen adunk át.

Helytörténeti, írói munkássága is ismert szakmai körökben.

1999-ben magánkiadásban jelent meg a *Nógrádi szénbányászati rövid története – Mátranovák-Bányatelep* című munkám. 1998-tól tagja vagyok a Magyar Orvosírók és Képzőművészek Körének. Szépirodalmi, történelmi, helytörténeti írásaim a kör által kiadott antológiákban jelennek meg rendszeresen. A kör tagjaival minden évben összejövünk, érdekes, színes rendezvényt is tartva, előadásokkal, felolvasásokkal, bemutatókkal. Ezeken a találkozókön is igyekszem szülőföldem jó hírét kelteni, Nógrád megye és települései értékeit is bemutatni.

Széles körben, nagyon sokan ismerik, szeretik, elismerik a munkáját, több kitüntetésben is részesült.

Az előbbinek jobban örülök, de az utóbbi is fontos. Kitüntetéseim közül Nógrád megye Perliczy János-díjára vagyok a legbüszkébb. Tudomásom szerint néhányszor felterjesztettek már Salgótarján Egészségügyéért Díj kitüntetésre is, amit azonban még nem kaptam meg.

Végül: mire büszke leginkább, mire tekint vissza örömmel, és persze, hogyan telnek a napjai, mivel foglalkozik mostanában, Klárika?

Mindarra büszke vagyok, amit elértem. Mindent önerőből. Az egész orvosi pályámra, a végzett lelkiismeretes, alapos, felelősségteljes és eredményes gyógyító és karitatív tevékenységemre, és különösen arra, hogy egy nagyon tartalmas élet van mögöttem. Minden más mellékes volt a pályámon kívül, még a házasságom is. Jó érzés visszagondolnom arra, hogy segíteni tudtam: egyfajta sajátos rehabilitációt is végeztem, amikor ösztöndíjjal támogattam az anyagi segítségre szoruló tehetséges fiatalokat a diploma megszerzésében. Ugyancsak fontosnak tartottam, tartom a honismeretet, a helytörténetet, a magyarság és családom eredetének kutatását, részbeni megírását.

Örömmel tölt el, hogy öt kontinens 75 országában jártam, mindegyikbe felkészülten utazva, és – földrajzi, történelmi, kulturális ismeretekkel is felvértezten – érkezve. Ennél is büszkébb vagyok, hogy sikerült sok-sok helyi értéket megmenteni az enyészettől. Fontos számomra, hogy az utókor, főleg az ott lakók emlékezzenek, hogy elődeink milyen csodákat alkottak. Legyenek erre büszkéek és tanuljanak tőlük kultúrát, lokálpatriotizmust, elkötelezettséget, munkaszeretetet, szorgalmat és igényességet. Napjainkban is sokat olvasok és írok. Időnként színházba megyek, utazom, igyekszem hasznos és tartalmas életet élni, segíteni embertársaimnak, ahogy eddig is tettem. S hogy egyáltalán tehettem, azért hálát adok a jó Istennek.

Köszönöm szépen a beszélgetést.

URAKY NOÉMI

Apám anyámnak

Kicsi feleségem ez nem szerelem
a folyosón elmész mellettem és nem nézel rám
ágyba bújsz mellém és nem érek hozzád
kávéscsészékbe feketedett utolsó kortyok
így, ahogy érzem magam
így, ahogy érzlek
kavarom az utolsó kortyom
mert még gondolok rád százötvennél
még eszembe jutsz a közértben
de itthon
mikor mellettem fekszel
és elapad a tekintetem, ha a fal felé nézel
kezeckéddel nyúlj hátra hozzám
csukd le a szemeim
csukd le a szemeid

Anyám apámnak

Kicsi férjem ez sem szerelem
elmegyek melletted és félve tekintek alá
ágyba bújok melléd és nem érsz hozzám
a csésze alját nézed a valónk helyett
így, ahogy érzem magam
így, ahogy érzlek
elvesztem az utolsó kortyodban
mert már nem gondolok rád százötvennél
mert önmagamát keresem a közértben
de itthon
mikor melletted fekszem
és önmagamba vész az erőm, ha feléd fordulok
kezeckéddel nyúlj előre hozzám
csukd le a szemeim
csukd le a szemeid

PÁSZTOR ÉVA

„A csillag-igazgató vén remete”

Egy roma festőművész és költő sorsának margójára

A dokumentumfilm, amelyet a salgótarjáni Shah Timor filmrendező készített, címének minden szava önmagában is mély jelentéssel bír, egymásutániségében elgondolkoztató, különös hatású: *„A csillag-igazgató vén remete”*. Ki lehet, ki lehetett ez a vén remete, aki egyik versében nevezte magát „csillag-igazgató”-nak. A dokumentumfilm-összeállítás választ adott kérdésemre.

Egy nehéz sorsú, magányos, nehéz sorsában és magányában is boldog, tehetséges, mégis boldogtalan ember megdöbbentő hatást keltő portréjával ismerkedtem meg. Salgótarjánban halála után feldolgozták fellelhető életművét, mutatják, népszerűsítik a mai napig. 2006-ban a város szobrot állított a tiszteletére, Szabó Tamás alkotását. 2008-ban megjelent egy kötet az akkori Nógrádi Történeti Múzeum gondozásában, amely nemcsak verseit tartalmazza, hanem akvarelljeit is, s még mindig akad feldolgozásra váró anyag – tudtam meg Shah Gabriellától, a Dornyay Béla Múzeum igazgatójától.

Balázs János 1905-ben született, életének leghosszabb idejét a salgótarjáni Cigányhegyen élte. A két elemi végzett fiúcska nem szeretett iskolába járni, de olvasni annál inkább. A szeméttelepen gyűjtött folyóiratokból, könyvekből olyan ismeretekre tett szert, amit barátokká fogadott ismerősei csodáltak. Szerette az idős embereket, de a vele egykorúakat nem, inkább kerülte őket, míg gimnáziumba járó festegető cigány származású diákok fel nem keresték. A festőművésszé lett Botos Zoltán volt az egyik, Balázs János életében kulcsszerepet játszó fiatalember, aki ecsetet és vásznat ajándékozott az „ördög” hírében álló remetének, s festésre biztatta. Fricska Éva szerint azt az eszközt adta a kezébe, amivel kapcsolódni tudott a világhoz. A barátság Balázs János élete végéig tartott, s a mai napig szeretettel emlékszik a vele töltött időre, s megdöbbenve beszél 1977-ben bekövetkező haláláról s annak okairól.

Önmagának festett, először a környezetét, s amikor elemi erővel jött az ihlet, s az szürreális látomásban a vászonra került, attól kezdve megállíthatatlan volt a folyamat. Őstehetségű pictor és poeta natus egy személy-

ben, aki fiatakként és a hatvanas éveiben is alkotott lírai műveket. „Limlom”-ból rakta össze magának a világot, a „föld-gödörben” lakó, „a szemétdomb tövében”, a „Cigányhegyen” élő ember, aki a nyakán köveket, a szíven sebeket cipelt egész életében. Földi Péter Kossuth-díjas festő szerint Balázs János művei részét képezik az egyetemes képzőművészetnek, Csontváry Kosztká Tivadar mellett a helye. Kovács Anna irodalomtörténész azt mondta, hogy sorsa József Attila-i sors. Szerinte Balázs János verseiben a lét kegyetlenségét, brutalitását, ugyanakkor szépségét is ábrázolta és hitte, a világ javítható, jobbítható.

„Nem fogok kezembe
addig ecsetet,
amíg le nem írom
minden keserűségemet.”

Balázs János elemi erővel feltörő tehetségű művész-polihisztor, akinek „a napja soha nincsen lemenőben”. Ezt írja 1972-ben: „Már hatvanhét évet / valahogy megéltem, / de még sok fehér napot / látok a tűzben.”

A legnagyobb erővel rendelkezett, a jóssággal és a szeretettel, ezeket a tulajdonságokat „amíg éldegelek elfojtani nem lehet!” – írja a *Magamat élve lángoló oszlopra felfeszítem* című alkotásában.

Volt, amikor dühös volt a világra, volt, amikor átok-szitok hagyta el a száját, volt, amikor viaskodott önmagával és az összevissza nyüzsgő emberi környezettel, és alkotott, alkotott, közben viselte sorsát „megtörten, soványan”.

Oláh Zoltán tolmácsolásában hitelt érdemlően hangoztak el versei, s tárult fel az emlékezők előtt Balázs János élete, sorsa, gondolkodásmódja, világlátása.

A film megtekintése és az azt követő beszélgetés alapján, amely a balassagyarmati Artéria művészeti klubban történt, feltárult előttem a „csillagigazgató” élete. Érdemes lenne minél több embernek megnézni Shah Tímor filmjét. Megérintené a lelkeket, mert hitet közvetít, azt, hogy az alkotómunka boldoggá teszi az embert, s minden nehézség ellenére életben tartja.

„Nyugalma bölcsesség,
tekintete fény,
s mint a sivatag,
annyira vén,

Nem homokásó,
se nem szél toló,
hanem az égen
csillag-igazgató.”

FÜLEKI GÁBOR

Plexus solaris

Belém sötétlő tömeged
pórusaimon ki-be jár,
tüskéző körmeit meresztve
vedlő űrt horzsol belterembe,
melynek csak céltalan hite fáj,
szaggatsz bár élőhús-csőveket.

Izzó szemcsefémlés megannyi tetve,
hurokká szorult vérző ecsetfonat,
ellobban gyomrom éjszakáján,
hajtvá ezernyi tűhegyes fogat.
Röpke fény fagyottan hálózó keresztje,

érlepte, hamvazó márvány,
kisiklasz lassan a távol
ősien villogó anyagából,
fetreng ellapult ronsom árván,

jegechad szurdal át, rámgörbed a gát-bolt...
„S bosszant néha bár, beszédbe szövi lényem,
hiába, koszorús ábrándot pántol;

szerelmét, mely mindent odadobna értem,
nem bírom felfogni. Nem értem.

Szemem az erdőbe fullad a fáktól.”

FÜLEKI GÁBOR

Kettős

Nem-lévő sörényre hajlott
csalóka, renyhe szépség,
suttogón pástjára sajgod
szemed oldódó vétkét.

Tudod: ő jó – ezt értve meg
fogadd e húsodba tépést,
s fuldokolva, kérve vedd
a csilló mosolyba-térést.

Incselegsz velem, hívogatsz,
megragadnálak – hátba löksz;
bár léptünk egybemérték;

lekötsz, évekre, így fogadsz, míg
belénk folyik a semmiség, két
homályos, sárga fénykép.

Arcod

Arcod: anyanyelv,
örökre belém marva,
kérdőn kardinális elv,
kérgembe égett.

Beborít, pillanatba hajtva,
cementporló susogás;
fennsíkká tárult tökéletesség.
Ki vagy te, félénk-szelíd kőomlás,

ijesztőn egy velem? Ébredj,
riadt, tilinkós pásztor, terelj
szétszökkenő hadadba

rendet; gyűrűzve ránk simul, s ott más
sem történik, átsírva a létet:
egymásként lüktet két önfeledt, piros nyelv.

RADNAI ISTVÁN

Három láb a kórteremből

Csak egy sváb ember lehet ilyen szívós. Az ősei puttonyban hordták fel a talajt, a rögöt, a földet a csupasz sziklára.

Gondold el a messze északon, túl a természetesség határán, hogyan is eredhetett meg ez a mélyen gyökerező növény, ha nem a legmeredekebb déli lejtőkre telepítették volna. Nincs az az erőgép, nincs az a traktor – ma sem! Nem, erre csak az ember képes, öszvér sem mássza meg ezeket a függőkerteket...

Hogy visszatérjek a sík és sima, szavakkal könnyen bejárható vidékre, és elmeséljem annak a fura lábnak történetét, magam is kórházi ágyra kellett, hogy feküdjek. Mint afféle beépített ember, így beleláttam a dantei pokolba – és belehallgattam mély kürtőibe, ahonnan hörögve, meglett férfiak segélykiáltása hallatszott: – Mama, vigyél haza! – Persze ez a mama már nem a rég elporladt szüle volt, hanem a gyerekei anyja, a gyerekei és a feleség meg is jelentek. Nappal.

Az éjszaka hangjai: – Az nem a maga szobája! Tessék már lefeküdni! – igen, az egyetlen fiatalos, de kemény hang a megtermett éjszakásé volt, akinek szólt, féloldalt dőlve ringatózott hátra, a saját szobájába. Még hogy saját, a kórházi szag és az éjszakai fények, amelyek a nyitott ajtókon bevilágítanak a kórterembe. Az egyetlen különbség a siralomház, a halálra ítélt cellája és a kórterem között annyi volt csupán, hogy az ítéletet maga a természet hajtja végre.

A szédülő asszony, aki cigarettáért rimázkodott a férjének az éjszakai derengésben, amit a folyosói villany keltett vándorútra, ahol horkolt vagy kiáltozott, sírt és zokogott a fájdalom, viaskodott és erőt vett a fájdalomcsillapítón.

Cukorbeteg. Sebes lábúak és nehézkesen kövérek. Kiaszott csontkatonák. És majd mindenki pórázon vitte a katéterre kötött csomagot, melynek bizonytalan színű leve akkor is illatozott, ha olykor lecserélték.

Átvonult az éjszaka a folyosókon, akkor is, ha a szereplők mozdulni sem tudtak, akár odakötötték-e a rácsot. Szóval feküdt az osztály, alvást mímelve hánykolódott, a berregő ritkán bőgött fel, néhány nyugtalanabb beteg a nővérre vágott.

Az éjszakás, hogy el ne aludjon, nővérállásban tölti a műszakot, az ügyeletes orvos számára – dísznek – ott az ágy, de ilyenkor, amikor a nyári huzatok lengetik a szobákban a függönyt, két-három emelet jut egy orvosra. Akár egy exitálás is megtörténhet, a természet rendje erősebb a gyógyszereknél.

Aki nem adta fel, el-elbóbiskol. Várja a hajnalt, a mosdótálat. Az is az éjszakás reszortja, mert felkelni nem sokan tudnak, van, akit az erő hagyott el, van, akit már a lába.

Az egyik féllábú beteg a mankót eszközként használja, hogy valami kíváncsiat elérjen, hogy kipiszkálja az ágy alól, de aztán lehajolni mégsem tud, hiszen kizuhanna az ágyból – van, akivel ez is megtörténik, reggel koponyaröntgen, kötés a homlokán...

A szívós ember – jövőre érné meg a kilencvenedik nyarat, de nem hittem volna, hogy megéri! A szívós sváb ember, aki még parasztnak, földművesnek született, és meg tudja becsülni a föld és a termés értékét. Szóval takarékos – nem élhetetlen. Nem a földről szedi az ütődött gyümölcsöt. Mit is kezdene a korai cseresznyével. Az nem lehullik, legfeljebb eltévedt seregélyek ülnek meg a fa csúcsán. Jó lesz időben.

Időben kell leszedni, és a sárga busztól a ház előtt eladni a bandukoló vagy sietős és élhetetlen embereknek. Nem lusták, csak élhetetlenek.

A fia is az, villanyszerelő, át kell öltöznie, ha be akar jönni látogatóba. Autója van és szégyelli. Nem az apját, vagy mégis. De fogjuk fel inkább a munkásruháját, poros, aki vésővel, fúróval és horonymaróval dolgozik, annak átizzadt ruhájára rátapad. A gipsz is ráfröccsen, amikor a vezetéket rögzíti a falba.

Szóval a fia autóval jár és nem veszi észre, hogy megérett a korai. Pedig kincs a korai cseresznye, akkora kincs, hogy tíz szemet a szárával csokorba kötöttek, mint a virágot szokták – de az rég volt. Amikor az emberek megbecsülték a pénzt is, nem szórták, nem reklámok voltak, fogyassz és fogyókúrázz! Kenyérjegy lapult az elnyűtt pénztárcában, főleg a városi népeknél, pedig beszolgáltatni is kellett, így falun sem maradt elég.

De kenyérjegy, tejjegy nem mindenkinek járt. És a vaját választani lehetett – tej helyett. Vagy húst a húsjegyre, de a felvágott, a kolbász, az is választható volt, vagy tőkehús, vagy zsír, vagy...

Abban a világban a választás ebből állt, vagy-vagy.

Sváb ember volt, sűrű, kerges tenyerű, tömzsi, szívós és erős. A korait akarta leszedni, amelynek fura tulajdonsága, hogy a törékeny ágak végén érik, alig babszemnyi, lehet, hogy kicsit ízetlen, se nem édes, se nem fekete, se nem ropogós. Korai.

Amikor a szomszédasszony meglátta, elájult. Nem, hogy a szava akadt volna el. Nem, kiszaladt mindkét lábából az erő, nem tetette magát, helyben összeroskadt. A percek óráknak tűntek, mire valaki összeszedte magát és mentőt hívott a maroktelefonon. Bunkófonnak becéztük akkortájt a féltéglányi mobilt, de az egyik szomszédnál volt, szerencsére. Itt, a kertek alatt, mire valami vezetékeshez odafutottak volna, talán el is vérzik. Maga sem mert körülnézni, nem is ocsúdott annyira, hogy fájt volna, a fa alá huppant, az ág fennakadt – a cipője méterekre tőle – benne a lába. Úgy bizony! A lábfeje a cipővel.

Lecsatolta a derékszíjat, merthogy akkurátus ember volt, felöltözött rendesen a gyümölcszedéshez. Minden reggel megborotválkozott. A megroppant faág úgy lógott a cseresznyefa törzséről, teli koraival, mintha nem is akarná elhagyni.

Bezzeg a lába! A mentőorvos nem hitt a szemének! A combját elkötötte, szívós sváb ember volt, de mobilja nem volt. Kiáltozott, sokra nem ment volna vele. A szomszédasszony is, na, szépen vagyunk, a látványtól elájult.

A fia, aki orvos a közeli városban, a keresésére indult. Bent volt a házban, ment a tévé, semmit sem hallott, de a leves felforrt, az asszony friss petrezselyemért kifutott a kertbe. A fia így szereti, egy csokor friss petrezselyem a csirkelevesbe. A csirke persze bolti, de a kiskertben megtermett a petrezselyem. A gyökérzöltség, a répa kevésbé, bolti az is. Talán a szomszédasszony fia, a látogató mentette meg az öreg életét, talán az életöszön. Szívós sváb ember.

A mentőorvos, aki mint a demonstrációs táblán vagy a boncteremben, az inakat, izmokat megszámolhatta volna, látott már balesetet, így a cipőt a hordágyra tette. Megizzadtak a kora tavaszi enyhe időben, mire kiértek az öreggel az utcára. Még alig múlt nyolcvan, a kilói, hát azok meghaladták, pedig csak alacsony, sűrű, csontos és izmos ember volt – messzire kellett vinni a kertből az utcára. Meg is álltak, megtörölték a homlokukat, pedig siettek. A gépkocsivezető ott szerencsétlenkedett a kertkapuban, nem tudott behajtani. Valaki levette a rozsdás lakatot a kapuról, de azt úgy benőttek a bokrok! A fia, igen, az, aki át szokott öltözni, nem bajlódott, félreállt a járdán, majd kikerülük.

A mentősök szirénázva el. A kórházba, talán éppen ebbe a kórházba, de a traumatológiai műtőbe. Beszóltak jó előre, az orvosok és a műtősnő beöltözve, az altatóorvos sebesen húzta magára, a fehér köpeny le, mindenki zöldben, bekötött fejfel, maga előtt a maszkkal, az injekció felszívva... hó-rukk, egy-kettő-három – hangosan számoltak, egy lendülettel fek-

tették a műtőasztalra. A nadrágot már a mentősök levágták róla. A lába a cipővel. Csuda tudja, hogyan fertőtlenítették. Ide a belosztályra már a saját lábán jött, közel a kilencvenhez. Neki nem volt mankója, csak botja, ki is ment rajta, amikor a záró elkészült. Szívós sváb ember. A gyógyszert felírták, a kivizsgálás megtörtént. A korai cseresznye kiszáradt, ahogy a meggyfák is. Talán Csernobil, talán az évek óta tartó aszály. De a lábát majd tíz éve visszavarrták. Szívós sváb ember.

A nehéz illatú szoba sarkában valaki nappal is nyöszörgött, középen, a másik öregember a mankóját eszközként használta. Azt mondják, már a csimpánzok is, bottal... bottal szerzik meg, amit nem érnek el – az öreg szintén a saját lábán jött be, fel is rótt, amikor rákérdeztem. Hogy is lehetne a saját lába a múlt! Dolgos ember lehetett ő is, most csak dűnnyögött, nem látogatta senki, hát maradt, ő és a katéter.

Egyikünk sem fiatal, akik az ágyat nyomtuk a kórteremben. Enni már nem akart, éjszakánként hívta a halált, a megmentő angyalt. Nem ette meg a reggelit, nem ette meg az ebédet. Csak egyszer. Akkor, amikor a gyerekeit várta, hogy hazavigyék. Aznap még beszélt is hozzám. De a hólyagrák nem viccel, a fájdalom sem.

Eljöttem. Ő még maradt egy kicsit, amíg a természet a munkáját bevégezi. Eljöttem, egy marék recepttel, leletekkel, haladékkal.

Aki még nem feküdt ilyen helyen, nem hiszi. Mint ahogyan a holdat sem hiszi el senki a képen. Giccs. Túlzás. Akit még nem vittek lassuló, fáradt lábai a közelgő éjszakában, ha menni kell. A holdat sem hiszi, ahogy a halált. Pedig derült estén a hold, afféle kifli, elkísér, közelebb nem ereszt, hív magával, nem is távolodik – csalogat, mint a holdkórost.

Nagy Zsófia konyhája

Kedves Olvasó!

Nagy Zsófia vagyok Ipolynagyfaluról, a régi palóc konyha hagyományainak továbbvivője.

A sütés-főzés öröme nálam már gyermekkoromban kezdődött, amikor a nagymamám konyhájában (aki szakácsnő volt) segédkezhettem. Tőle tanultam meg az első fontos lépéseket, az alapvető konyhai praktikákat, fortélyokat. Minden foglalkoztatott, és a mai napig izgalomba hoz, ami a gasztronómiával kapcsolatos, állandóan újabb inspirációkat, forrásokat, ötleteket keresek.

Az évek tapasztalatai során nem volt nehéz rájönni arra, hogy mi volt nagymamáink ízletes ételeinek a titka: az otthon megtermelt, mindig kéznél lévő friss alapanyagok. A zsenge, ropogós zöldség, az üde, zamatos gyümölcs és a házi eleségen nevelt állatok egészséges húsa. Ezt igazolja a mai gasztróirányzat is. Korunk embere egyre jobban odafigyel az étkezésre, a természetességre s az egyszerűsége törekedik. Nem lehet figyelmen kívül hagyni azt a tényt, hogy a körülöttünk lévő világ változik: egyrészt erősödik a visszatérni akarás a hagyományos ételek ízvilágához, másrészt új ízek is hódítanak, és sok családban módosul a főzéshez, evéshez való viszony. Én is szívesen kísérletezem új ízekkel, módszerekkel, sajátos receptúráim legtöbbször ötvözik a hagyományosat a modernebb irányzatokkal. Igyekszem úgy összeállítani a receptjeimet, hogy könnyen elkészíthetők s egészségesek legyenek.

Küldetésemnek érzem a palócföldi gasztronómiai hagyományok ápolását, azért, hogy át tudjuk adni és megőrizni a jövő nemzedékének a mi családi értékeinket, hagyományainkat, főzési-sütési szokásainkat, hogy unokáink, dédunokáink is megismerhessék, megszeressék az őseik ízkultúráját, mivel a konyhaművészet összeforr a családok életével. Az ízletes főzelékek, az illatos kalácsok, a ropogós sülték, a lakodalmas sütemények mind az étkezési szokásaink nélkülözhetetlen részei maradnak.

Bízom benne, hogy ebben a rovatban mindenki talál az ízlésének megfelelő receptet, s kedvet kap hozzá, hogy kipróbálja, esetleg saját ötleteinek hozzáadásával továbbgondolja, és szeretettel megfűszerezve örömet szerez mindazoknak, akiket asztala mellé ültet.

Mert ne feledjék: a jó étel szeretettel készül!

RECEPTEK

Krumplisedelle

Hozzávalók a tésztához: 40 dkg rétesliszt, 1 tk. só, 2,5 dl víz.

A töltékhez: 4-5 db krumpli, 1 tk. só, 1 nagy fej vöröshagyma, kb. 3 ek. zsír.

A tetejére: 30-40 dkg juhtúró, olvasztott zsír vagy 20-25 dkg füstölt szalonna.

A lisztből a sóval és a vízzel tésztát gyúrunk. 2 cipót készítünk belőle, és külön-külön kb. 1,5 mm vastagságúra kinyújtjuk.

A töltékhez az apró kockákra vágott krumplit sós vízben megfőzzük. Leszűrjük, majd krumplinyomóval áttörjük. Ráöntjük az aranyárgára pirított hagymát, és jól kikeverjük.

Az egyik lapra kis halmokat rakunk a töltékből, a másik lappal letakarjuk, és a tésztát a halmok között lenyomkodjuk. Derelyevágóval egyforma nagyságú kockákra vágjuk. A tésztát forrásban lévő vízben kifőzzük (kb. 3 percig). Tálba szedjük, és meglocsoljuk az olvasztott zsírral vagy

pedig a szalonna kisült zsírával. Rámorzsoljuk a juhtúrót, óvatosan átkeverjük vele a tésztát. A tetejét megszórjuk a sült szalonnapörccökkel.

Tejföllel kínáljuk.

Krumplis lepény

Hozzávalók: 50 dkg rétesliszt, pici só, 1 ek. zsír, 3 dl tej, 1 ek. cukor, 5 dkg élesztő.

A töltékhez: kb. 1 ½ kg krumpli, 20 dkg cukor, 4 cs. vaníliás cukor, 1 liter aludt tej.

A tetejére: őrölt fahéj.

A lisztben elmorzsoljuk a sót, a zsírt, hozzáadjuk a langyos cukros tejben felfuttatott élesztőt, és sima tésztává dagasztjuk. A krumplit héjában megfőzzük, meghámozzuk és krumplinyomón finomra áttörjük. Ízesítjük a vaníliás- és kristálycukorral, majd fokozatosan hozzákeverjük az aludttejet. Krémszerű masszát kapunk. A megkelt tésztát kizsírozott tepsire helyezzük, majd rákenjük a krumplis töltéket. A tetejét megszórjuk őrölt fahéjjal.

Előmelegített sütőben készre sütjük.

Krumplis pogácsa

Hozzávalók: 50 dkg liszt, 1 dl olaj, 1 tojás, 5 dkg élesztő, 1 tk. só, 20 dkg krumpli, 12 dkg vaj, 2 dl tejföl, 1 ek. cukor, 1 dl tej.

A krumplit héjában megfőzzük és lereszeljük. A langyos tejben feloldjuk a cukrot és belemorzsoljuk az élesztőt. A lisztet, a tojást, a sót, a krumplit, olajat, tejfölt és a felfuttatott élesztőt jól kidolgozzuk, majd kb. 50 percig kelesztjük. A megkelt tésztát kinyújtjuk 1 cm vastagságúra, és ráreszeljük a vajat. Összehajtogatjuk, alulról fel, fentről rá, és kétoldaltól is behajtuk, így egy réteges téglalapot kapunk. 10 percig pihentetjük. A hajtogatást még kétszer megismételjük. Utána 1,5 cm vastagságúra elnyújtjuk, berácsozzuk, majd pogácsaszaggatóval kiszaggatjuk. Sütőpapírral bélelt tepsibe rakjuk. A tetejüket lekenjük tojással. Előmelegített sütőben sütjük.

CSERJÉS KATALIN

A Hajnóczy Péter-hagyaték átvétele A hagyatékgondozó munka kezdetei¹

A 2010-es év elejétől Reményi József Tamás, ki pártfogója, szakmai irányítója csoportunknak, átadta nekem – mint a Hajnóczy-műhely vezetőjének – a hagyaték 9 nagydobozát, s a feldolgozás munkája a tanszéki hagyaték-bemutatók után 2010 nyarán megkezdődött. Műhelyem e megtisztelő ajándék átvételekor nagy felelősséget és szerteágazó feladatokat vett magára. E dobozok (melyek a Hajnóczy-szövegekben oly gyakran feltűnő, gyűrtött papírhalmot tartalmazó sportszatyor helyébe² realizálódtak) tartalma változatos, áttekintésük, katalogizálásuk roppant munkaigényes. A dobozok közül öt tartalmazza az irodalmi hagyatékot; egy dobozban jelentős mennyiségű személyes dokumentumot, leveleket, határidőnaplókat találtunk; újabb egy doboz tárolja *Az elkülönítő* paksamétáját; egy másik kartonban könyveket, az utolsó dobozban újságkivágásokat találtunk.

10 évvel a hagyatéki munka megkezdése után véleményem árnyalódott. Ami a már ismert, publikált életművet illeti: még nagyon sok elmaradásunk van. Messze nem írtunk még minden szövegről (nem egy olyan szöveg van, melyről még soha senki nem írt), míg bizonyos művek a tanulmányok szempontjából túlreprezentáltak látszanak, anélkül, hogy minden szövegbelső problémát feloldanának az értelmező szövegek. E hiányokon valamelyest enyhítettek országos és kari konferenciáink a maguk tematikus irányultságával, s a hozzájuk kapcsolt tanulmánykötetek. De mikor jön el az idő, hogy *A szakácsnak*, a *Last train*-nek, a *Dinamit*-nak is meglegyen a maga konferenciája, vagy éppen az *M*-nek, szerteágazó, a *Vulkán alatt*ot jóval meghaladó Lowry-intertextusával?! A *Dinamit*², A *her*

¹ A Palócföld 2011/1. számában bemutatkozott olvasóinknak a Hajnóczy-műhely. Az azóta eltelt időszak tevékenységébe és egy újabb szövegfeldolgozás részleteibe avatja be olvasóit a műhely vezetője. (A Szerk.)

² Ezt olvastuk a Soproni Színház honlapján: „Versmondó maratonnal nyílt meg a Magyar Költészet Hete rendezvénysorozat április 6-án a Soproni Petőfi Színházban. A program után délután Gergye Rezső, a vasvári Nagy Gáspár Művelődési Központ igazgatója adta elő Hajnóczy Péter: *Dinamit* című monodramáját. A produkció országos ezüst minősítést nyert a XI. Vasvári Színját-

*ceg*³ és a *Last train* című monodrámák kísérletező színpadra állítása éppen hogy elkezdődött, s vajon lesz-e folytatás? Nem készült még film a *Ló a keramiton* című kiemelkedően izgalmas, az életmű kaleidoszkópikus összefoglalásának is tekinthető filmforgatókönyvből sem, s nem rendeltünk szimpóziumot a legszélső, legkritikusabb képtetűjű szöveg-ikerpárhoz, *A vese-szörphöz* és az *Embólia kísésszonyhoz*, s gondolkodott-e már valaki par excellence a *Galopp* Ady-betétein etc. Így az életmű stabil törzsanyaga is hosszú évek munkáját, terepét szolgáltatja még.

A helyzet a hagyatékmal, ha nem összetettebb is, de más. Itt még mindig sok tekintetben ismeretlen terepen vagyunk, mert ha Reményi József Tamás el is látta rövid jegyzeteivel, címkéivel az átadott dobozok beltartalmait (spirálfüzeteit, nejlonlonzacskós paksamétáit), s mi magunk is már annyi körben s annyian dolgoztunk az anyagon –, ám mindez csak a tájékozódást segítette, és annak belátását, hogy elvégezhetetlenül sok a feladat, s még az alapok sincsenek teljességgel feltárva. Sok tekintetben az én memóriám az otthona és regisztrációja, el-elhomályosuló és kiélesedő térképe a dobozok szövegvilágának. Aleatorikus, kalandos – és a kockázatot sem nélkülöző helyzet...

Hajnóczy Péter kéz- és gépiratainak gondozása különös látószöveget biztosított a már ismert szövegekhez. A kéznyomok, nehezen olvasható feljegyzések, beszúrárok, egy zaklatott, meg-megszakadó gondolkodás- és munkafolyamat lenyomatai nem mindig képeznek közvetlen átjárást a befejezett, publikált művekhez. Hagyatékgondozó munkánk: a betűzgetés, kibetűzés, átírás, másolás, jegyzetelés gazdag tapasztalatokat hordoz (legalább négyféle, merőben eltérő írásképpel találkoztunk; megismerve e ductusokat, lassan a kedélyváltozások, koncentrációs állapotok is leszűrhetők lettek: megrendítő közelség egy rég halott emberhez; azt látom, ta-

szó Fesztiválon, és most a soproni érdeklődőket is lenyűgözte.” Korábban a Vasvári Színi Egylet adta elő, 1997-ben.

³ Hajnóczy Péter: *A herceg*. Játssza: Harsányi Attila. Díslet és jelmez: Szántó Cecília Mária–Brzózka Marek. Fény és látvány: Sanyibá. Film: Papp Melinda. Asszisztens: Zsíros Linda. Rendezés: Balog József. *Ábrahám és Izák története 1980-ban. Ahogy Hajnóczy hátrahagyta. Hátrahagyott írás. A Színművész története. Ahogy. Hátrahagyva.* „...Valaki aztán megkérdezte tőle: „Miért lóg a nyakadban kereszt? Úgy véled, van Isten?” – válaszolta a férj, s intett a fizetőpincérnek.” MASZK Egyesület Szeged 2012. Bemutató: szeptember 18. este fél 8. Régi Zsinagóga. Készült az NKA támogatásával. Harsányi Attila a darabot azóta a Grand Caféban is előadta, Balog József átigazításában, 2015-ös szimpóziumunk zárásaként.

pintom, amit ő, hajdan). E tapasztalat egyik eleme maga a látványegyüttes, a füzetlapok kalligráfiája, vizualitása. A szenvedélyes, olykor agresszív írásképet grafikai jelek, türelmetlen, alakjukban ismétlődő, variálódó ábrák szakítják meg. Hajnóczy vonalaz, színez, szakaszokat, kockákat, geometrikus gólemeket rajzol a sorok közé, ezáltal beékeléseket, bemélyítéseket, pszichogramokat, gondolati térképeket hozva létre. Mindez a „barangolás és pásztázás” az eddig ismeretlen életműdarabok terében és idejében megkerülhetetlenné teszi bizonyos kérdések fölvetését: szerző és elbeszélő viszonya; fikció és biografikus fikció kérdéskörei; átmeneti és végleges formák egymás mellett élése.

Hajnóczy Péter opuszáról és prózapoétikájáról csak töredékes képünk lehet mindaddig, amíg az eddig nem azonosított szálakat nem tudjuk a felfejtendő nyelvi szöttes összefüggéseibe helyezni. Ugyanakkor tudjuk, észleljük, hogy sok szövegdarabka megoldatlan, feloldhatatlan marad, nem minden név, cím, utalás lesz végül filológiaiilag pontosítható. E tapogatózó, lassú nyomkeresés mégis igen termékeny állapotnak bizonyul a kutató számára: kapocs és visszanyúlás a szövegelőttés-stádiumokhoz; majd a keletkezésben lévő szöveg; a már megírt, de még javítatlan, végül a véglegesnek szánt textus, és annak további alkotói olvasatai. Különlegesen telített vizuális mezők létrejöttének lehetünk tanúi a hagyatéki lapokat vizsgálva.

Szakemberek segítségül hívása, felkeresése, megkérdezése után a hagyatékigazgató munka első lépéseként katalogizáltunk: a dobozoknak, majd a bennük talált dokumentumoknak is számkódokat adtunk, végül a dokumentumokat is oldalszámoztuk. A továbbiakban szkennelés és fényképezés által gépre vittük az anyagot. Az átírások munkája folyamatosan halad előre, elkészült a közös ímélfelületen létező ún. Hajnóczy *képes-ábécé*. Újrarendezések folynak a feldolgozási munka előrehaladtán, tartalmi katalógus, időrendi dokumentumtérkép, excel-táblázat készül.

A 2018-as esztendőben Ludmán Katalin tagtársunk (ELTE BTK magyar szak, Miskolci Egyetem, PhD) újrarögzítette, stabilizálta a hagyatéki anyagot, köszönet érte. Sokat várunk a közös munkától!

A Petőfi Irodalmi Múzeum jóvoltából a Hajnóczy-életmű mostanra digitalizálva is olvasható: *A Digitális Irodalmi Akadémia 2018. szeptember 17-i ülésén a DLA posztumusz tagjává választották Hajnóczy Pétert.*

Köszönet érte!

Hajnóczy Péter: PÉNTEK

– több részből egybefűzött, nem véglegesített hagyatéki szövegcsoporth;
gép-, ill. kéziratok –

2.

Naplóbejegyzés 197.. december 7-én

(gépelve, igen halványan látszik; fekete tollal és zöld filccel megkeretezve, hozzáragasztással; fenti cím lehúzva)⁴

Tegnap együtt voltam I.-vel, de az igazat megvallva, nem sok örömem telt benne egyikünknek sem. Délután találkoztunk, és néhány perc beszélgetés után I. megkérdezte, nem kísérném-e el egy darabig. Szemereg-ni kezdett az eső. Szívesen elkísérem, válaszoltam, és nemsokára együtt préselődtünk a zsúfolt villamoson: I.-ék Buda egy olyan részén laktak, ahol emlékezetem szerint még nem jártam.

Mikor megérkeztünk, I. kiment a konyhába teát főzni, közben föltett egy Mozart-lemezt. Én leültem a heverőre és cigarettáztam. Itt, ezen a heverőn valószínűleg hamarosan megtörténik az, amire egyáltalán nem vágytam, de amire kötelességszerűen mégis törekednem kell. Nem mint-ha I. csúnya lenne vagy testi hibás, de bennem soha nem keltett valami nagy hajlandóságot, hogy „közelebbi kapcsolatba” kerüljek vele. Míg főtt a tea, és hallgattam a zenét, lelkiismeretfurdalás fogott el, hogy mit mon-dok majd a feleségemnek, hol voltam, miért késtem el stb.; a legszíveseb-ben fogtam volna a kabátomat, és indultam volna haza...

Végre elkészült a tea. Szótlanul megittunk egy csészével a konyhában: ar-ra gondoltam, vajon I. is keserű kötelességének érzi, hogy lefeküdjön ve-lem, mivel más egyebet már nem tudunk egymással kezdeni? Az is megfor-dult a fejemben: hátha I. még „ártatlan”, és még nem volt férfivel? Ez nem volt valószínű, de természetesen nem volt lehetetlen: a gondolatra, hogy egy szűz leánnyal kell bajoskodnom, végigfutott a hátamon a hideg. Eszembe jutott, mint aki ettől az emléktől vár segítséget, az a bizonyos szeptemberi nap, amikor én veszítettem el a már régóta nehezen viselt ár-tatlanságomat, eszembe jutott a vörös hajú Mari, az első szerelmem...

Egy presszóban ismerkedtünk meg, ahol délután és este konyakozni és nézelődni szoktam: pontosabban a vörös hajú Mari volt az, aki szerét ej-tette valamiképp, hogy megismerkedjék velem. Ő huszonnyolc éves volt, én tizenhét. Egy félóra elteltével nem csináltunk egyebet, csak egymást

⁴ 1. lapját ld. illusztrációként

néztük kéz a kézben az asztalnál; majd Marinak el kellett valahová mennie – ennek őszintén megörültem, mint aki a találkozás élményét nyugodtan és egyedül akarja ízlelgetni –, s megbeszéltük, hogy másnap találkozunk, illetve Mari megadta a lakása címét, hogy délelőtt keressem fel. Mindez körülbelül délelőtt 10 óra körül történt, előttem volt hát egy csodálatos nap és egy teljes éjszaka, amikor újra és újra felidéztem találkozásunk legapróbb mozzanatát is, Mari arcát, a ruhája illatát, egyszóval mindent, ami csak akkor történt, és megpróbáltam elképzelni azt is, hogy mi történik majd másnap.

Mari nem volt egyedül, egy vékony, fekete hajú nővel műanyag katonákat festettek egy asztalnál. Az asztalra helyezett hatalmas, festékfoltos deszkalapon sorban feküdtek a műanyag katonák, előttük sorakoztak a festékes téglék, az ecsetek és a vászondarabok, amelyekbe Mariék az ecseteket törölték. Mari láthatólag feszélyezetten viselkedett, mint aki nem akar bensőségebb érzelmeket nyilvánítani a fekete hajú nő előtt, aki kifejezetten barátságtalanul, sőt ellenségesen méregetett. Néztem, hogy dolgoznak, és egyik cigarettát szívtam a másik után. Később megkérdeztem, hogy segíthetek-e valamit. Inkább menjek el a boltba valami ennivalóért, és hozzak két üveg bort is, válaszolta Mari.

Mikor visszajöttem a közértből, a sovány, fekete hajú nő ott állt az ajtóban, mint aki búcsúzik, és egész testében rázta a sírás. Mari komoly, szigorú arccal állt mellette, és valami olyasmit mondott a nőnek, hogy „ne rendezzen itt cirkuszt, mikor semmi joga nincs hozzá”. Inkább éreztem, mint tudtam, hogy a „cirkusz” valamiképp szoros összefüggésben van az én megjelenésemmel, és hirtelen olyan szemmel kezdtem méregetni a fekete hajú nőt, ahogy az engem: a vetélytárs szemével. Csakhogy – úgy tűnt – az én dolgom könnyebb, mert nyilvánvalóan én voltam a győztes, ő pedig a legyőzött. De arról, hogy pontosan miben is áll ez a győzelem, nem tudtam semmit, csak a lényegét sejtettem meg, hogy semmi okom a szánakozásra, hogy én – természetesen – fontosabb vagyok a vörös hajú Marinak, mint ez a vörösre sírt szemű, sovány vállú nő.

„Akkor én megyek” – mondta, és Marira nézett, hogy ő majd tartóztatja: nem, ne menjen, maradjon még... De Mari nem mondta, hogy maradjon. „Ahogy gondolod”, villant meg szürkés-kék szeme, „ha úgy látod jónak, hogy jeleneteket rendezz, akkor csak menj”.

A sovány nő becsapta maga után az ajtót, én diadalittasan hallgattam a lépcsőkön a távolodó cipőkopogást.

W 24/15

~~1977. december 7-én~~

Ma együtt voltam I-vel, de az igazat megvallva, nem sok öröme telt benne egyikünknek sem. Délután találkoztunk és néhány perc beszélgetés után I. megkérdezte, nem kisánnám-e el egy darabig. Szemregni kezdett az eső. Szívesen elkísérem, válaszoltam, és nemsokára együtt práselődünk a zsufolt villamoson; I-ék Buda egy olyan részén laktak, ahol emlékezetem szerint még nem jártam.

Mikor megérkeztünk, I. kiment a konyhába teát főzni, közben felvett egy Mozart-lemezt. En leültem a heverőre és cigarettáztam. Itt, ezen a heverőn, valószínűleg hamarosan megtörténik az, amire egyáltalán nem vágytam, de amire kötelességszerűen mégis törekednem kell. Nem mintha I. csunya lenne, vagy testi hibás, de bennem soha nem keltett valami nagy hajlandóságot, hogy "közlelbbi kapcsolatba" kerüljek vele. Mig főtt a tea és hallgattam a zenét, lelkiismeretfurdalás fogott el, hogy mit mondok majd a feleségemnek, hol voltam, miért késtem el, stb.; a legszívesebben fogtam volna a kabátomat és indultam volna haza...

Végre elkészült a tea. Szótlanul megittuk egy csészével a konyhában: arra gondoltam, vajon I. és keserű kötelességének érzi, hogy lefeküdjön velem, mivel más egyebet már nem tudunk egymással kezdeni? Az is megfordult a fejemben: hátha I. még "ártatlan" és még nem volt férfival? Ez nem volt valószínű, de természetesen nem volt lehetetlen; a gondolatra, hogy egy szűz lánnyal kell bajlódnom, végigfutott a hátamon a hideg. Eszembe jutott, mint aki ettől az emléktől vár segítséget, az a bizonyos szeptemberi nap, amikor én vesztetem el a már régóta nehezen viselt ártatlanságomat, eszembe jutott a vörös hajú Mari, az első szerelmem...

Egy presszóban ismerkedtünk meg, ahol délután és este konyakozni és nézelődni szoktam; pontosabban a vörös hajú Mari volt az, aki szerét ejtetette valariképp, hogy megismerkedjék velem. Ő huszonnyolc éves volt, én tizenhét. Egy félóra elteltével nem csináltunk

Péntek

– *kommentárok három (esetlegesen?) egybefűzött hagyatéki szövegforgáchoz* –

Mi történne, ha belátnánk, hogy a Hajnóczy-szövegek egyik poétikai karaktervonása és célja éppen az, hogy radikális kívülállásként határozzák meg az olvasót?! – idézem Faragó Kornélia tanulmányából.⁵ Hogy a szerző kizárja az olvasót a megértésből; hogy az olvasó olykor *felkészületlen kérdezőnek* érezze magát; hogy kénytelen legyen tudomásul venni kívülrekedtségét: azaz, hogy nem nyerhet bebocsáttatást a szövegvilágba. Az olvasó mint radikális kívülállás. Kívülre állítottság. Egyszersmind a hős kívül-levésének, külön-létének elbeszélése is. A tisztán kivehető viszonyok és viszonylatok hiánya; kétséget támasztó, *bizalomra nem méltó helyzetek* generálása. Válaszhiány. Kérdések a válaszok helyett. *Tudom. De: tudom-e?* A szöveg gyakran *kikérdezhetetlennek bizonyul* Hajnóczynál.

„...nem valószínű, de nem lehetetlen...” – hangzik fel nem egyszer a mondat a Hajnóczy-prózában. Így most vizsgált szövegdarabunkban is.

A Hajnóczy-műhely részéről 2010. október vége és 2011. június 9. közt készült részletes tartalmi katalógus, mely a 9 hagyatéki doboz anyagát veszi számba fontos jegyzetekkel kiegészítve, jelen szövegünket a következőképpen jegyzi:

Péntek. 2. doboz, 2. 04 (?) egy műanyag tokban Péntek címmel Hajnóczy elkezdte írni A szakács című szöveget, három lapnyi kézírás van meg belőle. A jegyzék azonban nem látszik észrevenni, hogy a jelzett szöveg a 3. oldal után radikálisan másra vált: egy újabb novellába kezd.

Álljon itt néhány rövid megjegyzés a hagyatéek első rendezői által közös nejlaboratóriumba zárt, s a jóval később munkához látó Hajnóczy-műhely által egyelőre nem bolygatott, csupán feltárt és digitalizált szöveghármasról!

A hagyatéek más helyén fellelt fejezet-előző, lehúzott mottókról korábban értekeztem már munkatársaimmal együtt.⁶ A kérdés most az lehet,

⁵ Faragó Kornélia 2009. *Dialogikus várakozások. A kérdés-probléma Hajnóczy Péter prózájában.* In: *Tudom. De: tudom-e? A párbeszéd kiterjesztése – az újraolvasás lehetőségei.* Hajnóczy-tanulmányok III. Szerk. Cserjés Katalin. Lectum Kiadó, Szeged. 11–19.

⁶ Cserjés Katalin: *Eltávolított mottók emlékei.* Bagi Anita: *A szakács mottóinak feldolgozásáról.* Rákosné Horváth Erzsébet: *A szakács mottói.* Dányi Ágnes: *A szakács mennyei útja.* Hoványi Márton: *A szakács, Daphnis és Khloé.* In: *Hajnóczy a könyvtárban. Vége/láthatatlan párbeszédben.* Hajnóczy-tanulmányok V. Szerk. Cserjés Katalin, Hoványi Márton, Nagy Tamás. Yes-Press 2001.Bt. 2016, 133–139.; 129–133.; 139–143.; 143–144.; 145–146.

hogyan az évtizedekkel ezelőtti rendező kéz e 3 oldalas gépiratot milyen megfontolásokról fogva kapcsolta együvé a rákövetkező két szövegrészzel.

A 2. szövegrész rokonságaira már utaltam. Újdonság lehet itt a Marival történő megismerkedés plasztikus leírása, benne a műanyag katonák festésének magyarázatot nem nyelő, a történésbe furcsán illeszkedni látzó bemutatása. Utálnék itt a (játék-/ólom-) katonák nem ritka előbukkozására az életműben.⁷

Végül egy hozzátétel, megjegyzés a 2. doboz további tartalomjegyzékéhez:

A 2.13. jelzetű dokumentumban, a füzet végén, fejjel lefelé a szerző elkezd írni a *Martinovics összeskérés* című tervet. Ez a hagyatéék legkülönbözőbb pontjain fejét felütő szövegszál, regényterv és szinopszis, e jegyzetek és kommentárok, kezdemények – egy következő publikáció előkészítő munkálataira várnak. A Széchenyi- és Kossuth-jegyzetekkel, hozzáfűzésekkel együtt mutatva ékesen Hajnóczy Péter makacs történelmi érdeklődését.

Hajnóczy Péter

⁷ „... a kékből kell kiindulni...” – *Hajnóczy a könyvtárban*. In: *Hajnóczy a könyvtárban*, 21–51.

KÚTI ISTVÁN

Bányászhimnusz

Hazánk bányászok által lakott településein ismert a bányászhimnusz szövege, de a szélesebb körben való megismerhetőségért ide idézem:

Szerencse fel! Szerencse le,
Ilyen a bányász élete.
Váratlan vész rohanja meg,
Mint bérctetőt a fergeteg.
Nem kincs után sóvárgok én,
Bányász kislányt óhajtok én.
Bányász kislányt óhajt szívem,
Ki szívében bányász legyen.

És hogyha majd a föld ölében
Végóránkat éljük,
Isten kezében életünk,
Ő megsegít, reméljük!
S te kisleány ne bánkódjál,
Bányásznak halni szép halál!
Egekbe szállani fel, fel!
Szerencse fel! Szerencse fel!
Szerencse fel!

Az első írott nyoma az 1853-as selmeci emlékkönyvben található, de bányászhimnuszként csak 1880-ban említik. Kunoss Endre versszövegeinek felhasználásával, ebben a formában először 1905-ben található. A bányásztelepülések templomaiban, bányásznak alkalmával (általában Borbála-napon, december 4-én, de voltak vidékek, ahol más időpontban tartották) a hívek, esetleg a bányász dalkörrel együtt énekelték. A bányász fúvószenekaroknak is állandó műsorszáma volt.

Magyarországon egyeseknek problémát jelentett az ún. profán (világi) bányászhimnusz éneklése az egyházi szertartásokon, mondván, nem illik a templomba. Néhai metallográfiai professzorom (Verő József akadémi-

kus) elbeszéléséből tudom – aki az Országos Magyar Bányászati és Kohászati Egyesület (OMBKE) elnökségi tagja is volt –, hogy külön napi-rendként foglalkoztak a témával. Megkeresés alapján tárgyalta az elnökség, hogy új bányászhimnuszt szükséges íratni, mert a „bányász kislányt óhajtok én...” szöveg „gerjedelmeket” ébreszt a hallgatókban és az éneklőkben. Ekkor ő szót kért és elmondta, hogy életében nagyon sokszor énekelte a bányászhimnuszt – templomban és templomon kívül, de még soha semmiféle gerjedelmet nem érzett. Hozzászólása alapján elvetették az új bányászhimnuszt készíttetését.

Itt említtem meg, hogy a kohásznótából lett kohászhimnuszból is hiányzik a himnuszokra jellemző emelkedettség, amikor azt énekeljük, hogy „rityeg-rottyog a kohó...”.

1945 után már nem a bányász kislánnyal lett a baj, hanem az Isten nevével. A rendszernek a bányászok munkájára szüksége volt, ezért senki nem akart velük ujjat húzni, elegendőnek találták, hogy az „Isten” helyére „a sors” került. A szótagszám megegyezett, így a kottán sem kellett változtatni. Azért, hogy ne a bányászok védőszentjének ünnepén legyen a bányásznapi, törvénybe foglalták a szeptember első vasárnapi időpontot (az 1919-ben eldőrdült tatabányai csendőrsortűzhöz és annak áldozataihoz kapcsolták). Hűségpénz fizetése, egész napos színvonalas kultúrműsor, népművészeti és kirakodóvásár (ahol az országos hiánycikkeket is be lehetett szerezni) tette vonzóvá és emlékeztetővé a bányásznapot. A templomokban természetesen ekkor a módosított változatban énekeltek a bányászhimnuszt.

Érdemes párhuzamot vonni Kölcsey Ferenc *Himnusz*a és a bányászhimnusz sorsa között. Nemzeti imádságunk helyett Rákosi Mátyás is újat akart íratni, de Kodály Zoltán és Illyés Gyula diplomatikusan elhárította a megbízást.

A bányászhimnusz egyházi változatát először 1999-ben hallottuk Valiskó Ferenc barátommal – akivel együtt képviseltük a Salgótarjáni Erdély-Kört – az óradnai templom 175. évfordulójára rendezett búcsún. A későbbiek folyamán kerültem kapcsolatba Máriás Józseffal, aki Nagybányáról települt át Nyíregyházára. Kapcsolatunk révén megküldte az EMKE füzetek 15–16. számát, amely *Felsőbányai kalauz* címen jelent meg 1998-ban. A füzetet ő szerkesztette és ebben megtalálható a bányászhimnusz világi és egyházi változatának kottája és szövege, valamint a keletkezés-története.

Czumbel Lajos felsőbányai plébánosként 1938-ban alkotta meg a bányászhimnusz egyházi változatát. Ő maga így emlékezik a mű születésé-

nek körülményeire: „Egy este a plébános és a káplán (Gyulai Ödön) rádióon közvetítést hallgattak egy Pécs vidéki magyar bányából. A közvetítés folyamán bementek a templomba is, ahol a bányászok énekkara egy Kyrie-t énekelt a profán bányászhimnusz mintájára. Az ének megkapott bennünket. Elhatároztuk, hogy ezt a Kyrie-t mi is be fogjuk vezetni.”

Nem azt vezették be, amit a rádióon hallottak, hanem Czumbel Lajos plébános írt egy új, vallásos bányászhimnuszt, amely utal a bányászsors küzdelmes, megpróbáltatásokkal teli voltára és a bányászok vallásos érzületére, lelkiületére. A káplán visszaemlékezése szerint a templomban először 1938-ban Nagyboldogasszony ünnepén énekelték. Ő vezette a kórust. Kimondhatatlan volt a hatása.

A bányászhimnusszal csodálatos örökség maradt Felsőbánya bányászaira, és minden lakosára.

Íme, az egyházi szöveg:

Sötét tárna az életünk,
Te vezess benne Istenünk.
A Te védő, áldó kezed
Minden veszélyen átvezet.
Refrén: Vedd le rólunk a szenvedést!
Adj békét, örök pihenést.
Te hozzád szállunk mi fel, fel,
Szerencse fel! Szerencse fel!
Szerencse fel!

Szívünk legyen a mécsesünk,
Vele csak Téged keresünk,
S ha eljön majd a végóránk,
A tárna végén várjál ránk.
Refrén: Vedd le...

A szöveg és a kotta birtokában a salgótarjáni Bányász-Kohász Dalkör megtanulta a művet, és énekeltük már az óradnai templomban, itthon is ünnepélyes alkalmakkor.

Az első óradnai szereplésünk majdnem kudarcba fulladt. A plébános úr nem ismerve a dalkörünket, elénekeltette velünk a templomi műsort. Valószínű, ismerhette a profán szöveget, mert először tiltakozott a bányászhimnusz éneklése ellen. Megnyugtattuk, hogy az egyházi szöveget ismerjük, és azt fogjuk énekelni.

A templomban azonban a karnagyunk súgta: „Szerencse fel!” Beintett és elkezdtek énekelni, a hívek viszont mélyen hallgattak, a plébános úr pedig az oltárnál idegesen pislogott. Karnagyunk leintette az éneklést, majd újrakezdtük: „Sötét tárna az életünk”, és akkor már zengett az egész templom.

Ez lett tehát a bányászhimnusz legújabb változata:

Szerencse fel! Szerencse le!
Ilyen a bányász élete.
Sötét tárna az életünk,
Te vezess benne Istenünk....

Felhasznált irodalom:

- Daloskönyv*. 2005. Dunaújvárosi Főiskola, Dunaújváros. 24–25.
Zsámboki László 1995. Szerencse föl! Szerencse le! In: *Kobászat*. Október. 421–423.
Hitter Ferenc 1998. *Egy plébános, akit nem lehet elfelejteni. Felsőbányai kalauz*. EMKE Füzetek. A Misztótfalusi Kis Miklós Közművelődési Egyesület kiadása, Nagybánya. 15–16: 41–44.

Gáspár Aladár: Rohanók

ÁDÁM TAMÁS

A hiány és a szépség költészete

Pohánka Erika: *Csendek partján*

Valami ilyesmit írtam Pohánka Erika *Rezdülések* című első kötetének az előszavában: *Olyan kötetet tart kezében az olvasó, amely igen nehezen született meg. Nem a minőség miatt váratott magára a megjelenés, így alakultak a körülmények. A nehezégek sem számítanak, majd jön a következő.* Mármint könyv. Most megjött, mindössze negyedszázadot kellett rá várunk. Kései indulás és hosszú hallgatás. Vajon mit csinált a költő a hosszú évtizedek alatt? Nem írt? Gyaníthatóan magában hordozta a verseket, érlelte. Ezt a végeredményt látva gondolom.

A nagy kérdés mindig az, a költő túl tudja-e szárnyalni az előző kötet színvonalát vagy legalább megtartani azt. Nem könnyű mutató: úgy kellene fejlődni, hogy közben az egyéni, senkivel össze nem téveszthető hang megmaradjon. A *Csendek partján* valahol folytatása a *Rezdülések*nek, csak éppen érettebb, átgondoltabb munka. Nincsenek benne kanyarok. Egyenletes, tiszta beszéd.

De mielőtt jobban belemélyednénk, a külsőségekről is szót kell ejtenünk. Jó kézbe venni a keményborítójú, karcsú könyvet. A ködös, vagyis kissé szomorkás víz, az árnyék, a fekete part kifejező. Élőlény nem látható, ez tényleg a csendek partja, de ne legyen kétségünk afelől sem, hogy belül is csend van, nyugalom. Meg hiány, meg szépség. Erre erősít rá a hátsó borító; Erika néz ránk világosabb, bár nem túl éles kontúrú tájból. És egy idézet *Az idő cellájában* című versből. A belíveket szürke fotók tördelik. A szerző és Pohánka Xénia rögzített pillanatai tökéletesen illeszkednek a versek hangulatához. Először azon töprengtem, miért nem színesek ezek az alkotások. Ám be kell látni, sokkal jobb így, szürkén. Nem török meg a hangulatot, harsányságnak itt nincs helye.

Minden kötetnél roppant fontosnak tartom, melyik verssel indul a könyv. Tapasztalatból tudom, nem könnyű ezt megtalálni. A kiindulási pontot. Hogy mire számíthatunk. Meglehet, már itt megállít bennünket

az olvasásban, és rosszkedvűen félretesszük a kötetet. Most erről szó sincs, remek a *Csendben hazafelé* című vers. Ilyen sorokkal: *Kezünk / ölelkezett / csupán, / s vártuk / a folytatást, / mikor a csend / ránk virágozik / ünneplő / ruháját / terítve ránk.* A virág amúgy egyik kedvenc szava Erikának. Az *Örömnkben* és az *Elmondhatatlamban* is találkozunk hasonlókkal, később fel-felbukkan egy-egy szókép: *Virágzó jázmin-eső / virágpör.* Eddig azt hittem, a pipacsról már mindent megírtak, jelzős szerkezeteknek se szeri, se száma. Tudjuk, létezik piros pipacs, lángoló pipacs, hajlongó pipacs, vérző pipacs stb. Költőnk ellenben azt mondja: *parázsos pipacs.* Tehát a virág szimbólum. Egyszerű, találó. A költő tiszta képekben, metaforákban amúgy is erős. A *Rád simulva* című versből három sort emelnék ki, nincs mit hozzáfűzni, annyira kifejező: *Mint barack a magját, / védem húsimban / pihenésed.* Vagy a *Valami tegnap hull a mába* utolsó három sora: *s mint farkas / lesben áll / a magány.* A magánnyal is gyakran találkozunk: *csipkék a magány.* A *Szerte-törve* című vers így kezdődik: *Míg magányom épült veled.*

Az *Áruház* és a *Beléd öltözöm* című műveket kettősség jellemzi. Mindkettő nehézkesen indul, veszélyes képekkel, hogy úgy mondjam: neccesen. Mert az *Áruház* a világ indulósora elég sablonosnak tűnik, a folytatás viszont megmenti, átlendíti a verset, ilyenekkel: *Zátonyra futott örömnk.* Ugyanez vonatkozik a *Beléd öltözömre.* Nem túl eredeti: *ha szakatol a múlt, szétnövöm az időt.* Aztán a második versszak zárása, mintegy ellenpólusként, kiváló: *csak görcsök maradtak / feszülve hontalan.*

Az idő is sokat foglalkoztatja a költőt, még verscím is született: *Az idő cellájában.* Én meg csak töprengek, mi is az az idő? Van egyáltalán idő, vagy csak elmúlás létezik? De ne filozofálgassunk, fogadjuk el Erika szép sorait, márpedig van idő! Mindig megrémülök, ha ezt a hatalmas „valamit” meg kell fogni, eredetien írni róla. Hiszen annyian próbálkoztak már ezzel, sikerrel, sikertelenül. Pohánka Erika megérezte: ebbe belemászni túl mélyen roppant veszélyes, közelbe hozta az idő fogalmát, egyszerűen megoldotta a feladványt: *Aztán rábízta a szélre, / nyárból a télbe / engedél, / téli álmra ítélte.*

A *Foltozod mégis* című költemény igen erős. Az ember rácsodálkozik, elmerül a folyamban, egyszer csak rátör a felismerés: hiszen a költő számtalan névelőt hanyagul elhagy, vét a szabályok ellen. Bizonyára tudatosan. Rendben van ez? Ezek szerint igen, mert nem dől össze a vers, nem szakad le az ég.

Az őszi, a téli, a tájleíró líra mindig is kedvence volt a szerzőnek. Ehhez igazán ért. Így kezdődik az *Úttalan őszen:* *Levél-konfettit / vedlenek a fák / szél a tetőn pózol / avar lesz a nyár.* Ez a hang fut tovább jó néhány versen

(*Hulló levél-rajok, Réseken, Bús rögök, Fehér hó, Behavaz a múlt, Tavasz lesz újra* stb.). Azt mondja Pohánka Erika már a címben is, hogy színtelen az ősz, és ez bizonyára így is van, mert a táj pontosan olyan, amilyennek a költő látja. Hiába pompázik olykor az ősz, kihívóan előre tolja színeit: a vöröset, a sárgát, a bronzot, ettől még láthatjuk máshogy is. Hangulat és látás-mód kérdése.

Jómagam a haikut nem kedvelem, de ez magánügy. Nem Japán-eredete miatt. A haiku rendkívül szigorú, alakilag kötött verselés, melyet ebben a formájában egyetlen más nyelvre sem lehet tökéletesen átültetni vagy új-rakólteni. Nagyon erős zeneiség jellemzi, részben a szimmetrikus forma ritmusa, részben a magán- és mássalhangzók hangulati értéke miatt, amelyekre a vers rövidsége miatt a befogadó is nagyobb figyelmet fordít. A haiku 17 szótagból épül fel, ezért nevezik tizenheteknek. A hagyományos régi japán haiku egy sorba íródik, ellenben a modern haiku három sorból áll. Ezt alkalmazza Erika is. Pontosán felépíti a verseket, nem vét a szótagszám szigora ellen. A haikukban is megtaláljuk az összehasonlíthatatlan hangot: *Hűvös ujjakkal / csigabáráz bontogat / őszi mozdulat.* Vagy: – *Mint tűzvirág, / nyílt parázsos alkonyat. / Lett esti imád.* És talán a legjobb: – *Idő dallamát / lezongorázhatod te, / de más járja táncát.*

Ugyanúgy, mint az előzőben, a költő ebben a kötetben is emléket állít nagymamájának. Látjuk magunk előtt, ahogy gyúrja a földet, ahogy fekete fejkendőjét köti. Erős érzelmi kötődés lehetett közöttük.

Az is ritka, hogy a kötetzáró vers adja a könyv címét, *Csendek partján*. Egyáltalán nincs ezzel baj, csak kissé szokatlan. Szép vers, tagadhatatlan. *Benn / tornyosan álltak / a falak, / rég-rajt ajtók / nyílnak, / csendeket vonszol / a tegnap / s a csendek partján / ma almavirág / szirma hull.*

Az Utószóban dr. Kujbus Sándorné, Erika középiskolai osztályfőnöke, magyartanárnője ekképpen fogalmaz. *Pohánka Erika válogatott verseit végigolvassva azszal a meggyőződéssel tesszük le a könyvet, hogy most személyes találkozásunk volt magával a szépséggel, a nagyon őszinte emberi érzelmekkel, gondolatokkal, hangulatokkal, s egy különös képi világra épülő sajátos költői nyelvvél. Ismét igazolódtott, hogy verselő asszonyok nélkül sokkal szegényebb, színtelenebb, szürkébb lenne a világ.*

Ez így igaz! A szépség költészetével találkoztunk, és a hiánnyal. Megértjük azt, hogy: *Valami nincs sehol,* ahogy Váci Mihály írta. Mégis teljes életet él a költő, teljeset a versek. Így kerek. A sűrű szövetű, feszes költemények az érzelmek, a képek által könnyeddé válnak.

Nagyon remélem, nem kell várnunk újabb negyedszázadot Pohánka Erika új kötetére.

(*Holnap Magazin Kiadó, Budapest, 2019*)

CSONGRÁDY BÉLA

Az élet örökös ismeretszerzés Sokszínű tudomány Nógrádban

„Az emberiség olyan, mint egy gyerek, aki felnövekedvén dőbbsen rá arra, hogy a világ jóval több, mint az ő kis szobája vagy a játszótere: hogy a világ hatalmas, ezernyi dolog vár benne felfedezésre, és számtalan olyan gondolatot ébreszt, amelyek eltérnek attól, amelyek kezdetben megfordultak a fejében... Mi is mind egy barlang mélyén élünk, a tudatlanság, az előítéletek láncaihoz kötözve, s gyenge érzékeink csupán árnyakat mutatnak nekünk. Ha megpróbálunk távolabbra látni, az csak összezavar bennünket: nem vagyunk hozzászokva. De megpróbálko-

zunk vele. Ez a tudomány.”

Bár e citátum egy kortárstól, az alig több mint hatvanéves Carlo Rovelli olasz elméleti fizikustól származik, azonban a benne megfogalmazottak gyakorlatilag egyidősek az emberrel magával, és kimondva vagy kimondatlanul érvényesültek minden korszakban a tudomány ókori kezdeteitől, a felfedezések korán, a felvilágosodáson, az első és második ipari forradalmon át a napjainkban is aktív űrkutatásig, vagy éppen az információs robbanásig, s akkor még nem is esett szó a humán tudományok terén megvalósuló ugyancsak felmérhetetlen jelentőségű változásokról. E folyamatba számos magyar tudós elme is beírta a nevét: elég csak a Nobel-díjasokra gondolni.

Szűkebb hazánkban, Nógrád megyében is mindig munkálkodtak különböző szakterületeket sikeresen képviselő, gazdagító kutatók, de olyan tudós zsenik, mint az irodalom területén Madách Imre vagy Mikszáth Kálmán, nem születtek a palóc tájon. A tudomány aktivitása és eredményessége korunkban is mindenekelőtt személyfüggő, de nem kis mértékben determinálja az ilyen vénájú embereket tömörítő, munkájukhoz feltételeket biztosító intézményhálózat is. S az utóbbi területen bizony ez a térség – a régió másik két megyéjéhez, Borsod-Abaúj-Zemplénhez és

Heveshez hasonlítva is – hátrányos helyzetűnek tekinthető. Elsősorban azért, mert nem vagy alig működik felsőfokú oktatás, amely mindenütt a bázisát képezi az elsősorban a Magyar Tudományos Akadémia égisze alatt jegyzett tudományos közéletnek. Az akadémia öt egyetemi városhoz – Debrecenhez, Miskolchoz, Pécshez, Szegedhez és Veszprémhez – kötődő területi bizottságainak működése nem előzmény nélküli, már a rendszerváltás előtt is létezett. Az alapját jelenleg az 1994. évi XL. számú törvény képezi, noha az elmúlt évek során bizonyos módosítások e téren is bekövetkeztek.

Mindenesetre az 1979 óta létező Miskolc-központú akadémiai bizottságnak Hevesben és Nógrádban is vannak szervei, szervezetei, tagjai. A MAB egyik alelnöke a Salgótarjánban élő, a *Palócföldet* e városban szerkesztő, de a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának Magyar Nyelv- és Irodalomtudományi Intézetének adjunktusaként dolgozó Gréczi-Zsoldos Enikő PhD, aki a körülmények, lehetőségek figyelembevételével igyekszik minél jobban bevonni az előnytelen adottságú megyét is a közös munkába. Ennek egyik konkrét megnyilvánulása volt 2018-ban a MAB-nak a nógrádi megyeszékhelyre kihelyezett ülése és a közelmúltban, 2019 novemberében ugyancsak itt – a Magyar Nemzeti Levéltár Nógrád Megyei Levéltárában – tartott összejövetele a tudomány ünnepe alkalmából. A résztvevők akkor kapták kézhez a Gréczi-Zsoldos Enikő szerkesztette *Sokszínű tudomány Nógrádban* című kötetet, amely a Roósz András akadémikus elnökletével tevékenykedő MAB kiadásában, „A Tudomány Támogatásáért Észak-Magyarországon Alapítvány” támogatásával látott napvilágot.

A kötet – mint a címe is mutatja – egymástól merőben eltérő témájú és tartalmú tanulmányt tartalmaz. Mind a tizenkét közlemény más szerző nevéhez fűződik és Nagy Csilla PhD irodalomtörténész, kritikus (aki bár szintén a megye szülötte, egy ideje már a kassai Pavol Jozef Šafarik Egyetem Történelem Tanszékének vendégoktatója, valamint a pozsonyi *Irodalmi Szemle* szerkesztője), továbbá Kazareczky Noémi, az ELTE doktorjelöltje, levéltáros, a Magyar Nemzeti Levéltár SZKI Iratkezelési-felügyeleti Osztályának munkatársa kivételével valamennyien Nógrádban működő intézményhez – múzeumhoz, levéltárhoz, középiskolához, folyóirathoz – kötődnek munkahelyüket illetően. Az első dolgozatot dr. Limbacher Gábor néprajzkutató, a szécsényi Kubinyi Ferenc Múzeum igazgatója írta *A hagyományos települések határa, szakszerűsége és határtalansága* címmel. A szerző jó néhány helysín – főként nógrádi (például Ecseg, Herencsény, Hollókő, Karancseszki, Kishartyán, Nagylóc, Piliny, Rimóc, Szan-

da, Varsány, a határon túli Ipolybalog), borsodi és hevesi falu, valamint Balassagyarmat és Szécsény városok – jellegzetességeinek leírásával, színes fotókkal bizonyítja, hogy „régiónkban egy-egy helyi közösség mikrokozmoszként, szinte az univerzum lokális teljességeként élte meg településének világát. Községe, lakóportája és lakása helyhez kötődő életmódjában is kozmikus tágasságot, a transzcendenst is magába foglaló határtalanságot nyújtott számára.”

Vasvári Zoltán etnográfus, művelődéstörténész, a balassagyarmati Pálóc Múzeum munkatársa Carl Larsson (1853–1919) – halálának századik évfordulója emlékére – gyermekábrázolásairól érkezett. A jeles svéd plein-air festőművész képsorozatokban örökítette meg hét gyermeke mindennapi életét, játékait. A szerző végkövetkeztetése szerint a műalkotások „mintegy vizuális illusztrációs jegyzékei” Friedrich Fröbel (1782–1852) német filozófus, illetve az angol teoretikus, Herbert Spencer (1820–1903) pedagógiai szemléletéről, a nevelésről alkotott elképzeléseinek.

Galcsik Zsolt, a megyei levéltár tudományos munkatársa egy sokakat érdeklő témát dolgozott fel a *Ferences kolostorok Nógrád (vár)megyében* című, *A ferences rend szerepe a térség történelmében* alcímű írásában. Az általános és magyar rendtörténet rövid felvázolása után a füleki, a mátraverebély-szentkúti – mint búcsújáró nemzeti kegyhely – a salgótarjáni és a szécsényi ferences templom kolostor múltját, mai helyzetét mutatja be, de szól a női közösségekről, valamint a kulturális, művészeti értékekről is.

Fényes-Bók Szilvia PhD kutatótanár, iskolaigazgató a digitális szövegértést – amely napjaink aktuális „slágertémája”, kihívása az oktatásnak – vizsgálta az általa irányított balassagyarmati Balassi Bálint Gimnáziumban. A középiskola elsőként csatlakozott az országos Arany János Tehetséggondozó Programhoz, ezzel is segítve a különböző talentumokkal rendelkező, de hátrányos helyzetű diákok – belőlül sajnos sok van e térségben – továbbtanulását.

Kovács Krisztián doktorjelölt a megyei közgyűjtemény segédlevéltárosaként a szécsényi járás területének történeti földrajzát elemezte a 150 éves török uralom különböző időszakaira vonatkoztatva. A szerző végkövetkeztetése szerint „a szécsényi járás – melyet a 18. század legelejétől a források is már így jeleznek – egy teljes és több részleges pusztulást túlélve az 1690-es évekre ismét kezdett benépesülni, településeinek felvirágzására azonban a 18. század eleji szabadságküzdelmek okozta újabb kihívások miatt még várni kellett.”

Hír János PhD, a Pásztói Múzeum igazgatója egy meglehetősen egyedi, ha úgy tetszik speciális kérdéskört dolgozott fel *A Muscardinus (Gliridae, Rodentia, Mammalia) genus evolúciójának dokumentációja a Pannon-medence középso miocénjében* címmel. A geológus szakember egy negyedszázada folytatott kutatási programjának néhány részletéről számol be: arról, hogy a 15–11 millió évvel ezelőtti korszak üledékeinek vizsgálatából, a kisgerinces ősmaradványok – így a mogyorós pelék – kövületeiből milyen következtetések vonhatók le.

A gazdagon illusztrált természettudományi tanulmányt egy újabb társadalomtudományi témájú írás követi, jelesül Gréczi-Zsoldos Enikő *Egy XVII. századi határvíza névtörténeti – nyelvtörténeti – történeti szociolingvisztikai vizsgálata* címmel. A megjelölt időszakban Nógrád, Zólyom és Hont vármegye „villogott” Plesócz, Szenográd és Lest föld- és erdőterületeiért, amelyek egybeérték a megyék határain. A municiót a nyelvész számára nem kis mértékben a levéltári iratanyag adta, amelyet névtanilag, nyelvtörténetileg elemzett s mint kiderült: eljutott a palóc nyelvjárás forrásaiig is.

Gusztiné Toronyi Judit PhD történész, a megyei levéltár igazgatója *A salgótarjáni társadalmi elit a századelőn (1914–1917)* címmel elemezte a várossá válás előtti, de az ipar révén már jelentős fejlődésnek indult település lakóinak választási jogosultságát, vagyoni, adózási képességét, iskolázottsági szintjét.

Nagy Csilla PhD a *Természettudomány és kortárs magyar irodalom* című, *A biopoétika és a hibriditás nyelvi és poétikai vonatkozásai Németh Zoltán költészetében* alcímű írása több tudományterület együttes alkalmazására törekedett, bizonyos elméletek gyakorlati megjelenését példázza.

Dr. Lengyel Ágnes néprajzkutató, a Palóc Múzeum igazgatója e helyütt is kedvenc témájával, a palóckutatással foglalkozik, konkrétan a táplálkozás archaikus jellemzőit mutatja be.

Szepessyné Judik Dorottya, a Selye János Egyetem Tanárképző Karának PhD-hallgatója, a megyei levéltár főlevéltárosa *Hallássérültek a történelemben – A kirekesztéstől az elfogadásig, avagy a többségi társadalom viszonya a siketekhez az újkor végéig* címmel tekintette át e speciális igényű társadalmi réteg helyzetének alakulását.

A publikációk sora Kazareczky Noémi Zubovits Fedor (1846–1920) huszárkapitányról mint sajátos mecénásról és műgyűjtőről írott értekezésével fejeződik be.

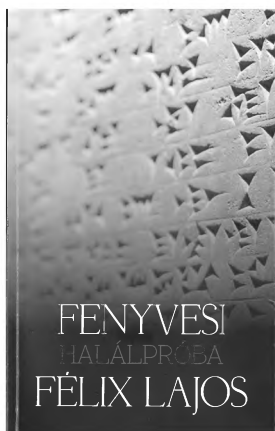
A kiadvány forrásértékét növeli, hogy mindegyik dolgozat rövidebb-hosszabb irodalomjegyzékkel fejeződik be, s ez nemcsak a leírtak hitelességet erősíti, de további búvárkodásra is alkalmat teremt az érdeklődő ol-

vasók számára. E recenzióban, de mindenekelőtt a tudatosan igencsak változatos témájú, tartalmú opusokban leírtak remélhetően bizonyítják, hogy manapság ugyancsak élnek, dolgoznak Nógrád megyében is olyan személyiségek, akik magas színvonalon művelnek egy-egy tudományágat, és kutatási eredményeikkel, gondolataikkal nemcsak saját munkásságukat, szakmai karrierjüket, hanem a megye – és egy-egy esetben talán az egyetemes magyar – szellemi élet egészét gazdagítják.

(Magyar Tudományos Akadémia
Miskolci Területi Bizottsága, Salgótarján, 2019)

PETRŐCZI ÉVA

„...Isten írnoka”
Fenyvesi Félix Lajos: *Halálpróba*
Versék 2017–2018

Az 1946-ban Hódmezővásárhelyen született, tehát mostanra már 74 évet számláló Fenyvesi Félix Lajos költőt, prózaíró és publicistát érdemeihez képest nem halmozták el túl sok díjjal. Két nevezetesebb elismerése a Táncsics Mihály-díj és a Protestáns Újságírók Szövetségének Rát Mátyás Életműdíja. Annak ellenére igaz ez, hogy az eddig 18 könyvet publikált szerző nagyon sok és maradandó értékkel gazdagította a magyar kultúrát. Közülük érdemes kiemelni az *Ezerkilencszázötvenbat* című, 1989-es verseskötetét, s e műve későbbi „ikerpárját”, az *Arvok örökidőben*-t, amely 2016-ban jelent meg, s a szerző 1956-hoz

kötődő riportjainak összeállítása. Könyvei sorában ugyancsak különösen jelentős és maradandó két vers-esszé gyűjtemény is, a 2013-ban napvilágot látott *Hódolat Weöres Sándornak*, s a reformáció „ősatyja” előtt fejet hajtó *Októberi zsoltár – Luther 500*, amely természetesen 2017-ben, a reformáció ötszázadik születésnapja alkalmából jelent meg.

Mindezek a motívumok, szereplők és témák visszatérnek jelentős összegző verseskötete, a *Halálpróba* lapjain is. Ezt a könyvet magamban *Életpróbának* neveztem el, hiszen a külsejében, viselkedésében legjobban egy huszonegyedik századi prófétára hasonlító szerző, sok-sok vers-rekviem írójaként is az élet embere. Erről megbizonyosodhattak mindazok, akik az *Evangélikus Élet* hasábjain megjelent, *Jegyzetlapok* című rovatának hűséges olvasói voltak hosszú éveken át, a Londonban élő *Pátkai Róbert* evangélikus püspöktől a hozzá méltán ragaszkodó vásárhelyi irodalombarátokig.

Mostani kötetéből nem 1979 őszének – boldogult elsőkötetes korunknak és akkori, közös írószövetségi premierünk – emlékéből fakadó elfogultsággal válogatok, hanem vállalásaink, csöndes ars poeticánk mélységes rokonsága alapján. Hiszen – ahogyan *Hetven* című versében oly pontosan jellemzi önmagát – mindketten vállaljuk azt, hogy a folyvást változó világban állandó jelzőnk ez legyen: „Isten írnoka.” A kötet egyik legnagyobb hitet és hűséget sugárzó verse, a *Szemben a halállal – Batthyány Lajos kivégzése*, amely méltán kaphatna helyet az 1848–49-es szabadságharcra emlékező ünnepségeken.

„Fenséges, bátor, szép mozdulat
a halállal szemben.

Néma kiáltás a messzi Isten felé,
fél térden a hűs hajnali kövön
jobb kezével nyugtatva szívét.

.....

Egy pillanat. S vége. Mielőtt elzuhant
volna, szerettei arcát látta még,
végleg elveszítve
szülőföldet, elsodort társakat, hazát –
fázó mécszláng idézi március idusát.

Mielőtt a költő néhány további, felejthetetlen vers-rekviemjéből idéznék, álljon itt – e könyvismertető sorokat éppen a Házasság Hetén rovatgatva – egy részlet jelenkori líránk egyik legszebb, szemérmesen szenvedélyes házastársi szerelmes verséből, a *Tízzenhat sor az elmondhatatlanról* címűből, amelynek címettese Ágnes, az egyszerre próféta- és gyermeklelkű poéta életének keretet és biztonságot adó feleség:

„Elég egy néma mozdulat, ujjam érinti
hátad, és a csönd meg a láng egymásnak felel,
és azok is, akik értünk öleltek,
betemette őket évszázadok pora.

Csak egyszer mondhatnám: ha nem vagy itt,
félek, észrevétlen ellop a halál,
nem lesz időm megköszönni áldozatod;
siess, öleljük egymást, amíg lehet.”

Ugyanebbe a csokorba tartozik az *Egy kopott fénykép*, egy régi-régi erdei kirándulás színét vesztetten is örök lenyomata, amelyben a költő, hitvese és kisleánya Szent Családként jelenik meg, s az őket megörökítő fotográfia készítője nem akárki, hanem „*A közelben Isten lenne a szívtelen fényképész, / hogy megörökítse a teremtés kori szépséget.*”

A kötet anyagából valósággal kiragyog a *Testvérsírató*, amelyet a költő lelkes bátyja halálára írt. Lászlót azért verték halálra 1968-ban, a „puha diktatúra” idején Kádár pribékjei, mert közös bibliatanulmányozásra, beszélgetésre, éneklésre gyűjtötte maga köré gyülekezete *fiataljait*. A 10 tételes vers-rekviem záró részét idézem föl most, amelyben a költő a „bibliás vagabund” walesi poéta, Dylan Thomas szelídebb magyar testvéreként kinyilatkoztatja a maga *És nem vesz rajtuk erőt a halál* hitvallását, ezúttal csak testvéreire vonatkoztatva:

„Nekem nem haltál meg.

Létezel. Látlak a sűrű feketeségben,
ebben a korom éjben
én virrasztok egyedül a földön.

Ott vagy, hol fölragyognak bibliás szavak.
Zeng hóillatú zsoldáros ének.
Tüskebokorban egy madár verdes.
Mint aki keresztúton tétoz, az,
védtelenül, egyedül várakozva,
valaki leveszi kék köpenyét és ráborítja.”

A költő édesanyjának szavakból oltárt emelő *Élők és holtak* méltó párja az imént idézett versnek. Az abban elmondott szenvedéstörténet folytatása ez a vásárhelyi *Stabat Mater*, hozzá mérhető műfaji rokona Juhász Ferenc gazdagon gördülő, hatalmas kompozíciójának, az *Anyám*-nak:

„Virrasztottalak. Etettelek. Itattalak.
Hiába: holtta vert ifjú pap-fiad
halálhírére hajad ezüst lett,
kis oltárt emeltél a szekrény belsejében,
odarakva kenyér és bor, dió és méz;
éjszaka az ajtóból a kulcsot kivetted,
hátha hazatér, akit örökké vártál!
Mama, fájdalmak anyja, ne hagyj magamra;
te szorongó és félelemben élő.
Itt vagy szívembe falazva,
óvó angyal: Berta Julianna.”

S bár a költő infarktus-roncsolta szívébe sokan vannak befalazva e kötet lapjain, a „holtig hazá”-tól, Hódmezővásárhelytől Bessenyei Ferencig vagy Weöres Sándorig, Ovidiusig és Giuseppe Tomasi di Lampedusáig és Kányádi Sándorig, vagy az ugyancsak íves-szép verssel búcsúztatott Nagy Lászlóig, legyen a zárzó ezé a páratlan szépségű anya-síratóé, amely egy fordított Pieta-helyzetet hoz elénk: mert soraiban a fiú dajkálja halott szülőjét!

Végezetül egy gondolat: irodalomértékelésünk sokszor hamis kánonok fogságában vergődik, amelyek eltakarják előlünk a nagybetűs Költészet Fenyvesi Félix Lajoshoz hasonlóan szerény, gőgöt nem ismerő szolgáit. Tartozunk nekik azzal, hogy műveiket elolvassuk és méltón értékeljük, nem a *poeta minor* és *poeta major* kategóriákon csüngve. Kicsi és nagy költő értelmezésem szerint nincs: csak költő és nem-költő. Sokszor díjak és közszereplések sokaságával felékesítve.

(*Napközi Kiadó, Budapest, 2019*)

ZENTHE FERENC DRÁMAPÁLYÁZAT

A Zenthe Ferenc Színház – névadója születésének századik évfordulójára – nyílt drámapályázatot hirdet, két kategóriában, melyekben a műfaj szabadon választható.

Az I. kategóriában

Olyan műveket várunk, melyek Zenthe Ferenc filmjeiből merítik témájukat és/vagy azok színpadi adaptációi, illetve átdolgozásai.

A II. kategóriában

2022-ben ünnepli Salgótarján várossá nyilvánítása 100. évfordulóját. Ezen centenáriumi évhez kapcsolódóan olyan színpadi műveket várunk, amelyek Salgótarján város sorsfordító, történelmi eseményeiből, vagy polgárainak mindennapi életéből merítik témájukat, illetve a város valamely jeles személyiségének életét dolgozzák föl.

A pályázatra kizárólag olyan magyar nyelvű színdarab nyújtható be, amely még nem jelent meg nyomtatásban, nem mutatták be színpadon, nem nyert díjat korábbi drámapályázatokon, illetve előadási vagy közlési jogával más intézmény nem rendelkezik. Egy szerző (vagy szerzői társulás) csak egy művet nyújthat be a pályázatra.

A pályaműveket két – írógéppel írt vagy számítógéppel nyomtatott – példányban kell beküldeni. A pályázat jelíges: a szerző nevét és címét kérjük, hogy külön lezárt borítékban mellékeljék. A pályázatokat kizárólag „Drámapályázat” feliratú postai küldeményként kérjük a Zenthe Ferenc Színház címére (3100 Salgótarján, Fő tér 5.) eljuttatni, a postabélyegző legkésőbbi dátuma 2020. szeptember 30. lehet.

A színházi és irodalmi élet neves képviselőiből álló bírálóbizottság a két kategóriában egyenként 1,5 millió forint összegű díjat ad ki, továbbá egy-egy 800.000 Ft értékű különdíjat adhat ki.

Az eredményhirdetés 2021 januárjában, a Zenthe Ferenc Színház Kultúra Napi premierelőadása előtt lesz. A díjnyertes műveket a Zenthe Ferenc Színház a 2021–22-es évada során színre viszi, a Palócföld c. folyó-

irat pedig megjelenteti. A 2021–22-es évadra a győztes drámák magyarországi bemutatásának kizárólagos joga a színházat, a szöveg első közlésének joga a folyóiratot illeti. A Zenthe Ferenc Színház kész a pályázaton részt vevő többi – arra érdemes – művet is a későbbiekben színpadra állítani. A pályamunkák kéziratát nem őrizzuk meg és nem küldjük vissza.

A pályázattal kapcsolatban érdeklődni lehet:

Sándor Zoltán művészeti vezetőnél

telefon: 30/382–7503

e-mail: szervezes@zentheshinhaz.hu

valamint a színház titkárságán:

telefon: 32/411–119

e-mail: titkarsag@zentheshinhaz.hu

SZERZŐINKRŐL

- ABAFÁY-DEÁK CSILLAG (1949, Marosvásárhely) író, művészeti író.
- ÁDÁM TAMÁS (1954, Balassagyarmat) költő, szerkesztő, újságíró.
- BARANYI FERENC (1937, Pilis) Kosuth- és József Attila-díjas magyar költő, író, műfordító.
- BARÁTHI OTTÓ, DR. (1944, Hatvan) közgazdász, újság- és közíró.
- BÁBEL ANTÓNIA (1982, Budapest) óvodapedagógus, író, az Irodalmi Rádió szerzője.
- CSERJÉS KATALIN, DR. (1954, Budapest) irodalomtörténész, a Szegedi Egyetem nyugalmazott docense, a Hajnóczy Péter Hagyatékgondozó Műhely vezetője.
- CSONGRÁDY BÉLA, DR. (1941, Hatvan) Madách-díjas közíró, szerkesztő, tanár.
- ERDŐS ISTVÁN (1939, Hemádnémeti) Madách-díjas író, népművelő, tanár.
- FÜLEKI GÁBOR (1980, Gyöngyös) költő, kritikus, a *Napút* folyóirat *Hetedbét* rovatának szerkesztője, középiskolai tanár.
- GÁSPÁR ALADÁR (1946, Ságújfalu) képzőművész, költő, tanár.
- ISTENES TIBOR (1972, Budapest) költő, író, esztéta, az Art'húr Irodalmi Kávéház szerkesztője.
- JÓNA DÁVID (1968, Budapest) médiatanár, újságíró, operatőr, az Art'húr kulturális, művészeti lap alapítója, szerkesztője.
- KELE SZABÓ ÁGNES (1962, Salgótarján) grafikus, tanár, vizuális kultúraszaktanácsadó.
- KÚTI ISTVÁN, DR. (1932, Legyesbénye) gyémántdiplomás kohómémők, kohóipari gazdasági mémők, a hajdani *Nógrádi Fórum* szerkesztőbizottsági tagja.
- MONOSTORI TIBOR, DR. (1982) közgazdász, történész, hispanista, a Bölcsészettudományi Kutatóközpont Korona „Lendület” kutatócsoportjának tagja.
- NAGY ZSÓFIA (1962, Nagykovács, Vel'ky Krtiš) felvidéki gasztroszakértő, gasztroblogger, rovatszerkesztő, ételkritikus.
- PÁSZTOR ÉVA (1955, Balassagyarmat) Kazinczy-díjas középiskolai tanár, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság Nógrád Megyei Tagozatának elnöke.
- PETRÓCZI ÉVA, DR. (1951, Pécs) József Attila-díjas költő, író, műfordító, irodalomtörténész, publicista.
- RADNAI ISTVÁN (1939, Budapest) író, költő.
- SIMEK VALÉRIA (1953, Bakonycsanak) óvodapedagógus, költő, író.
- GY. SZABÓ ANDRÁS, DR. (1953, Balassagyarmat) író, irodalomtörténész, előadóművész.
- SZENTJÁNOSI CSABA (1965, Budapest) költő.
- SZIRMAI PÉTER (1970, Budapest) író.
- SZOKOLAY ZOLTÁN (1956, Hódmezővásárhely) költő.
- URAKY NOÉMI (2000, Miskolc) a Miskolci Egyetem Bölcsészettudományi Karának magyar- és etikaszkos hallgatója.
- VÉGH JÓZSEF (1953, Diósjenő) Nyugat-Nógrád helytörténész.

Lapszámunkban Gáspár Aladár alkotásai láthatók.
A borító a *Két fele nélkül összeér* című farost-képének felhasználásával készült.
A borító belső oldalain látható alkotások:
Golgota (farost), *Albérlet* (olaj), *A bölcsőtől a sírig* (farost, vegyes technika).

Főszerkesztő:
DR. GRÉCZI-ZSOLDOS ENIKŐ

Fenntartó:
SALGÓTARJÁN MEGYEI JOGÚ
VÁROS ÖNKORMÁNYZATA

Főmunkatárs:
DR. CSONGRÁDY BÉLA
NAGY PÁL (Párizs)

Képzőművészeti szakértő:
KELE SZABÓ ÁGNES

Borítótervező:
RÁDULY CSABA

Tördelőszerkesztő:
HERNÁDINÉ BAKOS
MARIANNA

Partnereink:
NÓGRÁD MEGYEI HÍRLAP
MAGYAR NEMZETI LEVÉLTÁR
NÓGRÁD MEGYEI LEVÉLTÁRA

Készült
a Polar Stúdióban (Salgótarján)

Kiadja: Balassi Bálint Megyei Könyvtár (3100 Salgótarján, Kassai sor 2.)
Felelős kiadó: MOLNÁR ÉVA igazgató

Alapító:
Nógrád Megyei Önkormányzat Közgyűlése

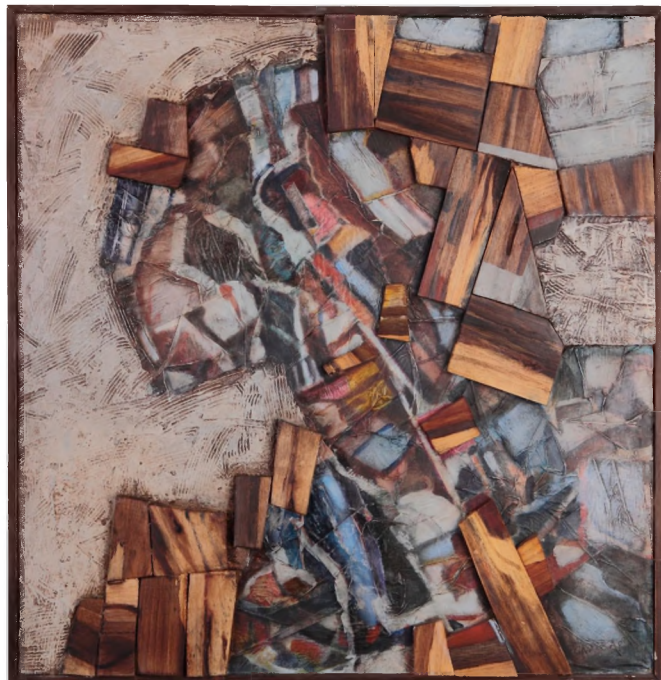
A lap díjai:

Nógrád Megye Madách-díja

Salgótarján Pro Urbe-díja

Nógrád Megyei Értéktár „Nógrádikuma”

Levélcím: 3101 Salgótarján, Pf. 18. ♦ Telefon: 32/521–560 ♦ Fax: 32/521–555
Internet: www.palocfold.wordpress.com ♦ Elektronikus cím: palocfold@bbmk.hu
Terjeszti a Magyar Lapterjesztő Zrt. (LAPKER) ♦ Egy szám ára: 500,- Ft ♦
Előfizethető a Balassi Bálint Megyei Könyvtárban és az elérhetőségeinken.
A Palócföld Könyvek sorozatban megjelent könyvek ugyanitt megrendelhetők. ♦
Kéziratokat és rajzokat megőrizzünk, de nem küldünk vissza.
ISSN 0555-8867 ♦ INDEX 25925

Palócföld

IRODALMI, MŰVESZETI, KÖZÉLETI FOLYÓIRAT

20001

9 770535 886008

20001

Ára: 500 Ft